

СИНЂЕЛ ДИМИТРИЈЕ ДУШАН БАЛАЋ:

ИСТОРИЈСКА ПРАВА СРПСКОГ НАРОДА

на крајеве:

**ДАЛМАЦИЈУ, КРБАВУ, ЛИКУ, ГОРСКИ
КОТАР, ЖУМБЕРАК, КОРДУН, БАНИЈУ И
СЛАВОНИЈУ**

**Издао
СРПСКИ НАРОДНИ САВЕЗ**

Видовдан 1943

**ШТАМПАРИЈА “А. СРБОВРАНА”
Питсбург, Па., УСА**

ПРЕДГОВОР

О српским земљама Босни и Херцеговини, Срему, Банату и Бачкој, некада под Аустро-Угарском круном, не мислимо да треба говорити, пошто се то у опште не може ни спорити. Најзад, све српске покрајине и нису предмет књиге синђела Димитрија Балаћа, рођенога у Банији, а замонашеног у Високим Дечанима — задужбини Немањића Стевана Дечанског. Предмет ове књиге су српске покрајине: Далмација, Крбава, Лика, Горски Котар, Жумберак, Кордун, Банија и Славонија. Предмет ове књиге такође је и опис јаких српских насеља у источној Хрватској.

Српски православни народ у опште, а нарочито амерички Срби, треба да знају из којих су и чијих су крајева дошли у Америку, нарочито пак данас када се Србима од стране Хрвата оспорава чак и Босна и Херцеговина. У новим хрватским географским картама увек је као источна граница Хрватске река Дрина докле Хрвати желе да им се држава протеже. Али се овом књигом очевидно доказује да су Срби стекли историјска права на све побројане земље и крајеве у којима су вековима живели где год компактни, а где измешани са Хрватима и другим елементима, и своју слободу и права прескупо плаћали: крвљу и животима својима.

Ако историјски погледамо на поменуте покрајине увидећемо одмах, као што вели грчки историчар Константин Порфиригенит, да су се Хрвати доселили као једно племе у коме је управљала једна породица са петоро браће и две сестре. То потврђује у XIII. веку и Тома архиђакон сплитски. Они се насељавају западно од реке Купе, доцније се множе па се и међу њима јављају дванајест већих племенских група. Међутим српска племена долазе на Балкан у већ формираним заједницама које током VI—XIII. века насељавају скоро цело Балканско полуострво, спуштају се на југ чак и на грчки Пелопонез, на исток до Црног Мора, а на запад до реке Купе. Јак грчки елеменат угушио је мале српске насеобине на југу, а доласком Бугара на Балкан скоро цео век доцније од Срба, српски елеменат је и из ондашње Бугарске, као што су и од стране Хрвата, а особито римокатоличке цркве потискивани са запада, али при свем том историја је забележила у западном делу Балканског полуострва, у некада римском Илирику, Динару и динарске Србе, (по чему се и новац српски зове), одакле се српска насеља шире на

запад почев од XIII века, још у земље и крајеве бана Младена Шубића. А кад је куга 1338. године опустошила градове и околину Клиса, Скрадина и друге, а војвода цара Душана Палман беше већ заузео Клис 1335. године, а властелин Ђураш Илијин са браном град Прибир, по наредби цара Душана велики део Срба из Херцеговине насели имотску и цетинску крајину, чак до крајева реке Крке, да се друге насеобине српске рашире до Шибеника и Трогира, па их као млетачке вазале помиње млетачки адмирал Петар Лоредан 1423. године, а кад 1397. године провали у Босну велика турска војска, која је немилосрдно пустошила, много српског народа насели се тада у млетачке крајеве Лику и Крбаву, нарочито између 1413 до 1417 године, па је од њих млетачки провидур А. Кантарини одвојио 5000 добрих војника и известио млетачки сенат са речима; да ће ти војници “осигурати коначну победу млетачког оружја над Мађарима.” О Хрватима и не помиње, они су били верни млетачки или мађарски поданици, бегали на острва, у далматинско загорје, и у Италију од турске најезде.

Фра Стјепан Златовић о том бегству Хрвата испред Турака, вели овако: “Угарски краљи забављени расмирицама велможа у сјеверном рату нису се ни сјећали овога краја своје круновине. Тврди градови у власништву заповиједника без блага и војника, залуд вапијаху у приетећој погибли краљеву помоћ; док Турци на чете и на јаке одиеле продираху сад на Један сад на други крај, плиенећ, палећ и пук у робство одводећ без отпора и страха, јер не бијаше војске, нити могућства окупити је и уздржати . . . Хрватски кнезови власници великих посједа и властитих тврдих градина, видећ се изложеним неизбјеживој погибли дивјих чопора, оставише дворе и имања, и заклонише се у млетачке градове при мору, или се преселише у Хрватску. . . За господари одселише и кметови, те земља остаде пуста на потарлуку турских парипа . . . Столне су цркве биле попаљене, жупе и села разметнута, самостани разкопани и свећенство се разбјегло и расуло. Заклонио се тко је жив утекао да сахрани главу за млетачке бедеме покрај мора. Од Цетине до Зрмање нигдје свећеника, нити светог мјеста, него се усједнула права “*abominatio desolationis.*” У то доба Папска курија прогласила је Книн и Книнску Крајину као земљу “*in partibus infidelium.*” Слично се догодило у Лици и Крбави после пораза, који су Хрвати претрпели од Турака у боју на Крбавском Пољу испод града Урбине (1493) и пада Јајца

(1538). Велики део старога хрватскога становништва побегао је из тих крајева у Посавину. На тај начин “поткрај XVI вијека и на почетку XVII вијека — вели г. др. Ф. Шишић — средњовјековни географски назив “Хрватска” исчезнуо је из данашње Далмације, између Велебита и ушћа Неретве.” Име “Хрват” и “Хрватска” пренело се из северне Далмације и западне Босне на ону страну Велебита, у област старе Славоније ...”

И из Посавине Српство се ширило на запад, увек у истом циљу — да брани западну границу Балкана од Турака, и да сачува коју стопу слободне српске земље. Деспотовина Вука Гргуревића Бранковића, познатог јунака Змај деспота Вука, обухватала је Срем и велики део Славоније а исти је 1469 године добио од угарског краља Матије Корвина, за осведочене заслуге у борбама против Турака, скоро сву Посавину од Сиска до Старе Градишке. А у славонској Подравини Срби су већ крајем XV века, када су српски деспоти Ђорђе и Јован Бранковићи освојили град Ораховицу, где је данас и српски манастир Ораховица. Зато је и могао Д-р Волф 1572. године издати званичну карту Угарске, рађену у Амстердаму, у којој је цео крај од Валпова и Ђакова па на исток означен као Рашка — Србија. Из Ораховице био је и чувени Радослав Челник, звани војвода Рајко.

И тако — књига нашег младог писца, родољуба и борца за своје српске крајеве, у којима се родио, да остану и буду српски, заслужује велику пажњу и препоруку као велики доказ исполинске борбе Српскога Народа који је, чак и Хрвате задужио одбраном Загреба, у који никада Турци нису ушли. За тај историјски дуг према Србима после слома Југославије Хрвати убише и уништише близу 700,000 Срба. Ова књига показује читаоцу и сликовито преставља сва насеља српска даље на запад, и њихову борбу да се одрже под ударцима римокатоличке пропаганде. Зато ову књигу треба да има свака српска кућа.

**СРПСКО ПРАВОСЛАВНИ
ЕПИСКОП АМЕРИКАНСКО-КАНАДСКИ
ДИОНИСИЈЕ.**

У Манастиру Св. Саве
на Видовдан 1943
Либертивил, Илиној, У. С. А.

ИСТОРИЈСКА ПРАВА СРПСКОГ НАРОДА

I

Судбина Српске Православне Цркве увек је била везана са судбином народа. Кад је Немања основао српску државу, његов син Св. Сава оснива Самосталну Српску Православну Цркву 1219 год. После, за време цара Душана, држава постаје царевина, а Српска Православна Црква Патријаршија 1346 год. Кад су Турци 1459 год. угасили и последњи трачак државне самосталности српске државе, и Српска Патријаршија нечујно се гаси... И, када је нестало државе, доцније се показује још дубља веза. Судбина Српске Цркве везује се са судбином Српског Народа.

У пуном робовању Турцима Српска Црква наједном ускрсава 1557 године као Славено-српска Патријаршија браће Соколовића. И та Патријаршија била је народни ослонац све до 1766 год. Но наш народ од конца 17-ог века био је поцепан у разне своје и туђинске државице. Тако да један део народа припада под власт Аустрије и Угарске. Но тај део народа, под аустроугарском влашћу прати у његовом животу Српска Православна Митрополија Карловачка од 1690 године. У 1697 год. Црна Гора ослобађа се од Турака и добија своју Митрополију. Српски народ у Далмацији 1808, за време владавине Француза добија свога Српског Епископа. Ослобођена Србија, само мали део, за време Милоша Великог, 1832 обнавља самосталност Цркве. Босна и Херцеговина 1878 прелазе испод турских руку под аустроугарску, а тиме и Црква испод грчке Патријаршије у српске Митрополије. И тако, Српска Црква иако поцепана, ипак прати свој народ. У Јужној Србији на свим фронтима за ослобођење, Црква игра важну и одлучујућу улогу. И мени, као српском православном свештенику-калуђеру, рођеном на неких 50 километара јужно од Загреба, налаже свештеничка савест да пред страним и нашим светом докажем историјска права Срба у тим крајевима, које данас влада такозване “независне хрватске државе” прогони и убија, и да ти Срби у тим крајевима имаду право на живот, а не на смрт, на коју их осудише одрођена наша браћа. И ова права требали би да знаду и гг. оснивачи “Хрватске Сељачке Заштите”, основане 1938 г. који их до данас не признају, мада о њима зна и “присвитли” бан “Бановине Хрватске” (а не “Бан Хрватске” како се он представља), који је, упркос тога, допустио да његови Хрвати, од дана доласка његовог на власт па све до данас, гоне, шибају и убијају и највиђеније Србе по “Бановини

Хрватској”, међу којима, на црној листи беше и име писца ових чланака, као српског свештеника у српском селу Мариндолу, срез Карловачки. Но пре свега, желим захвалити се “Американском Србобрану” на гостопримству у листу, преко кога ћу, као јединог слободног српског листа у свету, покушати да изложим Права Српског Народа на: Лику, Приморје и Банију, од дана њиховог доласка тамо.

II

Насељење Лике и Крбаве

После заузећа Босне, 1463 год. Турци су прешли и у Лику и у Крбаву и опустошили обадве потпунома. И римокатолички бискуп крбавски, чија је бискупија имала седиште најпре у Мрсињу, више Коренице, после на Удбини у врх Крбавског Поља, због великих турских продора и пљачкања, мораде се повући у Модруш, близу Огулина још 1460 године. А када Турци стигну и до Модруша, он побегне у Нови, па после чак и у Сењ. Сам хрватски историчар Смичиклас (1649) о овом пустошењу, пише овако: “Остали су сами градови и народа толико, колико га је могло побећи у градове”. Он сам даље пише овако: “Разли се нова турска војска преко у Посавину, да продре у аустријске земље. Малене воде омогућише им прелазе преко наших вода. Народ без оружја бежао је, а срећан је био ко је могао Саву препливати да бежи, остављајући иза себе села у пламену. Јаук и дим од запаљених села натјецаху се у небеске висине, који ће више допријети”... И тако Турци провале и у Крањску, о чему крањски летописац пише: “Села уништише ватром, становнике сабљом, одведоше велико мноштво народа, срамотише жене на очиглед њихових мужева, а онда им одсјецаху главе”. Даље пише Смичиклас: “Град Загреб задрхтао је овај пут... Можемо рећи да се је већи део народа између Купе и Саве само у градовима и на врховима од гора спасао, да није на равном пољу други владао него Турци”. Да одбрана тих крајева од Турака није ваљала пише исти писац овако: “Права је срамота била, да је непријатељ овако лагано могао преко наше земље јурити, као да никога код куће нема”. И тако, после неколико проваљивања Турака у те крајеве, 1470 и 1471, они опљачкају и попале све до Љубљане, и преко 80,000 душа народа из тих крајева одведу у сужањство. И тако после Мохачке битке 1526 г. када је настало питање бирања краља Хрватима и Мађарима између кандидата

Јована Запоље и надвојводе Фердинанда Првог, оно мало народа што је остало у тим крајевима, око овог избора посвађа се, те тако у неслози нису ни били кадри да се заштите од Турака ни онолико, колико су то могли. Турци искористе ову њихову борбу (Хрвата и Мађара), па некако у пролеће, 1527 провале у Лику и Крбаву да освоје оно мало што раније нису били освојили. И Турци успеју да окупирају: Удбину, Мрсињ, Бунић, Комић, Радуч, Ловињац, Могорић, Грачац, Канижу, Рибник, Нови, Перушић, Косињ, све до близу Оточца. И тако је била преко 160 година турска граница од Оточца на Плитвице и на Кореницу, после устоличења Ибрахима Паше на Удбини 1528 г. И, како су Турци у тим крајевима Лике и Крбаве све потукли и попалили, и како се домаће становништво разбежало, то Турци доведу из Босне и Босанске Крајине Рају (српски народ) да обрађује отету и окупирану земљу, те да даје агама и беговима у градовима одређени проценат-меру. И тако, позитивно се зна, да су доласком Турака у Лику и Крбаву — дошли и Срби у главном, ма да је било раније и доцније извесних насељења, и ма да су Срби, увек и згодном приликом бежали испод турског јарма, тражећи место одакле ће се најбоље осветити крвном непријатељу, који му је отео свето огњиште, веру и државу прегазио.

III

Српске насеобине на имањима Зринских и Фракопана

Две кнежевске породице, или како су их звали још и грофови, Зрински и Франкопан имали су велико имање, које је ишло, од прилике, Озаљ на Купи, Карловац, Слуњ, као и источна граница, а западна граница била је Јадранско Море. Сем тог огромног имања, они су имали и нешто земље у Банији, око Костајнице, Зрин, Зринопоље. Но како су Турци били свом снагом притисли на та имања, и како је већ пре речено, све попалили, народ поубијали, раселили и одвели у ропство, то Зрински и Франкопани почну насељавати Српски Народ на сва имања од Модруше, Огулина, Босиљева, Рибника и Озља, да би се барем колико толико заштитили од Турака. Тако после разорења Модруша од стране Турака, 1493 капетанија је премештена у Огулин, док је на Модрушу остала само стража, у којој су били и Срби као војници и спомињу се ови: лаћман Вукивој Косановић са војводама Кузманом Марковићем, Томом Погрмиловићем, и још неким војницима. У

једном документу, у коме се одређују границе између Витуња и Модруша за Огулин, спомињу се и Срби, као туда већ насељени, год. 1500 (СХКњ. I. Л. II)

Нарочито места српска (где су се Срби и до данас одржали) јесу Оток на југоистоку од Огулина и Хрељин, северозападно од Огулина. Ови Срби као браниоци Огулина од Турака имали су већ и одређену плату војничку од цара Фердинанда Првог (види Р. Лопашећ, Карловац, стр. 143). Никола Зрински. чувени јунак из битке код Сигета, имао је своје имање око Рибника и Озља, на реки Купи. И он је тамо насељавао Србе на своја имања. Сачувана је његова привилегија од 25 јуна 1544, којом он даје одређена права Србима. О овој привилегији биће касније речи. У овом крају су била чиста српска села ова: Прилишће (Горње, Доње и Средње), Росопајник, Мариндо, Бојанци и др. која ћу после споменути. Срби из ових села имали су и своје цркве. Тако још 1580 Срби у Прилишћу имали су цркву Св. Илије, која је доцније претворена у римокатоличку. Бан Иван Шубашић, који је рођен у Вуковој Горици, само 4 километра западно од Прилишћа, на истом путу, званом “Луизијана”, свакако ће ми посведочити ову живу историју, коју, и ако су Прилишћани примили римокатоличку веру ипак са радошћу причају овако: “Била су три брата Сестрића, Срби, који су довели са собом Српски Народ из Зрмање из Лике, и сместили сваки брат свој народ на један крај. И тако је постало: Горње Прилишће, Средње Прилишће и Доње Прилишће. Најстаријем брату било је име Никола. Он је и саградио цркву св. Илије. После црква је претворена у име Св. Ленарта (римокатоличка), ма да је спољни облик остао чисто православни и српски. Од њих има и данас племе, које је скоро најбогатије и најчистије, и зову се Сестрићи.” — Пет месеци, пред свој полазак у Америку (1939) био сам на парохији у Мариндолу. Одлазио сам често код те цркве, гледао старе гробове око ње, али у цркву нисам могао ући! Никад се није знало где је кључ кад сам га тражио. После када је основана “Хрватска Сељачка Заштита”, разуме се нисам могао ни поготово. И тако, ова мала три места са својим становништвом, као и око Росопајника, од тог времена променули су и језик и веру па и ношњу своју, претопивши се потпунома у римокатолике. О овом претапању биће више речено на свом месту.

IV

Насеобина Жумберка, Мариндола и Бојанаца

Жумберак има три имена садање Жумберак, старо име Зузимбрк и аустријско “Сојснберг”, а од града и цео крај. Планине које се протежу као граница између Хрватске и Крањске зову се “Ускочке Горе”. Стари град Жумберак налази се у сред ове Ускочке горе.

Пред најездом Турака и у тим крајевима, које су се дешавале од 1463 па све до 1528 г. разбегло се становништво, изгинуло и расељено. Иван Кацијанер, царски заповедник ових крајева, 1531 г. почне овамо да насељава Србе, ослободи их сваких такса и пореза, па чак и предлог цару даде да ће се лако моћи са овим “Ускоцима” поћи на Босанску Крајину и војевати против Турака. У то најновије време досељено је тамо Срба око хиљаду душа, од којих 700 способних за пушку. Године 1535 у ове крајеве поново насели се већи број Срба из Босанске Крајине, од Гламоча и од Унца, који дође преко још слободног Бихаћа, а доведе их и намести на тврђаву у Жумберак, главни царски командант барон Никола Јуришић. Барон Јуришић када је видео квалитет српског јунака, заволи их и предложи цару молбу Срба, којима цар изда привилегију о начину њиховог живота, у Линцу 5 септембра 1538 г. о којој ће бити нарочито речи, са осталим привилегијама. Касније око 1597 године већ је у Жумберку било преко 4500 Срба, тако да је за оно мало староседиоца у тим крајевима војна власт купила једно имање звано Мехова, и тамо пресели староседиоце. И доцније када су још Срба насељавали у те крајеве, није више могло стати у Жумберак, па су их насељавали уз границу до Купе, Веница, Метлика, Мариндо и Бојанци. Сењски Ускоци, Ускоци, православни Срби, који су после мира између Аустрије и Млетака, дошли у ове крајеве 1617 смештени су око Плетарица и око Присјеке. Они су постали римокатолици, а народ су доцније били силом натерали на промјену своје вере, и преведени у Унију, о чему ће бити нарочито споменуто. И данас у Жумберку има две трећине Унијата (старих Срба) а римокатолика једна трећина. У 17 веку Жумберак је постао седиште велике капетаније, под коју су припадале обичне капетаније: Слуњ, Чрномелј, Подбрежје, Метлика и Веница. У овим капетанијама били су у главном једино Срби. Године 1746 држава је закружила “Војну Крајину” и тада је Жумберак потпао под

слуњску регименту, а када се је основао Карловац, у њега је пренешена Команда целе Крајине, која се протезала од Жумберка до Мора, и прозвала Карловачка Крајина или Карловачки ђенералат. Кроз споменута места прошао сам, видео старе тврђаве где су стари Срби докрајчили Косовску битку, победом над Турцима, касно али часно. Што је најглавније и наши људи у Мариндолу и Бојанцима, па и они поунијаћени у Жумберку знаду ову своју историју, диче се и поносе с њом, што је свакако и узрок да се Срби тих крајева данас на немилосрдан и нечовечан начин уништавају, од оних, којима су Срби пре толико стотина година сачували живот од Турака...

V

Насеобина Поникава, Дубрава, Отока, Муњаве, Плашког и Јасенице

Постоји и дан-данас у тим нашим крајевима историјска лепа песма:

“Попевало Туре уз тамбуре:

Да ми није Слуња и Тоуња,

Огулина града белог,

Што их бране љути граничари,

Све би моје до Љубљане било.”

Граница према окупираној по Турцима Лики протезала се тада Сењ, Слуњ, Огулин, Тоуњ, Карловац, и 1609 г. Радоје Љубишић, Петар Тадешковић, и Паун Лалић, као српски кнезови оду код надвојводе у Грац и од надлежних војних власти добију право да населе земље око Плашког, Бриња, Огулина, ради река Дретуље и Јасенице врло плодне земље, а опустиле ради најезде Турака. Изложили су значај и радне земље равнице, и стратегијски важна брда у тим местима, са захтевом да се на брдима подигну куле—стражаре, ради одбране од Турака, а “попут оних код Виноце и код Прилишћа”. И 19 августа 1609 надвојвода заповеди огулинском капетану Ивану Галу да прими и смести ова три српска кнеза са 532 крштене душе, од којих је било 109 већ извежбаних и наоружаних војника. Они су имали задатак да те крајеве чувају од најезде Турака, а као такви да буду заштита и тврђава Крањској. И следећих година, 1610—1612 долазио је Српски Народ у

околину Плашког, у неколико ројева. Долазили су већином из окупиране Лике. Село Витуњ, северозападно од Огулина, Оток јужно од Огулина, и Плашки накнадно је насељавао Српски Народ 1639 год., а то насељење често је било и милом и силом. Тако сењски капетан Херберштајн пише у једном свом рапорту: познато је, како је г. ђенерал пре по другу годину од прилике, са целом војском од 4000 људи ударио на Петрово Поље (сада се зове Петрово Село) и тамошње Србље силом одвео, а оне, који нехтедоше поћи дао је посјећи и поробити”. Из овога рапорта види се јасно да је селидба била неки пут по вољи Срба, када су бежали од Турака, а неки пут су их силом аустријанци преводили, да би попунили празна и пушта места своје царевине. Важно је напоменути, без обзира на то да ли су Срби прелазили у Аустрију добре воље, или не, у главном они су увек били ДОБРОДОШЛИ. Али када сам већ споменуо “насилно превођење”, да се не би створио појам као да су Срби радије били под Турцима, него да их замену са новим господарима, напоменићу прави разлог те слабе воље српске. И данас у тим крајевиима позната је изрека: “ЈЕДНА РАЈА ДВА ХАРАЧА ДАЈЕ”, јер Срби не само да су морали давати харач (врста пореза) Турцима, него су морали давати харач и појединим аустријским ђенералима! Није се често пута знало ко је Србима бољи, а ко гори, Турчин или аустријски ђенерал, утолико више и горе ако је још био и Хрват! На питање цара Фердинанда III где да насели остатак Срба из окупиране Лике, из Коренице, у свом предлогу да се населе око Плашког, карловачки ђенерал гроф Вук Франкопан (Хрват) 20 августа 1640 г. пише између осталог: “...Сви Срби којих је било најпре 120—130 кућа у Кореници, и који су били Раја бег Мурата, покоравали су се од памтивјека и ђенералима Хрватско Приморске Крајине. Они су морали давати ђенералима харач, и то: по једног доброг коња, по десет овнова, и по двије шаренице (ћилима). Кад умрије бег Мурат навале Турци на ове Србље толике намете, које они нису могли подмити па стога не само што престадоше давати ђенералима ХАРАЧ, већ се раселише тамо-амо по Турској, а оста само 40 кућа у Кореници. На то пошаље мене покојни ђенерал Вук Егенберт са 12,000 војника да Србе поробим (mich mit 12,000 mann himin geschickt und Sie begautem lassen). И ја сам збиља заробио и самог кнеза са женом и дједом, и са још 30 душа, које сам ја са мноштвом упљачкане стоке овамо (у Карловац) допратио, где се је заробљени народ —Србљи—ОТКУПИО. После тога давали су опет ови Србљи неко време поменути ХАРАЧ и то до управе пок.

ђенерала Парадајзера, (1622—1626). И он је искао своје приходе, те је захтевао и онај праведни ХАРАЧ. А кад му Србљи недадоше харача, пошаље он на њих 1622 покојног Ернеста Парадајзера са целом крајишком хрватско-приморском војском, а ја сам тада био код крунисања данашње удове краљице, и пошто Србљи на време сазнају од својих ухода за овај нападај, спасу се бегством, па тако Парадајзер ухвати само четири Србина и отера 150 комада говеди и неколико коња”. (Види Карл. Влад. стр. 51). Иако се ово догађало пре триста година, ипак морамо болно да уздахнемо и сетимо се страдања наших прадедова ових крајева, јер и овај гроф Вук Франкопан тражаше од цара дозволу да сме “...исте Србље као и пре натерати на покорност, истерати од њих заостали харач, као своју стару правицу...”, а што значи да хрватски ђенерали нису имали царског права да пљачкају Србе. Од великог је значаја нагласити разлику од хрватских великаша и аустријских ђенерала у владавини над Србима. Док аустријски ђенерали заштићују Србе као граничаре и војну снагу, и док их сматрају као своју силу против Турака дотле их хрватски великаши желе имати за кметове (раднике на свом имању), или боље рећи бесплатне раднике. Овај исти Вук Франкопан тражио је Србе да се населе на његову властиту опустелу земљу и буду његови кметови, но Срби нису пристали на то, јер им је Аустрија давала као ВОЈНИЦИМА и земљу и оружје и плату. И ради непрестанка Срба да буду кметови Вукови, он их почне страшно оптуживати самоме цару и Ратном савету. Сењски капетан Херберштајн видећи неправду која се чини Србима, почне их сам бранити код цара и Ратног савета, од лажних Вукових оптужби. Херберштајн у једном свом извештају цару говори како је Вук слао своје људе у Кореницу да доведе Србе на његово имање као раднике. Кад Срби нису хтели, исти људи направе битку, заробе народног старешину Саву Гласнића, доведу га Вуку у Карловац, који га баци у тамницу, где је сапет у гвожњима и умро. Ето, то је био разлог Срба што су рађе остајали код Турака, и под њиховом влашћу, него да буду под власти хрватских велможа, који су знали бити гори него Турци, а што ћу доцније и доказати.

Оток, Муњава, Јасеница, насељени су Србима, који су преведени из Турцима окупиране, Лике, године 1666. Но пре тих села, 1658 године, аустријски ђенерали превели су мноштво Српског народа из Босне, нарочито покрајине Усоре, и насељавали их по овим крајевима. Тако су и српске

парохије Поникве и Дубраве насељене. Из тога доба и од тога народа помињу се као народне војводе Манојло и Вук Мандић. Овај последњи, војвода Вук, буде преварен од хрватских грофова Ђуре и Фрање Франкопана, који су му обећали права граничара, али када је војвода Вук стигао са тридесет и осам српских фамилија на Франкопаново имање у Поникве и Дубраве, Франкопани су им предали само земљу на обраду са намером да буду њихови кметови. Борба за граничарска права водила се је све до 1672 г. када су грофови као бунтовници од Аустрије били погубљени. Погибијом грофова Срби из Поникава и Дубрава су се били решили невољених господара, и тада поднесу молбу цару и Ратном савету да се изједначе они и њихова права са осталим граничарима. У истој молби они су отворено казали да су преварени од грофова када су били доведени, и да се воле боље повратити под Турке, него бити кметови босиљевачких господара-хрватских великаша. И, 20-ог децембра 1672 год. генерал Херберштајн препоручи ову молбу цару и Ратном савету, потврдивши истинитост навода да су грофови Србе сматрали за своје кметове, а не као војну снагу против нападача Турака. Исто наводи да је то Србе увредило и да су због тога понижавања притекли к њему у помоћ да угуше бунтовнике. Наследник имања гроф Никола Ердеди исто је покушао придобити Србе као кметове, на што Срби уместо пристанка, поново упуте молбу Ратном савету (13-ог августа 1685), који их тада (Поникварце и Дубравце) изједначи у праву са осталим граничарима, и на тај начин заштити Србе од власти хрватског бана, да не буду кметови, него војници, ради чега су били и преведени из Турске. Одмах наредне године 1673 цар Леополд награди војводу Вука Мандића за јуначке заслуге даривајући му: двор Гомиљак, село Подрепбарје и виноград Тиховље. Сва ова имања су била у околини Босиљева, на главном путу Карловац—Ријека (Фиуме).

Срби из Јасенице, Плашког, Муњаве, Огулина, Гомирја, Врбовског, Српских Моравица, Тука, Јасенка, Дрежнице, Бриња, Поникава, Дубрава, Мариндола, Бојанаца, имали су до пред рат своје цркве и своје парохије. Неке од њих обишао сам као ђак, неке као намесник Манастира Гомирја, а неке као парох мариндолски. Код тог српског народа у тим селима и парохијама одржала се све до данашњих дана свест и знање о њиховом доласку у те крајеве, високе улоге коју су одиграли, поносећи се што су својим досељењем проширили границе мајке Србије, које границе они су бранили

крвљу својом дуги низ година, и што је најглавније одбранили их, сачували и предали Српској Круни.

VI

Насеобина Горњег Приморја

Приморском Крајином, у оно време, звала су се места од Ријеке на Сењ, на Подгорје, Косињ, Оточац и Бриње, док овамо, преко Капеле, Модруш, Плашки, Јасеница, Слуњ, Бариловић, Сјеничак, Карловац па на Жумберак звала се Хрватска крајина. Обадве ове крајине, приморска и хрватска, потпадале су под власт карловачког ђенералата, док је он сам потпадао под власт Ратног Савета у Грацу. Ове границе су биле тада војне границе и када их помињем не значи да правим икакве границе (зато су други позвани), него да читаоцима буде јасније о чему се говори. После Лике, дошла је и Приморска крајина, током XVI века, под пустошење од Турака, тако да је у тој крајини остао врло мали број домаћих житеља, Хрвата. И то мало што их је остало били су у поменутиим градовима, док изван градова и на имањима их није ни било. Стога су карловачки ђенерали у сарадњи са сењским капетанима, који су имали назив “велики капетани” у току XVII века повели озбиљну бригу да и ове опустошене крајеве населе Србима, а као брану против Турака. А да су ти крајеви заиста били пусти, имамо неколико доказа историјских. Тако карловачки ђенерал пише цару, када се насељавао Србима Лич, “...које место лежи од дуго времена пусто...”, а што значи да Срби нису терали Хрвате са њиховог огњишта, него насељавали пуне земље које су крвљу и животима својим чували, обрађивали и живили на њима до данашњих дана. Сењски капетан Данило Франкон 1604 и 1605 год. превео је преко 700 фамилија и населио их око Крмпота, са народним старешинама, између којих су били и Дамјан Крмпоћанин, Тома Скоруповић, Тома Марковић, Марко Балиновић и Миле Бодорчић. И та земља око Лича и Крмпота била је власништво грофова Франкопан, те су ове новодосељене Србе Гомирчани одмах посаветовали да се у ничем необавезују грофовима, који имају жељу да их покмете. Десио се случај као и Поникварцима и Дубравцима — грофови су их почели сматрати за своје кметове, и после харача кога су грофови били ударили на Србе, Срби се дигну на устанак, тако да је и сам цар Матија морао интервенисати, јер у устанку било је и крви.

Тада је надвојвода у Грацу Фердинанд, 8 дец. 1609, писао цару да су Срби “...ради хришћанства и ради опште користи, великим трошком, трудом и муком изведени између Турака па насељени у Лич, око Лича, које су земље више од стотину година пусте и запарложене лежале, те су и сад врло неплодне, осим оно нешто мало што су Срби “крвавијем знојем” умиловали и обрадили. Па тај народ (Србље) иште гроф под своју власт да га мучи и злоставља због чега би се морао на штету “наших земаља” опет вратити међу Турке”. (Види Споменици Хрватске Крајине Књ. I.). Ови Срби, из Лича па и Крмпота доцније су преведени у римску Цркву, али су сачували чисти наш језик, а неки и славу, као фамилија Радошевић. Они и дан-данас имају назив “Власи”, како су их Хрвати назвали, али према записима и плашили их се...

Затим следи насељавање Брлога, Лучана, Водотеча, Прокика, Вилића, и места око Сења у Приморју. Позитивно се зна да је у Брлогу било Срба војника већ 1609 године. У Подгорје, код Бага, после битке код Рибника са Турцима, негде око 1611 насељени су Срби. Лучани и Водотече насељени су Србима 1637. И ове земље припадале су грофовима, те су и ови новонасељени Срби имали муке да се испод грофовске власти избеаве.

У том њиховом избављању дошло је и до битке, између грофова и Срба, којима је помогла редовна аустријска војска да победе. Зато и сењски капетан барон Алберт у свом извештају од 21 јуна 1642 пише: “.. зато што је ђенерал непрестано вребао да ове Србље примами као кметове, за себе и за свога господина брата (мисли на Вука Франкопана), није знао ништа друго него да изазове овај раздор!...” У свом извештају цару и Ратном савету он додаје још, како је к њему у Приморје избегло 17 српских калуђера, из српских манастира које су Турци спалили или поробили, до Сарајева, и да калуђери ишту одобрење да остану у Приморју, па ће и они помоћи превести још доста Срба испод турске власти. (Изгледа ми да су ови калуђери у вези са војводом Грданом, који је још 1597 био подигао устанак Херцеговаца против Турака). Поменути сукоб Срба Брињана и околних места са грофом Франкопаном решен је 22-ог маја 1642, када је изаслата комисија размеђила грофово имање од Срба и њиховог имања. Записник о новопостављеној међи у име Срба потписали су: Поп Манојло Рајаковић (из ове свештеничке фамилије је био и доцнији Патријарх Српски Јосип Рајачић-Рајаковић) и капетан Вицко Богут. — Прокике и Водотеч донасељени су 1679 год. Србима, које је довео војвода

Драгић, који заједно са Србима дође у сукоб са Брињанима ради земље, па — на крају крајева — остатак Хрвата из Бриња се повуче према Загребу и сместе се нешто у Иванић град, а нешто пређе и у Крањску. Углавном, Бриње је остало у том времену чисто српско, што му је у том помогла и редовна војска. Оточац, Гацко Поље (некад Вилићко поље) насељени су 1658, из крајева око Усоре, из Босне. Каквога су менталитета ови Усорци-Срби били, видећете из ове војничке оцене: “ове Усорце хвале ми са свију страна моји стари Граничари, што су под мојом управом, и веле да су то витешки и најпоштенији људи између свих крајишника, што их је под Турцима”, коју написа за цара барон Алберт. Његов наследник гроф Петар Зрињски исто писаше цару Леополду да се и други Срби, које води војвода Мандић преко Карловца (раније сам навео: део насељених у Поникве и Дубраве) населе још у Плашки, где да се направи кула стражара, а остатак да се насели у Оточац и околото Оточца, на великом пољу, које је за то најпогодније. 27 јула 1659 цар је одобрио ову насеобину, Србима се измери њихова земља, која се састојала из: “Вилићког котара” са парохијама: Залужница, Шкаре, Дољани, Оточац, Швица, — па су се после проширили по Врховинама, па све до Косиња. Лоза од војводе Мандића постојала је до пред сам рат у Дољанима, а у селу Требињу, покрај Карловца, постоје још презимена Усорац, где је остао један део Мандићевог народа. — Дабар, у њега се населило 90 српских фамилија 1672 године. Раније сам поменуо појас: Жумберак—Ријека—Сењ—Косињ где су свуд насељени Срби, по наредби, наруцби и заповести аустријских генерала, а као војне тврђаве против турске навале. Стога је с пуним правом и написано: “Управ цела војска карловачких ђенерала састављена је била скоро од самих православних Србаља и оно нешто мало Нијемаца. Староседилаца Хрвата и Крањаца било је у то доба нешто заостало само око Огулина, Модруша, Бриња и Оточца, али ту је било врло мало војника. Од ових су постојали већином часници, јер су их такве ђенерали радије намештали јер су били римске вјере, па су већ и због тога унапређивани и боље пажени него ли новодосељеници-шизматичи. (Види: Манојло Грбић Карл. Влад. и Р. Лопашећ: Споменици Хрватске Крајине).

VII

Ослобођење Лике и Крбаве од Турака има се с пуним правом приписати Србима, који су били насељени у већ споменута места. Јер, после пропасти Турака под Бечом, ударе с три стране на Турке: 1) Из Далмације под војводством прослављених српских јунака Стојана Јанковића и Илије Смиљанића (1684) са преко 20,000 војске; 2) Срби из Турске Лике под војводством прослављених српских јунака: Радоша, Јована, Мијајла, Саве, Мароје, Вука, Вучка са преко 12,000 војника; 3) и Срби из Крбаве под војводством прослављених српских јунака: Добривоја Кнежевића и Предоје Заклана, оба из Буниха. Овај устанак Срба против Турака помагала је и Млетачка Република. Али Аустрији није било ово све по вољи, нарочито што Млетци помажу Србе. Стога Аустрија изда наредбу карловачком ђенералу Херберштајну да са Србима из свога ђенералата удари исто на Турке, како Млетцима не би припала Лика и Крбава. И тако Херберштајн подигне Србе из Жумберка, Гомирја, Плашког, и оне из Приморске Крајине, те 1685 г. удари на Турке; једно да помогне Србима, а друго и да им се “ДОДВОРИ” да би они и даље остали под Аустријом. Тако “наша дика” —ЛИКА— би ослобођена стотину шездесетогодишњег ропства Турцима, што је Карловачким миром 1699 и признато.

И тако после прогона Турака из Лике, Срби из већ пренасељених Приморских крајева преселе се у Лику у места: Вребац, Комић, Пећане, (из Пећана је чувена српска породица Будисављевић, од којих је један и данашњи наш министар Др Срђан Будисављевић, познат по својој оставци на министарски положај после Цветковићевог пакта са Немцима, и на ком лежи велика улога да ове крајеве одбрани од “власти хрватских банова”, попут његових славних предака), Јошан, Мутилић, (код Зрмање), Грачац и Медак. Крбавска сумеђа насељена је Србима из Купреша, Грахова и Кнез Поља. Попин и Мазин насељени су Србима од Книна. Брувно је насељено Србима из Диво Села код Госпића. Насељење Широке Куле извршио је војвода Вујадин Милеуснић са Србима из Косиња. Кореницу је населио војвода Јован Дракулић и Милан Лалић из Јасенице (заправо повратили их, јер су одатле ради Турака били отишли). После свег овог излагања насељења и надопуне насељења, најважније је споменути: после успостављеног мира (после победе над Туриима) почели су се неприметно насељавати Буњевци, Крањци и мали

део Хрвата. Верујем да је ово њихово насељење било по неком аустријском плану да се Срби у тим крајевима не преојачају, а за ово ми служи доказ римског бискупа Мартина, који пише за Косињ: “...ту су три села, у горњем селу насељено је 40 кућа, становника из Крањске; у средњем селу 100 душа (можда фамилија) Влаха (Срба); а у трећем Хрвати који држе 40 посједа (кућа). За војску способних од наших католика има 100; Влаха (Срба) извјежбаних војника има 500”... Исти бискуп Мартин пише да Власима (Србима) држи Божје службе Никола Узелац “расцијански парох”, који је испод власти Влашког Епископа (владике) Исаије Поповића из Марче (код Загреба). (Види: Повијест бискупије Сењске и Модрушке, стр. 28). Али зна се и то: да је у Лици 1699 г. било преко 14,000 српских породица; Буњеваца 160 породица; а Хрвата и Крањаца СВЕГА 250 породица. Покрштених Турака (у римску веру) 100 породица. А то значи да Хрвати, заједно са Буњевцима, Крањцима и покрштеним Турцима нису имали ни половину становништва према Србима у Лици и Крбави. Ова бројна хегемонија Срба била је и до данашњих дана у овим крајевима, које неће никаква “Хрватска Православна Црква” одвојити од своје мајке Србије и од своје Светосавске Патријаршије...

VIII

Слуњско Огулински Кордун

После састанка турских старешина у Костајници, на реци Уни, који су се договарали да раселе Србе са Кордуна и да би тим расељењем спречили њихову “издају”, 1683 г. Срби сазнаду за овај састанак благовремено, и претеку Турке у плану, те сами подигну устанак против Турака. Но бројно мањи, непоздани у коначну и пуну победу, пређу у ћесаревину, и населе се у: Будаћи 2784 душе; (данас исти Будачки има две парохије Горњи и Доњи Вудачки); доста њих пређе и у Војнић; обрстар Оршић смести неке око Будачког и у Коларић; једне, исти обрстар, намести у Перјашићу и по Аржићу. У овим крајевима је било већ преко 100 фамилија које је наместио још Херберштајн. Затим насељени су: Скрад (код Карловца); Вељун (где су усташе недавно убили проту Бранка Добросављевића) ; Благај, Кремен; Приммишље; Косијерско село; Мали Козинац; Крстињу, Турањ; Мостање (сада саставни део Карловца северозападно) ; ради насељења Срба у Мостање побуне се Хрвати, тужакали се и жалили код цара бојећи се да не изгубе

“правице”, те коначно цар одреди село Тушиловић за Србе из Мостања. Поменута места у 16-годишњем рату против Турака били су од истих ослобођени. Под Турцима остаде још: Цетин и Дрежник. Ради тачнијег прегледа, о овом што је већ написано, захваљујући једном црквеном попису народа (признат у то доба од Аустрије) из 1700 године изнећу СРПСКЕ ПАРОХИЈЕ; разуме се Карловачког ђенералата:

Звониград 80 кућа;

Грачац 200 кућа и 2 свештеника

Медак 110 кућа и 1 свештеник;

Радуч и Плоча 120 кућа и два свештеника;

Ловињац 30-кућа;

Могорић 100 кућа са 1 свешт.;

Вребац 40 кућа са 1 свешт.;

Брувно 50 кућа са 1 свешт.;

Комић, “доста Хришћана” са 1 свештеником;

Курјак и Ср. Гора два села са два свештеника;

Мекињар и Подлапача са једним свештеником;

Висућ и Пишаћ село са једним свештеником;

Јошан и Пећани са 1 свешт.;

Бунић 120 кућа са два свештеника;

Кореница 80 кућа са 1 свешт.;

Смиљан 17 кућа;

Острвица 40 кућа са 1 свешт.;

Диво Село 70 кућа са 1 свешт.;

Широка Кула 50 кућа са једним свештеником;

Стари Перушић 100 кућа са два свештеника;

Косињ са 1 свештеником;

Вилић, две парохије;

Дабар 70 кућа са 1 свешт.;

Брлог 80 кућа са 1 свешт.;

Прокике, парохија;

Лучани, код Бриња, са 1 свешт.;

Плашки 110 кућа са 1 свешт.;

Тржић са 1 свештеником;

Полој са свештеником;

Перјасица, доста хришћана, са једним свештеником;

Благај и Кремен са 1 свешт.;

Слуњ, неколико кућа;

Скрад, доста кућа са 1 свешт.;

Бариловић са 1 свештеником;

Дубраве са 1 свештеником;

Оток са 1 свештеником;

Гомирје, манастир калуђера реда Св. Василија. Калуђери Манастира у Гомирју опслуживали су ове парохије: Жумберак (три парохије); Мариндол, Бојанце, Поникве, Српске Моравице, Равну Гору (одавде су Срби после премештени на Љубошину код Гомирја); Мркопаљ (случај као и са Равног Гором); Тук и Дрежницу. Ове парохије, односно поменута српска села у

историји називају се као “Гомирски Дистрикт”. (Види: Фрс. стр. 124—148; Ваничек Књ. I; Смичиклас Књ. II, даље: М. Сладови,; Р. Лопашећ. — Поменуо сам нарочито хрватске писце, а њихови потомци треба да их се сраме, кад негирају постојање Православних Срба у “Независној Хрватској”—).

IX

Насеобина Баније

“Мила наша Банијо, Лико и Крбаво” — тим речима почиње једна строфа химне Св. Сави. — О Лици и Крбави нешто је већ речено, а као Бановац, оставио сам моју Банију на ово, треће место. Банија, мој завичај, која је најстрашније пострадала од Усташа овога рата, протеже се од реке Уне на Петрову Гору, Карловац, реку Купу, Сисак, Јасеновац и Уну. Као што је била пострадала Лика и Крбава од Турака, тако је и Банија била опустошена, попаљена и расељена за време Турака, у 16 веку и нешто почетком 17 века. Један учени хрватски историјски писац пише о том стању Баније овако: “...веле да је било 1576— 1577 год. до педесет (турских) провала, а пали су скоро сви градови до (реке) Купе. Кукавни народ бјежао је као овце када се мед ње вуци увуку. Пук хрватски у хрпах на хиљаде прелазео је границе своје отаџбине, да се другдје тражи бољу и сретнију домовину...” (Смичиклас II. ст. 71). Турци су највише попалили и уништили Банију још 1548 г., тада су пали и утврђени градови: Перна, Стеничњак (данас Сјеничак), Топуско, Вранограч, Бојна, Кладуша, и др. Године 1556 освоје Турци и главну тврђаву Костајницу, на реци Уни, а 1558 г. попале сва места од Сјеничака према Кирин-Бовић, па све до Петрове Горе. Тврђаве које су тад биле остале слободне биле су Храстовица, западно од Петриње, Грац код Купчине и Сисак. Овим се је и одбрана Хрватске пренела са реке Уне на реку Купу и тада су племићи хрватски кроз уста свога бана у Сабору закукали овако: “..послије Бога прва брига иде бана хрватскога да на овој ријечи уздржи силнога непријатеља, да не пропадне сасвим ово несретно Краљевство и све суседне хришћанске земље”... У бојазни од турске најезде они почеше подизати утврђења по реци Купи, а једно од најзначајнијих је било Карловац, који је основан 13 јула 1579 год. Коначно 1593 г. Турци отму и град Сисак, и тада остаде Храстовица и Грац, са малим простором банијског земљишта,

што значи да су Турци били окупирали тада целу Банију, коју су истребили од староседеоца Хрвата.

Пре него почнем редовна насељења Срба по Банији, напоменућу ово: доласком Турака, који су водили покорене Србе са собом и исте као своју Рају насељавали на освојена земљишта, долазе и прва насељења Срба у Банију. Тако су позната најстарија насељења Костајница на реци Уни, Дубица, Јасеновац, Нови (Босански) са околином, Брда око Зриња, Зрињско Поље, или једном речју обе стране реке Уне. Срби из поменутих насеља још 1596 преко свога Владике и протопопова (немачки текст: Von ans christlichen khinder an der Unaisshen gnanzen, als biscoffen und erzpristern vber die 30 pfaffen des wahrhaften glaubens) започну преговоре са Аустријом за прелаз у Аустрију, као и ранији Срби, који се већ налазе у ћесаревини. Ово се некако дешавало у времену битке са Турцима код Клиса. Како је Аустрија била изгубила битку код Клиса, то јој ови преговори о прелазу нових Срба била добродошла, те изда наредбу карловачком ђенералу Ђури Ленковићу (Хрвату) да са преостатком војске од Клиса одмах иде у Петрињу, одакле ће доћи да отме Костајницу од Турака, и да ће га тамо Срби помоћи са обе стране Купе. Али, на жалост, ђенерал Ленковић је био повео само 6,000 војника, што је било превише мало за рат против Турака, и Срби, који су то сазнали преко својих ухода, нехтедоше помоћи Ленковићу рачунајући унапред на његову слабу и малобројну војску. И заиста, Ленковић изгуби и битку код Костајнице против Турака, и он, бесан ради изгубљених битака и код Клиса и код Костајнице почне да криви Србе за то, и стане им се претити да ће им се за ту “издају” — “згодном приликом мачем осветити”. Ваљда је мислио хрватски ђенерал да ће голоруки Срби потући Турке без њега, па и себе и земљу предати хрватским великашима на расположење! — Банија је била скоро 100 година под Турцима, али напаћени Срби устану на своје господаре Турке, те 1640 године војвода српски Тодор, после победе над Ода-Башом, пређе кроз Петрову Гору у ћесаревину и преведе приличан број Срба, који се смести око Купе до Петриње. Доцније, 1680 г. Војвода српски Братић, по дозволи хрватског бана Николе Ердедија преведе 120 српских фамилија у ћесаревину и насели их по истим крајевима као и војвода Тодор. Ова два случаја забележена су као најстарији случајеви законитог прелазу Срба у Банију (по дозволи Врховне власти). За време “великог рата”, од 1683

па надаље до Карловачког мира, за време ослобађања Лике Крбаве и Приморја од Турака, које ослобађање (како сам већ раније рекао) извађала је углавном српска војска Карловачког ђенералата, Аустрија употреби умесну пропаганду преко бана Николе Ердедија, који посла своје поклицаре у Босну међу Србе, да и њих дигну на свеопшти устанак против Турака, који губе у западном делу битке. Та је пропаганда и позив на устанак успела више очекивања, те војвода Баденски јавља цару: "...одушевљени хришћани (Срби) дан на дан лете под заставе Вашег Величанства, да заједно са нама на заједничког непријатеља ратују..." Овај велики покрет и устанак Срба у Босни против Турака имао је последицу да је српски Митрополит Сарајевски Атанасије Љубојевић морао своју владичанску столицу напустити још пре него ли је то учинио Патријарх Српски Чарнојевић. Срби, прешавши у ћесаревину са својим Владиком и свештеницима, кнезовима и војводама, победише Турке и преотеше градове (1688) Костајницу, Малу Кладушу, Вранограч, Брековицу, или једном речју речено, целу горњу Банију. А Карловачким миром (1699) и цела доња Банија би очишћена од Турака, и одушевљени Срби победама својима у Приморју, Лики, Крбави и Банији, били су прешли и реку Уну терајући Турке у Босну. Али Карловачким миром, они су се морали повратити преко Уне натраг, јер је Уна била одређена као Граница. Срби тада враћајући се из Босанске Крајине поведу своју браћу и сестре, Србе, те се населе у: Зрињ, Јасеновац, Дубицу, Живају, Кињачку, Свињицу, Слабињу, Раусовац, Шаканлије, Бабину Ријеку, Чукур, Јастребицу Стрмен, Храстовицу (код Суње), Паучу, Бјеловац, Велешњу, Прековршац, Градусу, Уметић, Клинац, Мачковац, Старо Село (моје село), Комоговину, Јошавицу, Бедник (данас Бјелник), Моштаницу, Подраге, стару Петрињу, Склоп, Млиногу, Чунтић, Тремушњак, Бачугу, Лушчане, Градац, Мајске Пољане, Клашнић и Жировац. (Види: Спом. Хрв. Крајине Књ. III, стр. 37 и 43).

Тако је цела Банија насељена Србима-борцима, јунацима, ратницима, а не кметовима зашто су их хтели узети римски бискупи, хрватски ђенерали, великаши и банови. Ратно Веће издало је попис Српског Народа у Банији г. 1701, по коме је тада било већ преко 11,000 Срба, који су се одупирали на све начине да избегну власт хрватске неправичне господе (нуз гред буди речено, који нису говорили између себе "простим" народним језиком, него или

латински или њемачки). Водила се неколико година борба између аустријске војске, хрватске господе, а једно време чак и Штајерске, о том ко ће имати или има право да господари Србима. Коначно, на молбу Срба 1697 г. нарочита царска њомисија дошла је и утврдила оправдане разлоге Срба да се изједначе са осталим Граничарима у својим правима и дужностима. За пример овакових борби изнећу један случај са Србима из Топуског. Године 1593 Турци по заузећу Топуског разорили су римски манастир који је имао “четири дана јахаћег хода” земљишта — имања. Како су Турци опустошили све то, то је Топуско дуго година стало пусто. И по ослобођењу Топуског, бискуп Мартин Борковић, који је још 1687 населио Србе на своје имање у Градиште, око потока Трепче, где су данас наше парохије Бовић, Кирин и Стјепан, када му је било мало његовог народа, насели Србе и у Топуско. Онда су насељени и Перна, Чемерница и Блатуша. Седиште управне власти ових села било је Топуско, а Срба је било преко 4,000 душа. Ови Срби, насељени на манастирско и бискупово имање буду преварени, јер су потпали под бискупску и опатску власт, који су их не само ради харача него и зато што нису били римске вјере, страшно прогонили, кињили и мучили. Историчар М. Грбић у Карл. Владичанству, Књ. 1, стр. 94 пише овако: “...Године 1701 побуне се ови Срби (из Топуског и околине) — насељеници, јер их је бискуп са својим чиновницима ужасно злостављао, нагонећи их да плаћају десетак (харач) и друге намете. Срби се томе одупру, а бискуп их стаде прогонити са земаља па насељавати туда своје људе. Кад се Срби и томе одупреше дође бискуп главом (лично) у Топуско и стане народ глобити и пленити пре ко подбана Стјепана Јелачића. ПЕТ СТОТИНА Срба устану на оружје и осујете бискупове намјере. Најпосле се некако умире и Срби остану «а земљама, а касније престану бити кметови, и добију земљу као и остали Граничари...” Дакле, није био слadak српски хлебац у тим крајевима, нарочито када је зависио од наше “браће” Хрвата, или римске курије, и ако су их Срби својим јунаштвом ослободили од Турака (а 1918 и од Аустрије), који су Турци над њима владали преко скоро стотину година. Године 1713 Карловачки Сабор је доделио Карловачком Владики и ова села: Сјеничак, Славско Поље, Утињу и Требињу. Банија је углавном насељена Србима у три периода и то: Прво између 1640 и 1680 године; друго између 1683 и 1699 године; и треће после Београдског мира 1739 године, када је прешло подоста народа из Босне и допунили поменуто места, населили Војнић и друга места, тако да је број

Срба износио тада 15,000 (Види: Кукуљевић “Књижевник” I, страна 93; “Споменик Хрват. Крај”. Књ. II и III; Рачки “Старине” IV стр. 203).

Х

Попис српских села и засеока према државној статистици из 1768 године

1. ЛИЧКА РЕГИМЕНТА : Кусац 6; Паланка 6; Прибудих 11; Прљево 34; Зрмања 15; Ком 25; Врело 39; Попина 43; Граб 22; Грачац 43; Штикада 51; Кијани 30; Омшица 27; Томин Гај 38; Дерин Гај 34; Брувно 85; Мазин 52; Висућ 67; Комић 59; Ондић 17; Мутилић 31; Курјак 28; Чојлук 11; Удбина 5; Ребић 9; Јошан 84; Пећани 36; Пишаћ 17; Шврачково село 44; Подлапача 3; Толић 10; Мекињар 70; Средња Гора 35; Могорић 99; Завале 14; Павловац 23; Вребац 69; Плоча 75; Кик 17; Ваган 3; Ловињац 7; Доњи Крај 2; Радуч 59; Дреновац 32; Куклић 22; Крушковац 11; Медак 91; Брезик 32; Почитељ 64; Читлук 17; Рибник 4; Дивосело 91; Трновац 9; Липа 9; Кулица 8; Барлета 34; Острвица 39; Бузим 7; Смиљан 35; Широка Кула 109; и Селиште 10; свега кућа 2079, а душа 24.972.

2. ОТОЧКА РЕГИМЕНТА: Бунић 102; Саламунић 38; Дебело Брдо 58; Козјан 15; Горња Кореница (Бјелопоље) 128; Мала Крбавица 66; Трновац 16; Доња Кореница 185; Горњи Косињ 5; Доњи Косињ 77; Липово Поље 58; Кленовац 13; Студенци 17; Св. Марко 1; Конско Брдо 5; Кварте 7; Врховине 93; Турјанско 50; Рудо Поље 26; Дуги До 18; Залужница 68; Подум 70; Дољани 60; Дабар 38; Шкаре 54; Главаче 23; Понори 31; Старо Село 29; Компоље 23; Дренов Кланац 12; Мељнице 3; Брлог 61; Дубраве 12, свега кућа 1462, а душа 16.578.

3. ОГУЛИНСКА РЕГИМЕНТА: Лучани 12; Прокике 34; Водотеч 24; Тужевић 9; Ивакуша 8; Шкалић 8; Гостово Поље 9; Дрежница 62; Јасенак 3; Гомирје 49; Врбовско 17; Тук 9; Хрељин 5; Витуњ 14; Српске Моравице 50; Поникве 47; Попово Село 10; Дубраве 81; Гојак 5; Оток 57; Оштарије 1; Муњава 4; Церовник 2; Плашки 122; Зебић 34; Међедиште 34; Латин 40; Јања Гора 35; Заборски 1; Јасеница 33; Блата 24; Збјег 13; Тоболић 42; Врело Мријежница 26; Мрзло Поље 11; Примишље 125; Тржић 85; Врело Слушница 12; Броћанац 16; свега кућа 1173, а душа 15.281.

4. СЛУЊСКА РЕГИМЕНТ А :— Фурјан 10; Лађевац 1; Кремен 16; Благај 75; Горња Глина 5; Глина 13; Тржић 36; Перјасица 23; Оријевац 13; Коранско Село 8; Зинајевац 6; Горњи Полој 10; Потпланинско Село 10; Средња Перјасица 36; Доња Перјасица 12; Својић 4; Мријежница 9; Точак 5; Гаћешко Село 18; Корана 8; Марковац 3; Милошевац 7; Матешко Село 8; Полој 16; Доњи Полој 18; Буковац 10; Кланац 18; Ново Село 14; Мала Коса 7; Нови До 10; Кузма 17; Горња Височка 8; Доња Височка 8; Бариловић 13; Доњи Будачки 15; Дуги До 17; Растовац 10; Подгорје 17; Млаковац 10; Ријека 30; Павловић Село 9; Купленско 2; Косијерово Село 9; Корански Бријег 11; Крњак 18; Бијели Кланац 6; Бреборница 17; Горњи Будачки 6; Кесеров Поток 4; Перић Село 9; Бурић Село 8; Мала Црквина 5; Трупињак 4; Војнић Брдо 5; Јаснић Брдо 14; Јошова 8; Стари Скрад 60; Доњи Скрад 101; Спарењак 34; Шљивњак 12; Клокоч 49; Јохова 24; Михољско 16; Мрачај 8; Крстиња 27; Широка Ријека 17; Свиница 38; Брусовача 35; Кључар 25; Сушица 1; Горњи Војинић (Војнић) 72; Доњи Војинић 70; Тушиловић 47; Јелашје 6; Турањ 1; Мариндо 35; Бојанци 18; свега кућа 1411, а душа 18.048.

5. ПРВОБАНСКА Регимента :— Рјечица 50; Стјепанов 15; Срњак 14; Сликовац 28; Острожин 42; Трстеница 22; Кирин 45; Козарац 29; Чремушница 30; Голиња 32; Бовићко Поље 24; Чемерница 67; Батинова Коса 22; Буковица 16; Брњавац 53; Пјешчаница 63; Маличка 21; Блатуша 65; Подгорје 39; Пецка мала 26; Пецка велика 23; Перна 80; Воркапић 25; Топуско (земља бискупа Мартина) 24; Вртлине 13; Шибине 24; Врановина 12; Балинац 23; Шашево 13; Боровита 12; Обљај 41; Жировац 64; Мајданци 7; Чавловица 16; Коморани 20; Брезово Поље 22; Брувно 25; Бузета 61; Класнић 109; Добрина 30; Брестик 40; Драгоћиња 53; Бијеле Воде 45; Козаперовица 29; Велики Градац 69; Мали Градац 94; Мартиновићи 40; Дреновац 60; Селиште 42; Мајске Пољане 72; Глина 50; Тртник 43; Брњеушка 39; Влаховић 33; Ровишка 46; Лушчани 54; Бачуга 48; Граховац 40; Храстовац 10; Петриња 6; Драгоћињци 4; Доњани 6; Шушњар 59; Бујинци 6; Блиња 36; Бедник (Бјелник) 16; Моштаница 35; Петковац 15; Стражбеница 14; Блињски Кут 3; Јошавица 48; Млинога 48; Чунтић 2; Дејановац 7; Јабуковац 33; Тремушњак 30; Клинац 16; Мачково Село 32; Србљани 5; Беговићи 22; свега кућа 2697, а душа 25.972.

6. ДРУГОБАНСКА Регимента (прва и друга банска регимента јест Банија): Комоговина 33; Пастуша 30; Ловча 29; Боројевићи 30; Меченчани 31; Уметић 27; Горњи Бјеловац 54; Градуса велика 55; Сјеверовац 35; Старо Село 58; Градуса мала 14; Бестрма 28; Мађари 4; Свиница 34; Брушани 24; Каврга 19; Крчево 27; Пауковац 32; Кињачка 22; Брђани 23; Вукошевац 21; Петрињци 30; Четвртковац 36; Радоња Лука 14; Зрниште 13; Дрљача 31; Новоселци 8; Меминска 16; Слујинци 28; Тимарци 20; Костреши 22; Папићи 15; Побрђани 19; Чапљани 25; Јасеновчани 22; Мрачај 14; Храстовац 102; Рујевац 39; Љесковац 39; Педаљ 18; Ступници 19; Гвозданско 12; Гаге 16; Љубина 37; Јамница 41; Косна 11; Грмушани 11; Зут 12; Добретин 26; Јаворник 12; Закопа 14; Чемерница 4; Соколовац 16; Јаворањ 47; Горичка 34; Удетин 19; Замлача 3; Капелиште 7; Хртић 16; Подове 6; Главичани 12; Ћора 13; Врпоље 20; Брђани 36; Швракарица 19; Граховица 11; Драга 18; Рогуље 14; Ораховица 21; Шегестин 13; Шушнар 11; Бујиња 17; Драшковац 8; Унчани 2; Дивуша 15; Ћолук 6; Шаканлије 49; Голубовац 3; Волиња 34; Халагић Кула 1; Бабина Ријека 73; Велешња 64; Бјеловац 58; Превршац 25; Кукурузари 7; Костајница 135; Чукур 20; Пањани 6; Слабиња 52; Утолица 1; Раусовац 145; Шаш 17; Кладалук 18; Живаја горња 30; Живаја доња 28; Плетеница 21; Дубица 100; Церов л.ани 12; Устица 32; Јасеновац 64; свега кућа 2739, а душа 21.170 (ако се узме заједно прва и друга банска регимента јаснији је преглед кућа у Банији и народа што износи Срба 47.142 а кућа 5.436, без онога народа који је на грофовском и.мању).

7. НА ИМАЊУ ГРОФА ДРАШКОВИЋА: Требиња горња 24; Требиња доња 11; Поповић Брдо 26; Скакавац 6; Буковица 23; Мандић Село 15; Клипино Брдо 3; Иванковић село 9; Утиња 15; Међеђан село 17; Мањаревић село 4; Гаћешино село 5; Брдо 11; Под Седлом 19; Карталино село 8; Удбина 4; Сјеничак 208; Моравци 35; Ласиња 3; Славопоље 72; свега кућа 518, душа 3749.

Свега народа српскога у Лици, Крбави, Горском Котару и Банији (у горњокарловачком владичанству) било је 1768 године 125.762, а кућа српских 12079. Да је наш јадни и пропали Драгиша Цветковић знао историју овог народа, његово бројно стање и националну свест, никада овог српског народа не би предао у руке хрватског бана, јер то ни покојна Аустрија није била урадила! А ако се и нашао неки несретни Србин ових крајева да се

сагласи са Влатком Мачеком, више му је била жеља за “ћаром”, него интереси народа, које је Српска Православна Светосавска Црква увек чувала у јединству са Српском Патријаршијом, и желила подједнаку судбину својој пастви у свим крајевима, штитећи свој народ из дана у дан у свим згодама и незгодама, чувајући га, и пратећи сваку стопу његовог било страдања било васкрсења, било радости или жалости. И та, многонамучена и напаћена Српска Црква, данас, када је највише увређена заједно са њеним синовима, не убијствима од стране Усташа, јер “Срб је ’вико за славу умирати”, него страшним именом “Хрватска Православна Црква”, данас диже глас преко једног свог слуге и сина тих крајева пред свима и сваким да каже преко “Србобрана” историјска права Срба тих крајева, и по доказу истих, са жељом, да одговорна политичка лица више не срамоте се незнањем историје народа кога представљају и да га продају за јадну цену: да се попну на власт, или остану на њој ; за звање или лични положај свој, да продају свој народ бившим и садањим убицама својим. Ови Срби див-јунаци, ратници и хероји докончали су Косовску битку тек 1918 када се ујединише са браћом и сестрама својим, са мајком Србијом, за коју су живели и ратовали и принели ОНО, што су вековима ИЗВОЈЕВАЛИ, и присајединили се Српској круни, а не хрватском бану, како је то несретни Павле и Цветковић, непитајућ никога, беху удесили 1939.

Да би горњи попис народа из 1768 био прегледнији, допунићу га са пописом из 1940 године, са врло малом изменом у територији самог Владичанства, које је новим Црквеним Уставом проширено и сужено.

XI

Попис српског народа Горњокарловачког Владичанства из 1940 године

- 1) Бихаћки протопопијат: има црква 15, парохија 10, душа 26.492;
- 2) Босанскокрупски: црква 16; парохија 10, душа 37.911;
- 3) Вргинмоштански: црква 13, парохија 11, душа 35.896;
- 4) Глински: црква 18, парохија 15, душа 28.793;
- 5) Грачачки: црква 14, парохија 11, душа 24.847;

- 6) Карловачки: црква 15, парохија 14, душа 38.265;
- 7) Костајнички: црква 23, парохија 15, душа 38.564;
- 8) Коренчки: црква 14, парохија 10, душа 27.493;
- 9) Крбавски: црква 17, парохија 15, душа 31.416;
- 10) Лички: црква 13, парохија 10, душа 22.421;
- 11) Оточачки: црква 29, парохија 14, душа 32.514;
- 12) Петрињски: црква 23, парохија 14, душа 32.862;
- 13) Плашчански: црква 13, парохија 16, душа 32.126;
- 14) Слуњски: црква 13, парохија 10, душа 24.981. — Укупно: црква 236, парохија 175, душа 434.581.

Под “независну хрватску државу” припала су још ова владичанства:

Бањалучко са 424.075 д.; Бачко са 205.000 душа; Дабробосанско са 256.715 душа; Далматинско са 208.402 душа; Загребачко са 58.908 душа; Зворничко-Тузланско са 349.947 душа; Пакрачко са 147.887 душа; Захумскохерцеговачко са 121.210 душа; Приморско Владичанство је спојено са Црном Гором (265.048); Сремскокарловачко је спојено са Београдском Архиепископијом (873.327). Укупно без Сремског и Приморског владичанства, потпало је под “Независну хрватску државу” 2,203,725 православних Срба, који се данас уништавају да би се остварио Винка Томашића “динамички хрватски национализам”, без обзира на верске прописе и регуле “хришћанске” Римске Цркве и црне курије римске, који доминирају том земљом данас.

ХИ

Нека насељења из 1788 године

Скоро последња насељења у поменуте крајеве српске, а после већ горњег и ранијег пописа становништва, села, засеока и кућа, од 1700 и 1768 године, која су вредна за споменути јесу она пред рат и за време рата Аустрије са Турцима из 1788 године, за време цара Јосифа II. Том, скоро последњем,

насељењу, дао је повод и главну улогу имао српски владика Јован Јовановић, који је ишао у Србију и там окупио добровољаца око 800, а по доласку у Банију и Крајину са протом костајничкијем Јованом Поповићем, придокупио још добровољаца, чиј је укупан број пред поменути рат износио 5049 војника. Владика Јован поставио је добровољцима из Србије за војне старешине Јефту Делинца и Јована Ранисављевића, а над свима добровољцима постављен је био један од Срба, царских официра, Михаиловић, који тад би унапређен у чин пуковника (интересантно је споменути да је и данашњи највећи српски војвода Дража Михаиловић отпочео битку за спас Српства у чину пуковника, баш као и овај Михаиловић кога постави Владика Јован за команданта свих добровољаца). Задатак ових добровољаца, којима су до пред почетак њиховог посла била зборна места српски манастири: Крушедол, Гргетег, Ремета, и Хопово, био је да у згодном тренутку преведу што више могу живља српског из Босанске Крајине у ћесаревину испод Турака. Они су били заштита Србима за време њиховог прелаза, а доцније су заједно са царском војском ратовали против Турака. Њихов рад је потпуно успео и био крунисан, јер је пред рат, у почетку рата и за време рата повећи број Срба под њиховом заштитом био преведен. Тако је насељено у Личку регименту 3231 Срба, од којих је било 600 војника; у Оточку регименту прешло је 1446 душа, од којих 256 војника; у Огулинску регименту прешло је 1449 душа, од којих 235 војника, и у Слуњску регименту прешло је 1197 душа, од којих 235 војника, а знатан број је насељен у сасма нова насеља и пределе. Овима Србима одмах је била додељена и земља. Тако по добитку земље Срби су имали ова села: у Цетинском котару: Радовица, Маљевац, Кекић, Цетинска Варош, Беговац и Крушковац; у Дрежничком котару: Лесковац, Грабово, Садиловац, Ваганац, Дрежник (не Дрежница), Решетар; на међи Оточке регименте: Петрово Село; Баљевац, Међудражје, Мељиновац, Крузи, Небљуши, Каменица и Скоча; на међи Личке регименте: Днопоље, Доњи Лапац, Горњи Лапац, Ораховац, Борићевац, Добро Село, Дољани, Бротња, Заклопац, Суваја, Нетека Срб, Осреци, Купирово, Дуго Поље, Калдрма, Тишковац, Ваган и Дреновац. У Банији насељена су ова места: Перна, Блатуша, Чемерница, Вргин Мост, Бовић, Стјепан и др. Према службеном попису укупно је тада насељено у Лику, Крбаву и Горски Котар — 1355 кућа са 12.466 душа, од којих је било 1317 војника; а у Банију око 15.000 Срба (види Ваничек Књ. II, 68.)

XIII

Са српским народом у ове крајеве, које сам већ већином споменуо, дошли су и српски православни свештеници оба реда (бело свештенство и калуђери) са својим владиком. Као што сам већ раније рекао, у почетку, да је свештенство српско делило сва добра и зла са својим народом, и да су (историја зна) они бивали и народне вође, па чак и војничке војводе, то ради важности њихове, и помена ради, износим имена ових народних српских православних свештеника, да се зна да Срби иако пострадали и намучени, па и ако раштркани, увек су имали свог свештеника узасе са крстом у руци, са старом србуљом, са иконом и заветом Св. Саве, са епитрахилџом и требником, а много и често пута са пушком и мачем, јер он, свештеник, као веза између Бога и народа, био је симбол СТАРЕ СРПСКЕ СЛАВЕ, коју је и он и народ, привремено изгубљену, повратио млађим нараштајима српског народа. Ово су свештеници који су прешли заједно са Србима у ћесаревину: Владика Пајсије Скерлетовић; калуђери: Венијамин Влајињић архимандрит, Василије Црнобрња игуман; јеромонаси (свештенмонаси) Серафим Милуновић, Јов Адамовић, Василије Петровић, Георгије Јакшић, Јеремија Бубало, Никодим Милеуснић, Спиридон Калинић, Јоаникије Рађеновић, Хрисантије Половина, Викентије Шербеџија, Лаврентије Момић, Василије Црнојевић, Теодосије Тепавац, и Неофит Хајдуковић, 17 калуђера; свештеници: Павле Милетић, Трифун Кољанин, Јован Ђулибрк, Стојан Стојић, Илија Гојнић, Јован Пузавац, Марко Мајкић, Стојан Драгишић, Ђорђе Гак, Никола Тремушњанин, Симо Кољанин, Јован Булић, Пантелија Хабдулаја, Стеван Скробић, Стојан Туромановић, Симо Бабић, Миладин Бабић, Филип Дмитровић, Јован Дмитровић, Гаврило Гргић, Богослав Орлић, Гаврило Милановић, Сава Обрадовић, Божо Рашета и Андрија Милановић, свих свештеника 29, а заједно са владиком и калуђерима 46 свештених лица.

Пре неколико дана наш је “А. Србобран” у истим овим чланцима изнео попис Срба, српских села, у почетку насељења; број цркава и бројно стање Срба ових крајева из пописа 1940 године, те су читаоци и сами могли увидети развитак Срба ових крајева у моралном и материјалном правцу. Тај развитак, који је био тако успешан, јер Срби као добри борци освајали су не само битке на бојним пољима, него село по село, школу по школу, градили цркву по цркву,—изазвао је извесну бојазан код староседеоца Хрвата, и чим

би престајали ратови настајали би нови, не против спољног непријатеља, него са римокатоличком црквом, која је на све начине покушавала да “несједињене шизматике” сједини у тор “св. папе” римског, да буду његове “вјерне и добре овчице”, на чему су јој помагали својски и систематски не само хрватски римски попови, него и слепа хрватска властела. Још од тада постојао је језуитски паклени план да се Срби тих крајева униште ма на који начин или ма којим било средством.

Ово што овде напоменух, напоменух зато, да би драги читаоци посветили заслужно интересовање према овом кратком историјском прегледу Срба: Лике, Приморја, Крбаве, Горског Котара, Кордуна, Баније и др. места у коме ће се осведочити да су данашњи покољи Срба у “Независној Хрватској” спремани још од пре 200 година по црној римској курији после “несједињења”, али прилике нису никад имали такове, као што су је имали прошле и ове године, јер је чак Аустрија, иако католичка земља, ипак могла да оцени значај добрих војника, те је барем колико-толико штитила права Срба пред римском црквом, бранећи Србе од насилног покатоличавања, и чупајући Србе испод канци хрватске властеле. Борбу су заједнички водили ови свештеници и њихови млађи наследници, те тога ради сматрао сам за вредно да одмах после прегледа насељавања Срба поменем и ове наше заслужне свештенике, борце и мученике за народна српска права Срба ових крајева, и на тај начин, макар колико-толико да се одужим њиховој бесмртној сени.

XIV

Извесне привилегије (права)

Пошто сам укратко навео време и места насељавања Срба у западном делу наше домовине, жеља ми је и да споменем неколико старих привилегија датих од стране одговорних фактора у име државе Аустрије новодосељеним Србима, на основу којих су Срби отпочели свој друштвени живот и напредак у поменутих крајевима. Узимам неколико првих привилегија, док доцније су само биле прошириване према потреби, или ако се је водила каква интрига, онда сужаване. О тим допунама, или изменама, биће у своје време речи.

Једна од најстаријих привилегија дата Србима у Линцу 5-ог септембра 1538 коју је издао цар Фердинанд I, у којој цар јамчи Србима:

1) Да они са својим породицама уживају слободно за двадесет година без икаква пореза и терета, све оне земље које им је одредио за насељење барон Јуришић;

2) Да ће њихови (српски) капетани или војводе, ако скупе под своје заповедништво (команду) по двеста момака, добивати годишње плате по 50 рајнских форинти;

3) Што упљачкају од Турака, то да је њихово, изузимајући: села, градове, заробљене непријатељске капетане и одличне Турке;

4) Што упљачкају док су под царском платом од тога ће се остављати једна трећина у царску благајну, а то ће се употребљавати за откуп заробљенијех старешина, или за награде одличним војницима.

Ова привилегија је нарочито важна, јер се у њој сви насељеници зову СРБИ (*esse nonullos capitaneos sub vojvodatibus suis existentibus ad servitia nostra venire*).

Сличну овој привилегији добили су Срби и другу 16-ог јула 1544, којом су Срби опроштени од давања десетка, од свих намета, од царине, и да имају право на бесплатно добивање соли.

Никола Зрињски, који је доста населио Срба по својој властитој земљи издао им је овакову привилегију од 25 јуна 1544.

“Ми кнез Миклеуш Зрински и бан хрватски, словин, и Далмације и ми кнез Штефан Франкопан крчки и сенски, модрушки и прочаја, дамо на знање всим и свакому, пред ких образ та наш лист отворен приде, а навластито поркулабом и обходником господства нашега: како придоше пред нас с Прилишћа и Росопажника Власи (Срби) ки до данас јесу онди у покоју пребивали с нашим одлучењем ки по имену јесу ниже писани: Наиприја Миховил Сестрић, Матко Шурановић, Петар Расповић, Јаков Сестрић, Вид Шимуновић, Петар Рудановић, Јандриј Басаровић, Радић Зечковић, Радивој Субашић (ово је предак данашњег бана Шубашића, који су после примили

римску веру и уместо Субашић прозвали се Шубашић, пр. пис.), Иван Страхаевић, Милић Дубровић, Јураи Зеленковић, Матин Кацан, Томас Сестрић, Павал Шутиловић, Јаков Павичић, Микула Буршић, Јандреј Луић, Иваниш Басаровић, Павал Чалић, Иван Милиновић, Гргур Шутиловић, Радић Лабановић, — просећи од нас сви купинице, ском службом би имали нас служити. Ми видећи, да би ради у нашем господству стати и нас право и верно служити, с ними се утакмисмо тим начином: да имају од наших земал служити кад и камо коли буду од нас заповед имали; да имају на чету (четничка битка, пр. пис.) или пут поити, и ако би када отели поити, да им ми имамо брашно дати и ча коли на путу дободу сужањ кони, мархе мале и велике, да имају нам од свега добитка половицу дати, и туликоје ако би када пошли на пут об своем брашну, да нам имају од свега добитка мала и велика трети дел дати, и да нам буду дужни десетину од јанац давати, и они да су слободни ода всих иних доходак и служаб, малих и великих, ча е дужност од оних; и ако би отел напридовати или нато стати к себи на земљу нашу ких јунаков приети, то дупошћење од нас имају приети и меја се поставити с том службом, како остали тако е згора писано, јавивши се нам или нашим официјалом, и ако би се пригодила ка шкода од них у нашем господству ка би се очито знала, да оте кашгигу приети ке буду достојни. И на то им дасмо та наш лист отворен под наш печат навадни: дано у граду нашем Озљу мисеца и јуна дан 25. тисућу пет сат четрдесет четрто”.

Ова привилегија написана је старом глагољицом, коју су хрватски попови сахранили, можда као једини знак, или једину везу, да су и Хрвати Словени. (Види: Лопашећ, Спом. Хрв. Крајине књ. I лис. В; Ваничек, књ. I стр. 29 и 427, Грбић Кар. Владичанство књ. I, стр. 19, 25).

Крајем 16-ог века, када су Срби из Босне листом прелазили у ћесаревину, нарочито они из Босанске Крајине, на граници Аустрије, написано је и једно писмо у коме се молио аустријски цар да прими Србе у Аустрију. Њега износим само зато, да се види ради чега су Срби прешли у ове крајеве и како их је службена Аустрија онда била лепо дочекала. Писмо је писано 5-ог јула 1596 г. и гласи: “Пишемо вам и шаљемо поздравље, српски синови са унске међе а најприје:

Владика Радослав, војвода Милош, кнез Дојчин, кнез Рајак, Богдан Ага, кнез Врањеша, кнез Манојло, Вујица Јузбаша, кнез Богдан, харамбаша Дракула, одабаша Тома, Радоња, Радош, Живко, Војислав, Новак беслибаша, кнез Новак, кнез Радош, Храниша, кнез Вујин, и сви кнезови и поштени јунаци, велики и мали на унској међи, нека смо вам сви, господи кнезовима и капетанима, препоручени. Ми смо разабрали да каниш ударити на унске крајеве. Дођи само, дај Боже у добри час! Ми ћемо те чекати како наредиш, и радије ћемо покорити се и служити Господу Христу, Светој Богородици, и свијем светима, него ли бијеснијем Турцима и проклетој мухамеданској некрштеној вјери, који нас и нашу хришћанску вјеру прогоне и презиру, па још морамо своју хришћанску крв прољевати и бити се са хришћанима. Стога молимо једнодушно в. м. да нам пошаљете одлуку, какав ред хоћете поставити нама: владикама, кнезовима, агама, одабашама, субашама, и свијем главарима малијем и великијем. Даље м. г. молимо ми владика, један или два града за нас који се мучимо око овога посла, али неиштемо исте градове у насељеном крају него молимо од онијех 70 поробљенијех и опустошенијех што леже између Уне и Купе, па и од тих неиштемо који су најбољи, већ који су слабији и мањи...”

На ову молбу Владика и кнезови добију убрзо овакав одговор:— “ФЕРДИНАНД (ређа се царска титула), пречаснијем, велеможнијем, племенитијем и благороднијем старјешинама, како свештенијем тако и свјетскијем, и свијем осталијем на Уни и у сусједним покрајинама хришћанима од нас поздравље, милост и свако добро. Пречасни, велеможни, племенити, благородни, нама од срца драги! Извјештенисмо ових дана, како сте се ви одлучили, вођени и нанукати особитом ревношћу и тежњом према вјери и према држави хришћанској, пошто вам се пружа прилика, док Њ. цар. Величанство и ми друге хришћанске војводе водимо праведни рат против вјечнога и грознога непријатеља имена и вјере хришћанске, Труцима, да тамо подигнете буну, и да устанете на оружје против истога Турчина, како би тако скинули с нашега врата најжалоснији јарам, који већ од много година носите, и како би постигли врло жељену слободу.

“Па чим смо о тој ствари добро обавјешћени, судисмо, да је збиља вриједно труда и понајпре одговора, па да нам је то као врховног војсковође и дужност, да вам дадемо ове наше патенте, те да ту славну намјеру нашега

срца милостиво одобримо и похвалимо, храбрећи вас све и свакога по само, и захтјевајући особито од вас, да код ваше, уколико побожне, утолико похвалне намене, најпостојаније устрајете, па пошто се потајно и опрезно завјерите, да сви уједно устанете и скочите на оружје; а кад онђе невјерни и неправедни род мухамедански уништите и истријebите, да себе и своје потомство повратите у пређашњу слободу одлучном и брзом вољом, по примјеру, који је вриједан за углед, и који се не да доста нахвалити, главара транзилванскијех и од обје Влашке, који недавно збацише са себе на исти начин гадно ропство турско, па се запутише под вјеру и под заштиту св. римског царства.

“А да би могли то тијем одушевљеније и сигурније учинити, па да би послије тога помоћу Свемогућега Бога били у што мањој бризи то вам ОБЕЋАВАМО милостиво: да нећемо никакове наше помоћи ускратити, већ ћемо обратити највећу и очинску бригу, те вас никад кећемо држати другчије од ДРУГИЈЕХ НАШИХ вјерних поданика. Предаћемо вам и драге воље даровати вам сваком посебице, према каквоћи и према заслуги, колико се освоји: поља, котара и кастела, као заслужену награду заједно са пристојнима: частима, достојанствима, привилегијама и захвалностима (оригинални текст:

Conferemus etiam et largiemur unicuique vestrum proqualitatae et merito, et receptis agris, pagis, et costelis, condigna praemia coniuncta cum debetih honoribus dignitatibus privilegije ac gratijs) .... (Види: Ванићек I, 77; Лопаших: Карловац 147; Грбић Кар. Влад. 86-89 књ. I.).

Сличне повеље издаване су и осталим Србима у другим крајевима, ми их неможемо све изнети. Углавном оне се и данас у оверовљеним преписима или у оригиналима чувају, и Срби их имаду.

Што се тиче самоуправљања, имаде једна повеља, која је дата Србима од цара Леополда још 19 октобра 1666, која је дата Србима у Гомирју, да Гомирци небуду испод власти огулинских капетана, који су се и превише почели мешати у приватни живот гомирских Срба, него да имају своју управну Општину сами за себе. Ова општина обухватала је: Гомирје, Врбовско и Српске Моравице. Управна власт се је састојала од четири судца,

које је бирао народ. Два су имали бити Срби, а два римокатолика (“Dass Sie jedenfalls, wann ein Richter zu sezen sein wurdet, Vier Subiecta und zwar auss der Crobatischen, und zwei auss Ihroselbst aigen nation, dem herrn Generali Obristen zu Carlstadt, vorzuschlagen in allerlei verbunden sein sollen”) ...а избор је имао потврдити карловачки ђенерал. Све одлуке овог Суда-Општине, ако би се ко жалио подлежале су ревизији од стране ђенерала. Често пута дешавало се је да су сва четири судца били Срби, јер у Гомирју није било ни једног римокатолика. Једно су време морали неки огулинци да се приме ове дужности, али су мало узимали учешћа у суђењима, јер нити су позивани, нити су волели долазити међу саме Србе.

О допунама привилегија, како сам већ рекао, биће речи више на свом месту. Оволико изнесох само да се види како смо и зашто дошли у ове крајеве.

XV

Срби “слободних градова”

Ради једне привилегије, која има посебно значај за верско развијање Срба поменутих крајева, жеља ми је пре свега, да споменем четири “слободна града” и почетак србовања у њима, јер су и они саставни део српског и тела и душе.

1. КАРЛОВАЦ: Као што сам раније споменуо Карловац је основан 1579. Још за време грађења Срби су били главна стража, и држали главну стражу против Турака у Карловцу. Ови Срби-војници били су већином из Жумберка. Они су били чувари и стражари до коначне изградње Карловца, када су ту дужност преузели били Немци. Срби су тада били премештени на мање куле, више опаснија места као: Звечај, Тоуњ и Слуњ. Још доласком војника долазиле су и поједине фамилије српске у Карловац (Никола Вукадиновић и Поповић фамилија); а како је Карловац имао бити строго римокатолички град, то се је гледало са свих страна да се насељење у Карловац Србима спречи (случај са Мостањем). Али после уређења Војне Крајине 1746 г. карловачки гарнизон је био скоро сав испуњен Србима војницима, и тада се је већ мало лакше гледало на Србе. Године 1750 у градско веће (управу) био је изабран и богати српски трговац, Србин Петар Поповић. У свом развитуку,

Карловац је постао сем војног центра и трговачки. Ту су били смештени судови, трговине, гарнизони, затвори и тамнице. Наше браће Срба, ваљда по некој несрећи, било је по свим овим местима, па и у тамницама и затворима. По народу прозвати “СВЕТИ ВЛАДИКА” Данило Јакшић, родом из Српских Моравица (владао од 1751 до 1771) у својој бризи о народу, обишао је и Карловац: судове, гарнизоне, затворе, тамнице, и — видећи толики број Срба, одреди гомирског калуђера да долази у Карловац и обилази и посвршава послове овим Србима, када коме и шта устреба; као ревносан и прави народни Владика, он је успео још 1752 г. да у предграђу Карловца у једној српској кући подигне малу капелу “восточну матер церков свјатаго оца Николаја”. Доцније, већ око 1790 године спомињу се у извештајима гомирских калуђера ових фамилија имена: Анастас Костић, Михајло Божић, Јован Костић, Атанасије Јанковић, Кузман Свилокос, Петар Трифић, Михајло Басаровић, Никола Маливук, Коста Лигда, Ристо Саџак, Јефто Татомановић, Илија Жигић, и Дмитар Мусулин.

2. СЕЊ: Ово место је познато по својој војничкој улози, стратегији, те је и овде, као и по многим другим градовима била кула стражара, где су војници стражарили против Турака. Међу овим војницима било је доста Срба. Изгледа као да је се често пута дешавало да извесне фамилије прате своје синове у војништву. Тако је и у Сењ доспео приличан број српских фамилија, које су, заједно са војницима, себи ту саградили цркву Св. Богородице још 1788 године, а у којој је после постојао војни капетан — српски православни свештеник. Ово место сачувало је своју цркву и имало свештеника све до садањег рата.

3. РИЈЕКА (Фиуме) : У овај град доселили су се Срби, већином трговци, из градова Сарајева, Мостара и Травника, а на позив и по упути тадањег карловачког српског Владике Данила Јакшића. Њихово насељење је било 1768 г. а фамилије су биле следеће: Ристо Петровић, Никола Рајовић, Вучен Вуковић, Тома Остојић и Крсто Бајовић. Долазак ових православаца био је римљанима од сумње. Ови Срби су тек 1781 добили право да им свештеник обавља приватне службе, требе, а да се има све платити римском свећенику, јер ће он у матице увађати: рођене и крштене; умрле и венчане. Године 1783 добију право Срби и да сахрањују мртваца, али да несмеју појати уз пут. Али славни наши претци, корак по корак, стигну и до права те 1785 подигну себи

и цркву св. Николаја: “... сију свјатују церков, храм свјатаго оца Николаја, христијанским трудом и обшчеством (парохијанима) биватељем (становницима) сего града Фијум, восточнога илирическаго исповједаније православних Христијан...”

4. ТРСТ: (пре него ишта рекнем из прошлости, жеља ми је споменути, кад се већ говори о Трсту, да народ ових крајева још увек пева: “Трст, Ријека, Горица наша је правица”, јер ова два града су по некој страшној неправди дати Талијанима. У овај град скоро уједно су дошли и Грци и Срби. Њих је већ г. 1748 било толико да су хтели подићи себи храм. Но како је то изискивало нарочито одобрење царице, односно државе, они су се обратили на царски престо и од Марије Терезије добију следећу привилегију-дозволу: 1) Допушта се Грцима “Источне цркве, несједињене са римском”, да у Трсту, на већ одређеном месту, саграде себи о свом трошку једну цркву, у којој ће смети као и у својим кућама: слободно вршити обреде и правила своје вере, службе служити, Свете тајне вршити и примати, а све по уставу исте Источне Цркве без сваке досаде и напасти; 2) Допушта им се јавно обносити свете литије и друге сличне обреде, али само у порти (дворишту) своје цркве; 3) Допушта се и свештеницима грчког источног закона, да смију посећивати болеснике и самртнике, Свете тајне им давати, мртваце по свом обичају опремати и сахрањивати, али спроводи несмију бити свечани; 4) Слободно је “Грцима у Трсту несједињенијем са Римском црквом” женити се, како од свога тако и од другог закона, па и од римокатоличког. Ако ли буде једна или друга страна римске или ма које “негрчке” вероисповести то онда, како венчање тако и крштење деце и све друге Свете тајне има вршити само свештеник Римске цркве. Сва деца која се роде у тако смешаном браку имају остати у Римској цркви; 5) Слободно им је сабирати се у скупштине ради уређења вјерских и општинскијех послова; 6) Те скупштине смеју се држати само пред повјереником кога ће одредити царски гувернер; 7) Истијем начином имаће иста општина власт: да избира и да прима свештенике своје вјере па ако би исти у какву погрешку пали, да их казни или отпусти али само на скупштини пред повјереником, кога ће именовати наша комерцијална префектура, то и други предмети, који се тичу вере и обреда, ако буду од веће важности, и ако би требало, да се реше код неке више црквене власти, то ће се поверити на решење једноме од епископа, или архиепископу, или другоме

некоме свештеноначалнику “грчке вјере”, кога Ми одредимо зато у такоме препорном случају; 8) Слободно им је у свако доба по овој привилегији сабирати се ради избора ваљаног свештеника за своју цркву, али ради потврде имају свагда Нас молити. А ако су сада изабрали за таквог свештеника неког по имену Дамаскина Омера, то га и Ми за свештеника грчке општине у Трсту, овим огласујемо и потврђујемо”. Ова привилегија спомиње “Грке”, јер се је више гледало на веру него народност. Римска црква да би умањила важност Источне Васељенске Цркве, често је називала ту Цркву уским и шовинистичким изразом “грчка вјера”, — те отуда у овој повељи се и спомињу само “Грци”, ма да је направљена и Србима и Грцима овог града. Језуите су набрзо после овог покварили братство између Грка и Срба, те је и Општина била подељена. Србима је остала стара црква Св. Спиридиона, која је и до данашњих дана постојала са српским свештеником. Приликом поделе општине, Срби су 1769 добили надопуну те повеље, у којој се између осталог каже и ово: “...Ми хоћемо да у црквенима пословима “грчке цркве” у Трсту, уколико устреба за те послове епископски надзор — тај надзор никоме другоме да не припада, него само карловачком епископу...” Према изложеном имали смо привилегију Зрињског за његова имања; неке привилегије Гомирцима; писмо Србима на Уни, насељеним у Банију; а слично Трсту, управљали су се Срби по градовима, изузев Карловца, где је историја јако тешка, замршена и црна Србима за дужи период, али којима је и сам загребачки надбискуп завидео, када су Срби карловчани 1937 г. дочекали Српског Патријарха, који је био из Београда дошао да учествује у прослави 150 годишњице Српске Цркве и 100 годишњице независне српске школе Св. Саве.

А, сада, драги читаоци, прећићемо на општенародне привилегије целокупног Српства на територији бивше, сада покојне, Аустроугарске монархије.

XVI

Опште Народне Привилегије

Сем насеља у Лици, Крбави, Приморју и Банији, постоји насеље Срба у западној Славонији и источној Хрватској, око Вараждина, Бјеловара,

Крижеваца, Грубишног Поља, па и у самом Загребу. Насељења ових крајева извршена су 1597 г. и сва су била повезана Вараждинском Војном Управом. У ове крајеве довео је Србе у главном њихов Владика, Митрополит Василије, а по одобрењу тадашњег надвојводе у Грацу Фердинанда. Ови крајеви ни у чем нису се разликовали од поменутих крајева Лике и Баније, јер насељење, живот и борба су исти. Важно је запамтити ово: да у околини Вараждина постоје четири окружна протопопијата и то: Загребачки са 17 парохија и 21 црквом; Бјеловарски са 16 парохија и 30 цркава; Грубишнопољски са 12 парохија и 20 цркава, а са укупним живљем сачињавају заједницу од 58,908 душа, (попис из 1940), а то је у главном и цела православна Епархија загребачка, чијег су старог и седог митрополита Доситеја (Васића) хрватске Усташе и Франковци још од дана његова доласка у Загреб, па до у сам рат прогањали и понижавали, и који је на концу отеран помоћу “једине спасоносне римске цркве” у Лику да прави путове усташким и талијанским пљачкашким бандама.

Рекох у почетку, Срби су населили овај крај још 1597 г. Њихов тадањи митрополит Василије, за кога је и ђенерал Сигмунд Херберштајна цару писао “којега држим да је фини и поштовања вриједни човјек” (welchen ich für einen erbaren fenen man befinde) водио је био главне преговоре око прелаза са поменутих ђенералом и Ратним саветом. О животу и раду Срба Вараждинског округа биће речи доцније, а сада сам споменуо утолико, да цео преглед насељења Срба читаоцима буде прегледан и јасан, јер сва су ова преселења извршена пре сеобе Патријарха српског Арсенија Чарнојевића, чији је народ већином намештен у Војводини (Срем, Банат, Бачка, Барања и источни део Славоније), а о чему је Србобран већ прошле године доста рекао. Исти Владика Василије, пре него што је превео Србе у ове крајеве, Вараждинског округа, склопио је са ђенералом, Ратним саветом и царем уговор, по коме: Срби неће никоме ништа плаћати за добивене земље, него да ће бити дужни у свако доба, чим их позове војна команда, бранити “славонске земље од заклетог непријатеља — Турчина”. Не само да је надвојвода дао ово право за насеље, него је и 15 октобра 1595 г. (још док су се преговори водили) издао митрополиту Василију декрет као народном српском вођи и војничком војводи, и одредио му као таковом из државне касе плату од 12 форинти месечно.

Пре прелаза Патријарха Арсенија са Србима у Ђесаревину, тадањи аустријски цар Леополд, 6 априла 1690 године, упутио је писмо Патријарху ове садржине: “Часни, одани, љубазни! Више пута нам је јављено, колико вам лежи безбедност и напредак хришћанства на срцу; задовољством смо разумели, да сте о том дали изврсне доказе, идући на руку верноме Ђенералу, покојноме Пиколоминију, док се тамо бавио. Томе се надамо и у напредак од особите верности и ревности, а особито од ваше побожности, не сумњајући се, да нећете прилежно заузети се по ономе уважавању, које имате код тамошњих народа, а особито код Арбанаса и Србаља, да овом згодом, од Бога даном приликом, збаци са себе турски јарам, под којим су до сада плачућ стењали и придруживши се нашем оружју, да подпомогну свакијем начином, да се понизи и угаси варварско турско крвопролиће. Учиниће заиста дело и Богу врло мило а и наше царске и краљевске милости достојно, коју милост, као што вама благонаклоно нудимо, тако исто нећемо пропустити згодном приликом посведочити је и живијем доказати.”

После несретне битке Аустрија-Турска, Патријарх мораде напустити Србију, и са преко 40,000 душа крене у Аустрију. Још пре него је стигао, он је изаслао свога повереника, јанополског српског владика Исаију Ђаковића да код цара, пре него што стигне Патријарх, изради нека права и осигура Србима живот преко, не ослањајући се само на предње лепо писмо царско. И заиста, у Бечу, цар Леополд 21 августа 1690 год. изда ову знамениту привилегију Српском Народу у његовој царевини: “Ми, Леополд (ређа се царска титула), часноме, оданоме, нама љубазноме Арсенију Чарнојевићу, Источне Цркве, грчкога обреда, архиепископу српском, владикама и свим осталим црквеним и светским сталежима, капетанима и подкапетанима, и . најпосле свој општини (целом народу) истога грчкога закона (обрета) а српскога народа (et nationis Gascionorum) по Грчкој, по Бугарској, по Рашкој (стара престоница српска по којој су и називали Србе Расцијанима, пр. пис.), по Херцеговини, по Далмацији, по Подгорју, (Црна Гора), по Јанополју, по другим придружним местима и по свим осталим областима, који гођ ово буду читали, гледали или слушали, Наша им царска и краљевска милост и свако добро. — Не само из понизног писма, које Нам поднесе у име вас свих посланик Нама владика Јанополски, Исаија Ђаковић, него још јасније из његовог усменог обавештења, најмилостивије примисмо вашу понизну

захвалу, што смо, отевши вас из чељусти варварскога турскога тиранства, повратили вас пређашњој слободи као и вечиту обавезу, којом исповедате да сте нам ви и ваши потомци, због толиког учињеног вам добра, обавезни, истина по својој дужности, али на Наше толико веће задовољство, што признавајући тиме Наше право и повргавајући себе у њедра милости и благонаклоности Наше, као свога господара и законитога краља, с похвалом душевном крепошћу изјављујете: да вам од сада ваља живети и мрети под сенком Наше заштите. Па уважавајући, не толико ово ваше, Нама веома драго уверавање и изјаву, колико то, да се тим ова изванредна намера удуби у ваша срца; да се синовима непрестано казује и да се она у свим приликама све већма и већма и самим делима утврђује: Примамо вас милостиво све скупа и сваког посамо у Нашу царску и краљевску заштиту. Очински вас дакле позивамо: да оружјем ударите на најжешћег душманина хришћанскога имена, а вашег гонитеља, и то под Нашом заштитом и под управом Нашијех војвода, па да одбијете неправде, невоље и беде, које су вам до сада најнеправедније и најнемилоствивије нанешене. А напротив пак, да би ви осетили, већ на самом почетку, благост и сласт Наше владе и господства, одобравајући природеном Нам благошћу, закључили смо милостиво: да се по српскоме обичају слободно држите Источне Цркве, грчкога обреда и по пропису старога календара, и да вам како до сада, тако и од сада не могу чинити никакве досаде ни црквени ни светски сталежи. Нека вам буде слободно, по својој власти између себе од свога народа и језика, постављати себи архиепископа, кога ће бирати између себе црквени и светски сталеж (Сабор), и овај српски архиепископ нека има слободну власт управљати са свима источним црквама, грчкога закона; епископе постављати, свештени по манастирима уређивати, где буде потребно, онде подизати цркве по својој власти, по варошима и селима намештати српске свештенике, једном речи: да буде као и до сада старешина над црквама грчкога обреда и над народом исте вероисповести, и да имају целу црквену самоуправу: по Грчкој, по Рашкој, по Бугарској, по Далмацији, по Босни, по Јанополју, и по Херцеговини, као и по Угарској и по Хрватској, где их год има и у колико и докле нама сви скупа и посао верни и одани буду (а по правима, које вам дадоше наши пређепрестолници негдашњи, блажене успомене Угарски краљеви). Даље, нека остане своја самоуправа црквенијем особама (сталежу) као: архиепископу, епископима, монасима, и свакога реда свештеницима грчког

обрета, по манастирима и по црквама тако, да нико не може чинити каква насиља у споменути манастирима, црквама и резиденцијама вашим, него да буду као и пре ослобођени: од десетка, од данка и од војничкијех станова, исто тако да нема нико од светскијех људи власти, осим Нас, над црквеним сталежом, никога затворити и заробити, него архиепископ може црквене људе, који зависе од њега, ако што скриве може казнити по црквеним и канонским законима. Још даривамо и потврђујемо, да се цркве грчкога обрета, манастири и што овијем спада; онда добра што припадају архиепископу и епископима ма каква она била, као што су дарована од нашијех предака, држати или посједовати могу, а које је цркве, непријатељ хришћанскога имена Турчин одузео од вас, заповедићемо, када се освоје да се у ваше руке предају. Најбоље, када пође архиепископ или ваши епископи, када буде то од потребе, да похађају манастире и цркве по варошима или по селима, или да поучавају свештенике или општине: нећемо трпети да им се каква досада чини, ни од црквених ни од светских људи. Ми себи тврдо обећавамо да ће те ви ову нашу најдарежљивију и најмилостивију дозволу свим трудом и силама заслужити и вашу верност и приврженост непрестано сачувати неоскврњену, па да је никакве буре порушити неће, у осталом вама скупа потврђујемо најмилостивије нашу царску и краљевску милост”.

После је цар саопштио ову привилегију целој држави, нарочито: Славонији, Хрватској и Далмацији, издавши наређења да Патријарху Арсенију и Србима сви буду на руку, да их у свем помогну “ради царева образа”.

Горња привилегија је поновљена 20 августа 1691 год. и додато је још ово:

“Пазићемо се такође на сваки начин, да победоносним нашим оружјем а Божјом помоћу, поменути српски народ што пре поново уведемо у земље или седишта, која је пре тога имао, и прогнавши оданде непријатеље, хоћемо, да српски народ остане под управом и под уредбама својих рођених власти, па да ужива по својијем обичајима старе повластице, које су му милостиво дариване од Нашега Величанства и да живе на миру. Осим тога одобравамо и то, ако би когођ између њих грчкога закона умро без деце или сродника, да онда цео преостали иметак (омртвина) припадне архиепископу и цркви, а тако исто када умре и архиепископ нека припадне цео иметак архиепископу

(наследнику). Најкашње, нека сви од архиепископа, као од свога црквенога поглавара, како у духовнијем, тако и у светским стварима, зависе милостиво хоћемо и заповедамо”.

Овим привилегијама, првом и њеном надопуном, признат је Српски Народ у Аустроугарској, а што је за нас најглавније, призната је на целокупној царској територији и Источна Српска православна Црква, па и у самој Хрватској, јер у привилегији стоји:— *toti communitati ejusdem Graecis ritus, et nationis Gascionorum in tota Graecia... nec non in Hungaria et Croatia ubi de facto existunt*. Врховна власт, потпуна, неокрњена и неограничена, предата је у руке Патријарха Арсенија Чарнојевића, а после (по привилегији) његовом наследнику. Како је још пре доласка Патријарха Арсенија већ био велики број Срба у Аустро Угарској, не само оних који су ради Турака прешли, него оних који су још по доласку из Русије тамо се зауставили, и којима су Св. Словенски Апостоли ћирило и Методије проповедали хришћанство, а којима је после први самостални и независни Архиепископ Српски Св. Сава, после установљења самосталне Српско Православне Цркве, постављао и слао српске владике, Арсеније посла у све те крајеве своје поклицаре, умножи у више примера ове привилегије, и по истима пошаље народу и јави шта и како је добио од пара. И за дивно чудо, Срби који су већ били у тим крајевима, и они који су дошли, без и једног знака противљења признали су за свога старешину Великог Патријарха Чарнојевића, који је кроз цркву повезао тамошње Српство, да га после ни највећа прогањања нису могла растргати, поцепати, или разјединити. Али тај, новозачети српски жовт, по оваковој привилегији није дуго трајао... Било је некога ко је овим привилегијама копао јаме, коме се није допао Српски развој, коме се није допала Српска Црква, свештенство, па чак ни “шизматички расцијански народ”. О њима ћу касније рећи неколико заслужних речица.

XVII

Српски Манастири — Тапије Српства

Осим наведених привилегија — права, датих од царске круне Српском народу, написаних на папиру, има Српски народ још нешто јаче, има своје Манастире у тим крајевима, који служе и Србима и Хрватима, свима

европским државним властима, па и странцима (нарочито о њима ће морати водити бригу Канференција Мира после овог рата), као видни, материјални доказ српског ПРАВА у тим крајевима. Ти манастири да су грађени пре Св. Саве они би имали само слику или важност развитка Православне Вере, Цркве, али, пошто су већином подигнути после независности Српске Православне Цркве, коју је 1219 установио Свети Сава, они имаду значај и смисао Тапије (грунтовног листа) Српства и у националном и у верском смислу, и права српског живота у поменутим крајевима. Драги читаоци Србобрана, као искрени, честити и опробани Срби, знаду што значи Српски Манастир, шта су манастири учинили Српском народу, те сматрам да немам потребе говорити од манастира ишта. Само ћу поменути имена тих манастира:

Далматинско владичанство: Манастир Крка, близу Кистања; Манастир Крупа, близу Жегара; и манастир Драговић, близу Кољана. Овде нису поменути манастири који су припали под Црногорско владичанство од бивше боготорске Епархије.

Горњокарловачко владичанство има живи Манастир Гомирје у Горском Котару. На захтев Римске цркве затворена су и опустошена два манастира: Манастир на Мудрушу код Огулина и Комоговина, између Петриње и Двора.

Загребачко владичанство има два жива манастира, Лепавину код Соколовца и женски манастир Свете Петке у самом Загребу, у коме су наше калуђерице држале двадесетеро сиротињске деце. Укинут је (спаљен) Манастир Марча, чувен из насиља за унијаћење Срба.

Пакрачко (славонско) владичанство има манастир Ораховица — једно време престоница Патријарха Чарнојевића — и манастир Пакра, близу Дарувара.

Ма да нисам описивао Војводине, ипак између ради прегледа и ове манастире:

Бачко владичанство: манастир Бођан, ман. Ковиљ и задужбина Стевана Коњевића-Николиног; Будимпештанско владичанство: манастир Св. Арх. Михаила у Грабовцу; Банатско владичанство: манастир Војловица код

Панчева; манастир Месић код Вршца; женски манастир Св. Тројице у Вел. Кикинди, и женски манастир Преподобне Меланије у Петровграду (бивши Велики Бечкерек) ; Темишварско владичанство: (делови српског Баната) манастир Светог Ђурђа, код Бирде; манастир Бездин код Сенпетрула; манастир Базијаш код Базијаша; манастир Златица код Базијаша, и манастир Кусић код Базијаша (ова сва три последња манастира посвећени су Св. Сави).

Херцеговачке, босанске и босанскокрајишке манастире не износим, јер сматрам да сада и мало америчко дете из “грејт скула” зна да су то старе српске земље, а надам се да Павле-Цветковић-Мачеков “споразум” неће после рата бити у крепости те да би тој господи морао рећи коме припада по историји ти крајеви и колико зато сви Срби имају доказа. Уосталом, тамо се вила српска застава, и виће се.

СРЕМ. Пуно их се је јагмило око Срема. Али 15 живих српских манастира сведоче да је то српска Света Гора! Рушевине она два манастира (свега је било 17) инспирисали су борце Срема, те се данас и тамо крв пролева, како наша, али богами тако и непријатељска. У Срему су ови српски манастири:

Беочин, Бешеново, Велика Ремета, Гргетег, Јазак, Крушедол, Мала Ремета, Привина Глава, РаваницаВрдник, Раковац, Фенек, Шишатовач и женски манастири: Хопово, Кувездин и Ђипша.

О овим свима манастирима писане су књиге и књиге. Мени сада није потребно говорити ишта о њима и њиховој заслуги; за мене и сваког Србина је највећа важност да су ови манастири ТАПИЈА СРПСКОГ ПРАВА наш грађански лист, да смо онамо били још у време Св. Саве, јер његов наследник, Св. Арсеније, био је Србин родом из лепог Срема, и да са њима (манастирима) докажемо не само странцима, него и својим домаћим изродима: е је то наше, е ће морати бити наше. —Сва римска црква на територији бивше Југославије нема манастира колико само наша Војводина! То је и био главни разлог њиховог пакленог плана да се све ШТО ЈЕ СРПСКО И ПРАВОСЛАВНО још одмах у почетку уништи, и уколико нису то одмах постигли, они су полако, систематски, радили на томе, од нашег

доласка тамо па све до пред сами рат, а данас покољи Срба су КРУНА тог њиховог плана истребљења “несједињених шизматика” Православних Срба.

XVIII

Учење Римске Цркве

Доласку Срба у ове крајеве обрадовала се војска и држава. Зато су Срби и добили онолике и онакове повластице, права, привилегије. Али има нешто, што је Србима одмах у почетку почело ометати и војну и грађанску делатност, а верску понајвише и понајтеже. Та сметња, није ништа друго, него Римска Црква, и њена курија. Хрватски великаши, бискупи, нарочито сењски и загребачки, почели су да “бране” код државе своја права и да код цара и Ратног савета “спасу” своју Цркву, на рачун и штету Српске Православне Цркве — Српског Народа, говорећи да на територији њихових бискупа несме бити (по законима) друге вере, сем римске. Јадни бискупи заборавили су били на прописе своје вере када их је Турчин немилосрдно гонио из тих крајева. А још је жалосније што су ти исти бискупи заборавили: да није било Срба, да они никад не би видели своје “придраге бискупије”, јер Срби су их ослободили од Турака онда (1699) као и од Шваба 1918. Они су се више држали својих лепих римских параграфа, него братске крви. Да би сваком читаоцу било јасније изнећу овде неколико параграфа од Римске Цркве, по којима ће свако брзо одлуку донети зашто они нама немогу бити искрена браћа:

1. Флоренски Сабор 1437 године Римске Цркве, донео је једно оваково правило: “Света римска црква верује чврсто, да нико, који не припада католичкој цркви, не само незнабошци, него Јудеји, ни Јеретици, ни Шизматици, немогу ући у царство небеско, него ће сви поћи у вјечни огањ, који је спремљен за ђаволе и за његове анђеле, ако се пред смрт не обрате тој цркви”. Према овоме правилу, ми Срби смо шизматици. И ово правило мени личи на прошли светски рат. У прошлом светском рату Срби су се борили. И они из Србије, и ови из прека под добровољачким заставама. После неколико година по ослобођењу и уједињењу, — борци, ратници, Срби нису управљали толико државом, коликоко неборци Хрвати. Римски поп, који је некад запевао “Србе о врбе”, не само да је као министар полиције претресао

Српску Патријаршију као обичног лопова, него је био чак и министар-претседник! Тако и овај параграф. Римска Црква коначно је отпала (не ни поделила се, него отпала) од Источне Васељенске Патријаршије 1054, и ево не прође ни 400 година, а она довикује Старој Старославној Источној Патријаршији: Баш нећеш у рај, ако те ја не пустим! Упореди Хришћанску Цркву стагију од себе за 1054 године са некрштеним Турцима и Јеврејима!

2. Још пре “Екс Катедра”, још у XIV веку овако се учило за римског папу: “Ако је и цео свет другог мишљења, него што је папа, опет папином мишљењу треба следовати, јер је папа над свима и над Васељенским Саборима(!), који од њега добивају своју власт(!) и своју вредност, а не он од њих. Папство има свеопшту власт над целим светом, и не само у црквеном него и у политичком одношају; и ову последњу власт он врши кроз свога сина, обичнога цара и кроз краљеве и кнезове, јер као што нема него само један Христос, који је уједно Цар и Свештеник, тако нема него један његов општи намесник. Никакав цар нема законите власти, ако исту није од папе добио. Сваки папа има на земљи сву ону власт, коју је Христос као прави човек имао(!) (само неисцељује болеснике као Христос! Пр. пис.). Као што је Адам створен по слици Божјој, тако и папа створен по слици Христовој и претставља Христа на земљи, те према томе папа није прости човек него Бог. Где је папа ту је Римска Црква и апостолски престо, нити је Римска Црква Петров наследник, него папа. Никакав цар није законити цар ако није католик и није изабран од свега света, јер сав свет има само једног цара тј. папу. Папска власт нема броја, нема мере, нема границе. Што папа чини то Бог чини(!).”

3. Ове две паролe проповедали су западни калуђери народу и свакоме. Између њих најјачи ред, Језуите, ове паролe су донекле обрадили у целу науку коју Д-р Никодим Милаш, велики српски писац и научењак из црквеног права, владика далматински овако описује:— “По језуитској науци Црква је тело које је само по себи без папе бездушно, а папа је душа тога тела. Тој души, тј. папи припада господство над целим хришћанским светом; он је госпо цар целе васељене; његова је власт основа, свеза и душа Цркве. Црква је папина ропкиња. Црква мора примити сваку науку, какву папа захте прогласити; о каквом испитивању, ту несме бити ни речи; без сваког расуђивања, не разбирајући ништа, Црква је дужна веровати; јер све чему

папа учи безусловно је истинито; што он заповеда све је добро; што он забрањује, све зло и штетно. Папа не може погрешити у питањима морала, исто као што не може погрешити у питањима веровања. Кад би папа баш и погрешити и заповедио порок, а забранио врлину, Црква је дужна опет да прими порок за добро, а врлину за зло, ако неће да грешити противу своје савести”. (Види: “Кирил и Методије” Д-р Милаш стр. 266-297) (Хри. Весник 1888, стр. 8-23), (“Истина”, Задар 1887 стр. 177-362).

Ова три параграфа које написах, и јесу главни разлози напада Римске Цркве на Српство у Аустроугарској, разлози нападаја на Српску Цркву, и разлог нападаја на српске привилегије. Но пре него ишта рекнем о тим нападима, да би читаоци видели да сам непристран, изнећу овде једно писмо ученог професора Швикера који у једној од својих расправа пише овако: “Од доба цара Фердинанда II служила је на жалост Аустрија својом моћи пречесто Риму, а није било ретко, да су аустријски владаоци и њихове слуге, у својим одлукама, више пазили на користи папског двора, него ли на користи својих властитих земаља. Осим оваке политике, која је предањем подржавана, и која се темељила на верском убеђењу аустријских владалаца држало се уједно, да православни народи управ и немогу бити искрени и верни поданици римокатоличких владалаца; него да морају бити више привржени, већ због своје вере руским владоцима, као главним заштитницима исте вере. Овако су мислили аустријски државници у пословима црквене уније која је започела у Угарској још пре владања Хапсбурговаца, али која је текар под овијем владоцима и опсежније и озбиљније предузета. Најпре започме црквена унија код Рутена. За овим покушано је код Србаља између Дунава и Драве, онда по Сријему и по Славонији; затим код Ердељскијех Романа, којима укину њихову стару епископску столицу, која је постојала од сто година, и којима не дадоше митрополије ето до нашег доба. За овим долазе исте тежње у Великоварадском владичанству, па последије догађаји у Жумберачком дистрикту. Карловачком ђенералату. Свуда једна те иста тежња и свуда једни те исти радиоци”. (Види: I. H. Schwicher, “Zur Geschichte der kurchlichen Union in der Croatischen Militaranz”, 52 Bund, — стр. 286).

Ова три учења изнесох, као и ово писмо, да би читаоци разумели како је и зашто Српство нападнуто, и као нација и као Црква, почетак рада на Унији,

борба Срба у ратовима извана, и у верским стварима с непријатељима изнутра. Јер после ових добивених привилегија и привремено престалих ратова, Срби су почели бити вређани, понижавани и силом превађани у туђу веру.

XIX

Први Напад Римске Цркве

Поменуто учење Римске Цркве, разуме се, Православна Црква не признаје. Срби, као православци, нису следовали римској диктатури, него следовали су Православно учење Хришћанске Цркве. Они су сретни били што је Св. Сава обрадио и увео практично хришћанство: стварајући цркве и школе, болнице и манастире, штампарије, резбарске сликарске и др. школе и просветна места, везавши све то тврдо за народност, те Православна Црква у Србији не само да је била Православна по правоћи учења св. Јеванђеља, него је и била народна, а као таква од неизмерне користи по народни развитак. Познато је да Запад није никад дао толико ни Мудраца, ни Научењака, ни Мученика за просвету, колико Исток. Срби су тог били свесни, и нису примали ичег и ишта туђе, по оној Светосавској : “Своје чувај и брани, туђе недирај и нежели”. Јест, али то се језуитима није допало, стога су почели са свих страна нападе на Православну Цркву и народност. Поменуто писмо професора Швикера јасно говори, као непристрани човека, како је и зашто дозвољено да се ти напади омогуће, па често пута ти напади и званично одобравани. Ја ћу овде укратко само споменути да је угарски кардинал Колонић још 1695, одмах по издавању привилегија за Србе, почео жустро нападати Србе и Православну Српску Цркву у тадањој Угарској. Западно од њега, загребачки бискуп Никола Степанић а после њега и Петар Домитровић, а даље од њих још на запад, сењски бискуп Брајковић, толико су устали против Срба и Православне Цркве, да се, и поред ратних брига тадањих, на царском двору и Ратном савету није ништа друго ни говорило доли само од Срба. Да би те тужбе читаоци појмили, навешћу једно писмо бискупа сењског Брајковића што је писао папи Клименту XI, којим је искао помоћ да се Срби преведу у његову цркву. Писмо гласи:

“Моја бискупија је врло опсежна, великим делом у странама, ономадне Турком отетих; али немам свећеника учених, и који би латинском језику вешти били, било за подучавање народа у стварима вере, било за враћање несједињених, којих много имаде (Срба). Овај недостатак могао би се тиме испунити, када би се од другуд позвали мисионари што су вешти језику словенскоме и друкчије учени (обични римски поп није био толико наображен да говори са Србином о вери) пр. пис. Али ја их ненајмих, јер су моји бискупски дохотци тесни. Када би ваша светост двеста шкуди одрезати рачила (хтела дати), душевно би се на ту сврху окренуле (потрошиле)... Јере у Сењској бискупији нема жупе (парохије) а у Модрушкој мало која где не би несједињених било (признаје и сам да су сви Срби). У Сењској бискупији, а у жупи оточкој јесу сами Хришћани (Срби) у вилићком срезу; а већим делом у Гадској где број душа лако тисућу (хиљаду) преваљује.

“У Вилићу поспрудју се нашом црквом св. Духа, славном негда чудеси, и воле другђе литургију држати. Ја памтим када је у Брлогу католички свећеник место жупника служио, а сада има само дванајст кућа католичких, а остали имаду несједињеног пароха.

“Брињска жупа засиже и Дабар, Прокике и Лучане, села међу странама, у чијим околинама много несједињених стоје, ну ипак би чешће наше цркве похађали, када их не би њихови попи злогрдили.

“Четврти део косињске жупе држе католици, а остало имају Хришћани са својим попом, и ови ту тврдокорнији од других у следби. Мимо то имаде несједињених Грчке цркве у срезу Св. Јурја, Крмпотима, Јабланцу, и Красна, помешани скуп са нашим, али немају свога, него нашег духовника (раније сам рекао када сам описивао насеље туд, да су ови Срби преведени у Римску цркву, а ето зашто тако лако и брзо, каже сам бискуп да “нису имали свог духовника. Пр. пис.)

“У бискупији модрушкој или крбавској заплавише несједињени читав крај око Дубрава и Гомирја имајући попа у Дубравах, а калуђере Васиљевце у Гомирју на своју корист. Градећи негда праве госпоштине као: Тржић, Полој, Перјасица, Будачки и Благај, стајаху разорени и опустошени, А САДА СЕЛЕ У ЊИХ ВЕЋИНОМ ХРИШЋАНИ.

“Бискупија сењска и капитул немају сада нити земаља, нити кметова, нити десетина (харач), а сви годишњи дохотци обадвајух прелазе 60 форинта. Премда се знаде, да је селиште Лучани у брињској капетанији имаће сењског бискупа, покрај отвореног писма кнеза I. Франкована од 1497 год. на којем селишту нико није могао становати од страха турског, па су ипак капетани допустили да га населе бежећи у наше стране Хришћани (Срби), и до дана данашњега бискупа ничим не признају.

“Све окружје красанско лежеће у бискупији сењској, било је дано и даровано капитолу сењском од ћесара и краља Фердинанда повельом од 1527 г. за подушје Лудовита краља (погино код Мохача 1526). Ово окружје населише Хришћани (Срби) допуштењем сењског капетана, а не припазнају капитол за господара нити хоће да плаћају десетину (од ње су и бежали, пр. пис).”

Ово писмо писао је сењски бискуп Мартин Брајковић, око 1700. Важно је што се у њему нигде не спомиње да Срби желе Унију, или да већ има који случај унијаћења Срба у Лици, Крбави, Приморју, или Кордуну или Банији. Он нас свагде називље “несједињени” и “Хришћани”, несједињени зато, што нисмо са Римом, а Хришћани зато, јер нисмо римокатолици. И кад још у овом времену није било случаја унијачења, онда сваки читалац може да разуме, да су биле превелике тужбе против Срба, јер поменута три бискупа у име својих бискупија тражили су од цара укидање свих датих Србима привилегија. Радили су свом снагом да добију законито право да несједињене Србе уједине са Римском црквом, отуд и име Унија, значи сједињење са Римском црквом. За Унију пише и објашњава проф. М. Грбић овако: “Унију са Римском црквом изумио је практични Рим управ за оне народе који припадају Православној цркви. Па ево какав је то изум: Православној цркви оставља се не дирнут и неповријеђен цио њезин обред за све молитве у цркви и изван цркве; оставља се црквени језик и све црквене књиге; одежде и сасуди; сав намјештај у цркви; читање и појање; календар; празници и постови; оставља се свештеницима брада; одијело и женидба; шта више: оставља се и читање Никејско цариградског Символа вере — у први мах — без оног уметка Римске цркве “и од Сина”. Дакле, Православној цркви оставља се у први мах све недирнуто; АЛИ САМО ДА ПРИЗНА: Е ЈЕ РИМСКИ ПАПА БОЖЈИ НАМЕСНИК НА ЗЕМЉИ, И ПО ТОМЕ ЈЕДИНИ

ГОСПОДАР НАД ЦРКВОМ.... У почетку не дира им се ни у шта, али када се мало по мало привикну на признавање папског старјешинства, онда се све полагаано иде за тим, да се истисне православна, а уведе римска наука о вјери. Унијатски проповједници највећма се старају да свештенике добију за се, а народ завааравају и забављају с црквенијем обредима, непрестано хвалећи, како су ти обреди лијепи и свети, баш као и познати бискуп (мисли на Штросмајера, пр. пис), што но се хвали данас, како се је у нашој цркви “топло помолио Богу, као у својој катедрали”. Унија је дакле, као неки вештачки вјерски мост, преко којег се прелази из Православне у Римску цркву. То је управ полутанство, које траје док се поунијаћени не полатине са свим, или како се рече у народу: док се са свим не пошокче или не покраће!” (Грбић, I. стр. 199-200).

Овај покрет је био велики, па и страшан. Многи наши епископи били су прогањани са својих седишта, растављани од свога народа. Многи свештеници протеривани, а народ и поготову. Нарочито после, када је Далмација припала Млетцима, а Лика и Крбава подвлаштене сењском бискупу, који је имао великог србождера Марка Месића, као војног капелана и главног повереника. Тај Марко Месић ради прогањања Срба са својих огњишта, убрзо је постао “АРКИЖАКНОМ”, а мало доцније и “АПОСТОЛСКИМ ДЕЛЕГАТОМ”. Но благодарећи рату, који се тад водио против Турака, Патријарх Арсеније оде цару и исприча му са доказима сва ова мучења и протеривања од стране Римских бискупа и попова; цар Леополд имајући у виду потребу Срба у самом рату, изда поново, на захтев Патријарха Арсенија ову привилегију од 1695 године.

“Ми, ЛЕОПОЛД (ређа се царска титула), нашијем вјернијем свима скупа и појединце: господи прелатима, баронима и магнатима, особито будућем архиепископу острогонске, калочке, и бачке цркве; кнезу палатину речене Наше краљевине Угарске; тако и грофовима, судији Наше краљевске курије, као и врховном ђенералу горњих предела горе споменуте краљевине Угарске и Наших краљевина: Далмације, Хрватске и Славоније, бану, итд. Нашијем тајним саветницима, даље местозаступнику Нашег личног присуства у судовима и саветнику Нашем, префекту Нашијех комора сепешке и угарских, администратору и осталим саветницима, осим тога жупама и поджупанима, племићким судцима и јурасорима ма које жупаније горе споменутих Наших

краљевина Угарске, Далмације, Хрватске и Славоније, даље заповедницима и подкапетанима свих Наших градова и осталим војним часницима, како коњичког тако и пешачког реда, садашњим и будућим, ако скупа или посамо с овим писмом потражени буду — поздрав им и — милост Наша.

“Арсеније Чарнојевић, архиепископ Србаља грчког закона, престадио је најпонижније Нашем Величанству, како је он пре неколико година, то јест од како се води овај садашњи рат, који још и сада букти против заклетог непријатеља хришћанског имена, побуђен успехом победоносног Нашег оружја, а нанукат јасним примером Божјега благослова, који је крепио Наше снаге, заједно са СРПСКИЈЕМ НАРОДИМА, који одавно стењаху у варварском сужањству, предузео да стресе јарам турског тиранства, и како је (Патријарх) због тога изјавио, да су они и њихови потомци Нашем праву, милости и благонаклоности, као законитом краљу, не само подвлаштени, него још и то, пошто су оставили своје куће у Турској, и пошто су напустили своја имања и добра, те као бегунци из своје отаџбине премештени у покрајине Наше краљевине Угарске, како би се и даље светили најгрознијем непријатељу, и како би сатрли његову свирепост, — да су готови вечито живети и мрети под сенком Наше заштите, и како је он (Патријарх) за ово особито врло и племенито дело, од Нашег Величанства добио милостиве дозволе и повластице, особито оне што су издате 1690 г. и 1691 г. у којима је зајемчено, да ће се оставити неповређена, не само власт истога архиепископа и закон (вера) Српског Народа; него да ће им се дати потпуна духовна управа, шта више и у светским стварима, и ослобођење од свих терета и намета, а особито од десетака. Али покрај свега тога има неких наших становника од оба верна сталежа, који не обзирући се на милостиву вољу и на дозволу Нашу, усуђују се споменутога архиепископа и Српски народ узнемиравати у прастаром извршавању њихова закона, или им на пут стајати у духовној управи, или најпосле приморати на давање десетка што не морају; а то не бива без њихова грдног квара и штете и без очевидне опасности Наше службе. С тога моли најпонижније споменути Архиепископ, у пристојној молбеници код Нашег Величанства, да би Ми милостивно благоизволели: ради бољег одушевљега у њиховој служби, милостиво одржати њихова права пређашња, потврдити његову и архиепископову власт, да може постављати владике својега закона, даље допустити владикама да без сметње слободно

врше своје пастирске службе, најпосле поново допустити свуда народу слободно исповедање свог закона (вере) и уобичајено ослобођење од десетка, те их тако у овоме обзиру примити у Нашу краљевску заштиту и одбрану.

“Којих понизна молбеница, када Нам је најпонизније предложена била, и када смо узели у милостиво расуђивање реченога, Српског народа верне услуге, племенито принешене против општег хришћанског непријатеља, изасведочене обилно проливеном крвљу, онда и постојану њихову приврженост и у будуће милостиво Нам обећавајући (од Нашег даљег милостивог расположења и наредбе, коју ћемо даље издати према приликама времена (ово треба упамтити, прим. писца), закључили смо милостиво: да и споменутоме архиепископу неповређено остане старо достојанство, као и власт да може постављати владике од свога закона (пошто му то припада по праву и по обичају истога његова закона), а и владике које је он поставио, по имену часни: Исаија Ђаковић, темишварски, јанопољски и архимандрит Манастира Крушедола; Стефан Метохијац (горњо) Карловачки и зринопольски; Јефtimiје Дробњак, сегедински; Јефtimiје Поповић, будимски и столнобеоградски; Јеврем Тетовац, мохачки и сигетски; Спиридон Штибица, вршачки; и Јефрем Бањанин, велико варадски и јегарски; (т. ј. које Ми по гласу овога писма налазимо да се могу примити и трпети), по одређеним им окрузима, у којима се по вољи нашега придворнога савета војнога, населило и сместило у довољном броју породица Рашкога или Српског народа, који је, као што је поменуто, примљен из јарма турскога сужањства под Нашу власт; да могу (владике) своје духовне службе без запреке обављати; кривце исправљати и казнити их за кривице; примати црквене приходе и остала давања, која им припадају по закону и по староме обичају; да могу вршити своју дужност (али без икакве штете Нашијех прелата Римске цркве) : најпослије и свему народу, који станује ма где по Нашим градовима, варошима, крајинама и областима, а то је у местима, која су му уступљена повереника споменутог Нашег придворног војног Савета, нека је слободно вршење закона и вере, без икаквог страха, без опасности и без штете било на телу или имању, и да може (народ) уживати пређашњу и још у старо доба, по гласу трећег чланка петог декрета краља Матије, и последњег чланка другог декрета краља Владислава — њему (народу) допуштену слободу од десетка, који десетак нека сам народ обраћа и

употребљава на издржавање и на приходе владикама својега закона, а да им се не чине никакве препоне од стране Нашијех прелата (римских бискупа. пр. пис.) и коморскијех званичника.

“Зато, да би они могли безбрижније опстати у уживању пре изложених слобода и повластица, да би се могли боље усрећити од нас дарованим им добротинствима, па се тим још већма утврдити у мржњи и у освети којом кипе против турског крвопилства, и да би могли племенито и постојано одржати приврженост и похвалну вољу према нама — нашли смо за нужно, да их све скупа, то јест: архиепископа, владике и српске народе, што су из новијег доба из турског сужањства отети, са свима породицама и са добрима и са свим стварима и свим иметком — примимо у Нашу краљевску одбрану и особиту заштиту и покров, шта више, да их поверимо и вашој заштити, одбрани и особитом покрову. Због тога тврдо налажемо овим писмом вашим верностима, којима и горе, свим скупа и сваком посамо, и милостиво препоручујемо и заповедамо: ма када и колико гођ пута будете умољени од споменутог архиепископа и од подвлаштених њему владика о горе наведеноме чему, да их против свих незаконитих и насилних нападача, немирњака и стеточиња док ствари онако стале буду, како је горе речено, — штитите, браните, и да их у горе Реченим дозволама и повластицама нашим дужни и обавезни будете на сваки начин одржавати и бранити, уступајући и дајући вам потпуну у овом погледу нашу краљевску власт, што иште право и правда, друкче да не допустите”.

И поред ове потврде првих права и повластица од стране царске круне, ипак угарски кардинал Колонић са већ поменутиим бискупима и Месићем, свеједно је неуморно радио да се ова права Срба сруше. И неком несрећом, по закључењу Карловачког мира, 1699 год. мало доцније, личко-крбавски митрополит Атанасије Љубовић морао је напустити своје владичанство (а Стефан Метохијац, први лички владика није тамо био ни стигао) а стари Патријарх Арсеније мораде ићи ван из Славоније; престоница му је била Сирч, а морао је отићи у Сент Андреју, Угарска, само да би био даље од Српског Православног Манастира Марче (код Загреба), да би био даље од Српског Манастира Пакре (код Дарувара) и да би био даље од Српског Манастира Ораховице, те да би се паклени план уједињења “несједињених” (уније) спровео и лакше остварио.

О томе уважени проф. Манојло Грбић каже овако: “Карловачким миром велики рат са Турцима свршен је. Срби војници више нису требали. Настала је она: кад је бој бити, “Камо брате Краљевићу Марко?” а кад плијен из боја делим, они исти повикаше: “Одакле си незнана делијо?” Чим је рат свршен, јави се пропаганда преко својих језуита у Бечу, да напомене цару: е је српскоме Патријарху и његовоме народу сувише дао у својим привилегијама, па да треба мало поткресати. Главни ударац је био наперен на Православну Цркву у Хрватској и Славонији, јер чиме се је Патријарх (тамо) показао, распрсла се је унија. Остадоше унијатске владике без народа и без попова. Језуити стадоше уверавати цара, да се његове привилегије односе само на онај народ што је прешао са Патријархом, а не и на онај који се је од пре населио по овим странама.” И заиста, јадни цар, (лепо га је описао проф. Швикер) 8 окт. 1701 кздао је наредбу да се Патријарх уклони из Славоније.

Овај покушај Уније, истеривање Атанасија Љубовића из Лике и Крбаве, и селидба Патријарха из Славоније у Мађарску, јесу плод римске цркве, која је за то водила борбу око шест година. Стога сам и ставио наслов овог чланка “Први напад Римске Цркве”. Слободан сам понудити ове наводе на проверу свим оним, који данас вичу на Србобран да завађа Хрвате и Србе, и свима онима који вичу на Дражу Михаиловића, — па нека се увере од када постоји свађа између Хрвата и Срба, и којој је темељ сазидао. Ово је, господо, историја!

XX

После прогона личког Владике Атанасије Љубојевића из Лике и Крбаве, и после премештаја (тако исто прогон) Патријарха Арсенија Чарнојевића из његове престонице Сирча, Славонија, Аустроугарска монархија би у опасности. С једне стране букнуо је рат између Аустрије и Француске око шпанског престола, а с друге стране побуне се Мађари против Аустрије под вођством Фрање Ракоција, који је позивао Србе у помоћ себи у побуни, и који је обећавао већа права него што их је дала Аустрија — Србима. У случају да Срби не пристану уз њега, а у случају да он добије побуну, онда је претио Србима, ништа мање него његов (угарски) кардинал Колонић. У тој ситуацији, опет је Аустрија упитала: “Куда брате Краљевићу Марко?” И позове Србе на битку, у помоћ себи.

Патријарх Арсеније видећи целу муку по Аустрију, оде у Беч, потражи да се она фамозна наредба од 1701 г. повуче, и да се све неправде, учињене њему, владики Љубојевићу, свештеницима и Србима, надокнаде и исправе, стим да цар понова изда декрет о ваљаности првих привилегија. Цар Фердинанд је већ био мртав, а наследник му би Јосиф I., који 7-ог августа 1706 г. изда ову привилегију:

“Јосиф, (ређа се царска титула) пошто смо милостиво расудили разумне молбе споменутога Патријарха и Архиепископа Арсенија Чарнојевића, и сталежа целог племена, српскога или илирскога народа, као и знамените заслуге, стечене за Наш прејасни дом, где речено племе и народ, у свим променама, у свим љутим ратовима са најжешћим непријатељем у овим садањим бунтовничким насиљима, навалама, штетама и другим неприликама и непогодама, не само да оста у потпуној, сталној и непревртљивој верности према дому, него и самим делом у многим приликама, великодушно засведочи своју поданичку ревност, како унапређењем користи и службе за Наш дом, тако исто и пружањем готове помоћи као и поднашањем општих терета; где (народ), не штедећи ни крви ни имања, но држећи сва добра под ништа, не марећи за опасности живота и свих невоља, па држећи се постојано уза свога законитога цара и господара, а само да осујете непријатељске и бунтовничке намере, бесмртном похвалом праву поданичку дужност испуни, и до послетка испуњавати обећава и жели, милостиво хоћемо да уважимо најпонижније прошње (молбу) споменутих молиоца.

“И зато по Нашем истинитом знању, по здравом савету и по благорасудној вољи, пуном царском и краљевском влашћу и важношћу пре споменуте привилегије СЛОБОДЕ И ПРАВИЦЕ, које су им најмилостивије дозвољене царском отвореном граматом Нашег прејасног господина и родитеља, овим писмом најљубазније за пријатно држимо по целоме њиховом садржају, закључцима и излагањима, те их по свему и по свачему најмилостивије одобравамо и потврђујемо, задржавајући себи при томе најпотпунију власт, када се по вољи Божијој и сложним заузимањем Србаља и осталих Наших верних поданика, мир поврати у Нашем краљевству Угарској и покрајинама, да те слободе, права и привилегије проширимо и у бољи их ред према приликама времена поставимо, а уједно и да престанију Нашу милост до српског рода већма покажемо, како то буде одговарало

користи и добру Нашег царства и наших земаља, а особито самога Српског народа.

“Стога овим оштро налажемо и заповедамо свим Нашим редовним судовима, како црквеним тако и светским, даље свим Нашим поданицима, министрима и чиновницима ког му драго степена, чина, достојанства и имена, и осталим Нашим верним и љубазним поданицима: да споменутоме Патријарху и Архиепископу и свим сталежима реченог Српског народа — све пре наведене привилегије, права, слободе, власти, милости, дозволе и правиче, што су им овом граматом потврђене, употребљавати, уживати и њима се радовати оставе мирно, без запреке, без смутње и без сваке напасти; да (привилегије) држе, штите и да се не усуде учинити нешто што би било противно њиховом садржају, а нека не допусте, да се усуде и други то чинити; другче (иначе) ће пасти у нашу и наших наследника најтежу немилост, па осим што ће им се дело уништити, још ће платити казне тридесет марака чиста злата и то половицу фискусу или Нашој благајни, а други половину онима којима се учини неправда”.

И покрај ове привилегије, у којој се предвиђа казна од 30 марака у злату за оног ко прекрши, оштети или окрњи ма ишта од привилегија, ова привилегија објављена је по целом царству, изузев поменуте три бискупије, загребачке, модрушке и сењске, јер тамо римљански бискупи недадоше да се ово народу објави. Чак шта више, када је Патријарх Арсеније послао у Лику Митрополита Атанасија Љубојевића као законитог православног српског владика тамошњим Србима, већ познати нам Марко Месић, србождер, заједно са својим новим бискупом Турчиновићем, оптужи самом цару Патријарха: како је послао “шизматичког” владика Србима у Лику, и да му тај владика одвраћа Србе, свештенике и калуђере од прелаза у Римску цркву и веру. Тужбу му је подупро и сењски бискуп Бедековић, који наводи да владика “мути” по народу. Беч је ишао на проверу ових тужби, и тражио извештај од Ратног савета у Грацу ко је и шта тај владика Љубојевић. Ратни савет је одговорио: “Metropolita und Bischof Deren Reizen in der Lika, Krbavia und Zrinopolischen bezirk”, што значи, да је Љубојевић законити Митрополит и Владика Лички, Крбавски и Зринопољски. После оваковог извештаја, од Ратног савета, Турчиновићева, Бедековићева и Месићева тужба се

изјаловила, а Љубојевић владика остао је у Лици, опет благодарећи приликама, када су Срби Аустрији били потребни.

Овај чланак је саставни део XX чланка, који је носио наслов — “Први напад Римске цркве”, — тако да би се видело да је војничка, ратничка врлина и способност Срба, српска дипломација кроз уста новог Св. Саве — Патријарха Арсенија, надјачала црну језуитску пропаганду у Бечу, и да су права повраћена Србима, Патријарху, владикама, — озакоњењем првих привилегија. Само на жалост, опет није тако остало за дуго. Паклени план Унијаћења, односно сједињења “несједињених” продужавао се и надаље, што ћу да изнесем у наредном чланку.

XXI

СМРТ ПАТРИЈАРХА АРСЕНИЈА

Други напад на Православље

После смрти Патријарха Арсенија Чарнојевића, а исти је умро у Бечу, 27 октобра 1706 г., где се налазио народним и црквеним пословима, требало је изабрати поглавицу Православног Српског Народа и Цркве у ћесаревини. На томе је радио јанопољски владика Исаије Ђаковић. Сабор је требао да се одржи у Манастиру Крушедолу. На исти Сабор могло је било доћи само 57 посланика-делегата, али из: Баније, Лике, Крбаве, Приморја и Вараждинског округа нико од посланика није смео долазити на Сабор. Тако су били удесили она три бискупа са већ поменутих њиховим помагачима, који су дали цару савет, да само они Срби, који су са Патријархом дошли имају и право на бирање Патријарха, а ови Срби, који су раније на стотину година дошли, они немају права на бирање Патријарха, нити пак на слање делегата.

Српски заступник на царевом двору био је Христифор Игњат. Он је био од цара и одређен да у име цареве присуствује Сабору, избору новог архиепископа српског. Све што се је и како десило, најбоље нам сведочи Игњатов извештај, кога је поднео цару, а који гласи:

“Ваше Ц. В. по превишње урођеној вам благи, милости и доброты, наскоро после најмилостивије наложеног и у верноподаничком страхопоштовању извршеног ванредног посланства к отоманској порти,

благоизволисте и опет на моју недостојну особу погледати, одредивши ме премилостиво, да по најпокорнијој молби Српскога Народа, као његов сталан придворни посланик, у свима делима њихове предлоге, жеље и тегобе свагда саслушам, такове В. Ц. В. исто као и Вашем министарству најпонижније подносим, донешене одлуке њима обзнаним и иначе да се у свему најбоље за њих заузем, како би они могли уживати дужну одбрану извршивање и остало што буде правичност изискивала, по гласу премилостиво им од В. В. одобрених привилегија.

“Ваше Ц. В. уједно ми наложисте, да из царске милости дозвољеном митрополитском избору у име В. В. и највише особе присуствујем, по томе имам В. В. не само у име моје маленкости, него у име читавог Српског Народа изјавити најпокорнију захвалност на засведоченој царској милости; а у исто доба подносим извештај Вашем Ц. В. не само о предузетом изборном акту Митрополита, на и о свему, што би на мом путу и повратку могло бити поспјешно дужној царској служби. Расматрајући дакле неуморним трудом све, што царски највиши налог и премилостиво царско упутство у себи садржи (а у упутству му је било наређено да се ова митрополија одцепи од Пећске старе српске Патријаршије, и да на избор никако не дозволи приступ Личко-Крбавско-Зринопољског владике Атанасија Љубојевића), кренем се на пут 14 новембра 1707 г. те иза мучног, скоро немогућег путовања, приспем најпосле срећно у Черевих 6 децембра, тако названо село, удаљено три сата од Петроварадина, где ми се скоро затим Атанасије Љубојевић, митрополит личко-крбавског округа —човек око 80 година — пријави с молбом, да га удостојим те части, да ме може походити, што је по пријави одмах и следовало. Пошто ме он поздрави и ја му зато захвалим, запитам га између осталог, како је он и зашто овамо дошао? Зашто ми он, у присуству капетана Моношторског, а пред неколико становника истога места одговори, да му је Владика Исаија Ђаковић јавио, како ће стићи заповест и Карловачком генералу, и да му тамошњи генерал има допустити, да слободно може отпутовати у Срем ради избора Митрополита (Архиепископа), заједно са осталим посланицима из тамошњих окружја што је истоме Исаји и обећано, и услед његовог, царском двору препокорно поднешеног списка оних особа које би имале доћи на избор. Будући пак да ова заповест није на време стигла, то је он мислио да ће ЗАКАСНИТИ, те се тако без оклевања кренуо на пут са

још своја два посланика, калуђера, имајући у рукама од истих окружја пуномоћ, да може поћи бирати новог Митрополита; а кад га ја опет упитах како је могао доћи овамо без знања, без дозволе и без претходно добивеног путног листа од тамошњих генерала и других заповедника, одговори ми, да он није прошао ни кроз једно место уз пут, где би било каквих заповедника, па да је свој тако предузети пут (као што сам и сам видео) сасвим срећно превалио. (Значи да се је крио од власти на путу. Пр. пис.).

“Дне 8 ујутро дођу к мени четири владике и то: Исаија Ђаковић, јанополски; други Стеван Метохијац, сремски; трећи Атанасије Љубојевић, из окружја Личко-крбавског; и четврти Софроније Подгоричанин, пакрачки. Сва четворица дођоше ми с поздравом, како су они са свим народом жељно исчекивали мој долазак, на чему сам им захвалио споменувши им досаду рђавог пута, који ме је толико задржао. У разговору кажем опет поменутом Љубојевићу, да ми је од срца жао његове дубоке старости и тегоба, што их је морао поднети на путу у ово зимње доба, додавши да је он могао и изостати. Особито како није добио позивнице да овамо дође, а зато би га извинио ја и сав народ. Али ово поновљено испитивање, разлагање и показано сажаљење више га је ожалостило него ли утешило, јер ми рече како се боји да ми његово друштво није особито драго, као што му већ и други пришапнуше, да су га оцрнили непријатељи код царског двора, па да је тамо рђаво уписан. На то му ја одговорим да ми није ништа познато о томе каквом оцрњивању и опадању, већ да знам само то једно, да се бирање новог Митрополита распростире само на новодосељенике.

“Ту сада он удари у доказе, да и у његовом округу има новодосељеника и да је тај народ као и остали готов засведочити и у напред дужну верност и оданост Њ. Ц. В. као своме законитоме краљу и господару, коме се је својевољно подвргао (овде Митрополит Атанасије мисли на онај свет по Лици, Крбави, Поуњу, што но отера Турке, па да би избегао господство хрватских банова, предао се добре воље у државне руке; пр. пис.) те му и од сада жели жртвовати крв своју, живот и имање. А ако би се пак предузео избор без њега, то он не би био дужан признати таковог новоизабраног Митрополига, нити би га он целог свог века сматрао као законито изабраног, јер би се тако и он наметнуо своме владичанству за митрополита. Из овога нека изволи В. В. најмилостиивије увидети, да се овај више поменути

Митрополит Атанасије Љубојевић, једва од пасивног, никако пак од активног гласања искључити није могао при митрополитском избору, а то с тога, што је тај старина код целог народа у великом поштовању и уважању, па тиме, што би његова особа јавно презрела и искључила, могло би у овом јогунастом народу не само букнути велико незадовољство, него би то врло ласно могло повући за собом и опасну шизму (расцеп-раскол).”

Колика је заслуга Митрополита Атанасија, о присаједињењу Горњокарловачког Владичанства у ову новоуспостављену Српску Православну Митрополију, основану на овом Сабору у Крушедолу, то ће рећи бољи историчари, који уједно треба да знају, да ова “старина” како га назива цареви изасланик, није дошао овамо, можда би бискупи успели да заиста “несједињене” УЈЕДИНЕ за увек у папино св. стадо. После избора новог поглавара црквенога, изабран је Исаије Дјаковић, као заиста достојан наследник Патријарха Арсенија, кога је БИРАО и Митрополит Атанасије; приликом потписивања саборског записника, имали су предавати делегати и пуномоћја показат је Сабору докуменат, кога је Атанасије донео са собом као пуномоћ а на ком је писало:

“Крајина горња, Лика и Крбава, и Крајина карловачка, и Зринско Поље, Ми: нижепотписани, сви једнодушно, јако духовно и светски, послахом купно са господином нашим Владиком Кир Атанасијем Љубојевићем, ва место всех нас на Сабор у Сермију, ва царскују обитељ Монастир Крушедол и до светле комесије ћесарске господина протопопу Кузмана, и попу Дамјана, и от Монастира Гомирја јеромонара Данила. И ми сви подложни, што где они доконају тамо са сабором, ми примамо и ту ми бивши по реду се потписујемо ниже: капетан Добривој (Кнежевич) бунјићи; протопопа Милован Узелац; кнез Радослав Лучић; протопопа Иван Кнежевич; поп Драгослав Радосављевић, поп Јово Узелац; кнез Јован Орловић; поп Трифун; кнез Трифун; кнез Радослав Орлић; поп Марко Крајетић; поркулаб Марко; кнез Стошен; поп Радивој Радовановић; поркулаб Вукадин Корица; и сви опште по имену велики и мали обретајушти (налазећи се) христијани, од више речена места, сија пишемо тако да се зна”.

И тако, ево, и овога пута се изјаловила политика, да лички владика, који је престављао: Горње Приморје, Крбаву, Лику, Банију, Вараждински

генералат, и извесне делове босанске Крајине, не само да му се не дозволи бирати новог српског архиепископа, него да се уопште и не пусти тамо, а коју су му спаковали на бечком двору његова “браћа у Христу” бискупи: Сењски, модрушки и загребачки. И друга политика која је била уперена на то да се карловачка Митрополија одцепи од пећске патријаршије, пропала је, јер после Арсенија тамо је изабран Калиник за Патријарха, а Исаије Ђаковић је био само поглавар Православне Српске Цркве у ћесаревини. А то се ево види и из ове споменице (меморандума) кога после Митрополит Ђаковић предаде цару у име Сабора, по коме је цар Јосиф I. имао наредити:

1. Да се Српском народу у Угарској дале одвојено земљиште за пребивање;

2. Да наша Црква и сви црквари као: владике, манастири и парохије; калуђери, пароси и монаси и сав народ, што живе у царско-краљевским земљама, зависи само од Српског Митрополита и од Крушедолске Митрополије све дотле, док царско оружје не освоји столицу наше Пећске Патријаршије; да митрополитска добра Митрополиту припадају; да народ сам себи бира Митрополита и поставља митрополитске администраторе; да слободно отправаљају своје дужности: владике у својим владичанствима: калуђери у својим манастирима; а пароси у својим парохијама; да владике слободно обилазе своја владичанства и да слободно по привилегијама узимљу своје приходе; да народ слободно може држати своју веру као и римокатолици; да се Српски народ по градовима и селима не нагони да светкује римске свеце и прошенције (литије);

3. Да нам буде слободно митрополитску столицу пренети на друго место ако би садању столицу (Крушедол) освојили непријатељи; да наше владике посвећује само српски Архиепископ (митрополит); да ни један владика за живота несмије своје владичанство другоме уступити, поклонити или завештати, ни на који начин;

4. Ако би се који митрополит или владика или макар који црквени човек поунијатио, то да је таки већ по томе лишен свога чина, па да буде дозвољено (да се избегну смутње у народу) поставити место њих: народу митрополита, а митрополит владика и свештену особу;

5. Да се српским официрима и војницима и после рата остави њихов чин и њихове плаће, а не да се враћају тежаштву (земљорадњи) ;

6. Да се српски бољари и грађани постављају за градске и жупанијске чиновнике, као што се постављају Мађари и Немци; да се Срби примају у магистратске и жупанијске седнице; да се српски трговци не нагоне да плаћају веће царине и армице него ли Немци и Мађари;

7. Да се поштују разни уговори, које склопе Срби са спахијама;

8. Да се барем српским владикама и бољарима даде место и глас на јавним земаљским Саборима у Угарској и овамо у Хрватској, како би ту могли бдити над својима правима и привилегијама;

9. Да се слободно исповедање наше вере, како у Угарској тако и у Хрватској (троједној Краљевини) на земаљском Сабору одобри и законским чланком обезбеди; а исто тако да нам се допусти, да можемо сазивати и држати Црквено-народне Саборе између себе, када нам гођ то буде потребно;

10. Да српски народ не плаћа десетка, као што је од пре узаконено, него да тај десетак припадне Цркви и свештенству према нашим привилегијама (ово се нарочито тицало Лике, где је познати нам србождер Месић заповедао да Срби морају плаћати десетак римским поповима, пр. пис.);

11. Да се српске привилегије, што су већ добивене и које би још добили, уврсте међу државне законе, и законским чланком потврде без икакочијех примедба.

Овако је Српски Сабор, и новоизабрани Митрополит Исаије од цара захтевао, а шта су уствари после добили, рећемо на своме месту.

Колика је национална свест, па и верска, била код Срба-пречана у то време види се и по овом што ишту, и по оном што су били добили у својим привилегијама. Из овога се даде и закључити колики је терет и бремене носила Српска Православна Народна Црква, а да сачува и Српство и Православље. Стога бити Србин, а не бити Православни, само је фирма на празном дућану, како каже наш Д-р Николај, владика жички. Отуд и долази, долазило је, (и можда ће и надаље долазити) неоправдано (за њих оправдано) огорчење

бискупа, плована и језуита на “јогунасте” Србе, што уместо да им се добре воље предаду, а они ево, граде себи самоуправу баш као у време цара Душана Силног... Ово огорчење претопило се у одређени план, кад-тад уништити православље, а ако је зато потребно, онда и српство, да се не би “свето стадо” православљем “ошугало”.

XXII

Трећи Напад на Србе

После угушивања мађарске побуне, 1711, и после смрти личког владике Атанасија Љубојевића, била се дигла римска и “кука и мотика” на Србе у Лици, а под вођством нових тада лидера сењског бискупа грофа Адама Раткаја и карловачког ђенерала грофа Јосифа Рабата. Они никако нехтеше признати Срба нити Павославља и поред свих издатих царских привилегија Србима, а које језуити нису никад ни дозволили да се објаве у Хрватској. Радиле су чим су могли и како су хтели, да се Срби униште, управ као и сада што раде. Ради тога, на трећем Црквеко-Народном Сабору (први је био у Крушедолу 1708 г. када је изабран Исаије Ђаковић за Митрополита српског; други је био после његове смрти 1710, када је изабран за Митрополита пакрачки владика Софроније Подгоричанин; и овај трећи Сабор, на коме је изабран за српског Митрополита будимски владика Вићентије Поповић), одржаном 1713 г. делегати ових крајева пожалили су се и Сабору и царском делегату на неправде које се чине Србима и Цркви њиховој. Стога Сабор подели Личко-Крбавско Владичанство на два, “Карловачко-сењско-приморско Владичанство” и “Костајничко Владичанство”. Под ово последње припадала је Крбава, Банија, део Крајине и неки делови бившег северинског лепавинског владичанства; како би била мања територија, ко ју може да владика с времена на време обилази без великих потешкоћа, и да обилажењем храбри и чува народ, како у националном тако и верском погледу. Ова подела није била дуга века, јер су “браћа” поткресала гране Костајничком владичанству, коме је 1771 године био крај.

Поменути Сабор од 1713 године тражио је од новог цара Карла VI да потврди српске привилегије дате од ранијих царева, што Карло VI одмах и учини 2 августа 1713 г. прогласивши од речи до речи све привилегије, а

нарочито његовог претходника и брата Јосифа I. Но, језуите опет учине да се ово озакоњење ранијих привилегија не јави ни Србима ни државним властима по Хрватској, ни сад, као ни пре. Уважени професор Манојло Грбић за ово време пише овако: “Али силовити бискуп (сењски) Раткај најодлучније забрани да се нове владике постављају у опсегу његове бискупије (јер Сабор од 1713 г. на место покојног Љубојевића изабрао је гомирског калуђера Данила Љуботину, родом из Српског Поља код Брлога, Лика, за личног владика, а за бановачког владика, костајничког, би изабран Дионисије Угарковић; пр. пис.), захтевајући да се сви “шизматичи” њему подвласте, а непосредна управа да се преда Унијатском бискупу Марковићу. (Овога унијатског бискупа био је послао хрватски бан Ердеди Србима-Бановцима за српског владика, али није се сиромак Марковић пуно задржао у Банији, јер Бановци су га пре лепо саветовали да нек иде он својој кући, јер они имају свога владика, али кад Марковић нехтеде, онда Бановци са оружјем га истерају из Баније, прим. пис.). Још је нешто било неправо бискупу. Када су Турци прогнати из Лике и Крбаве и Баније, онда Срби заузму најбоље земље, јер су их на сабљи отели од Турака (Mit dem sabel erworbene grindt). А оне Крањце и Хрвате, што но их населио поп Марко Месић по Лици и Крбави, западну преостале, већином најслабије земље. Стога тужи бискуп крајишке власти да су “шизматичима” (Србима) дале најбоље земље, од којих неће да му плаћају десетка, те стога да неможе његово римокатоличко свештенство живети у Лици. Бискуп захтеваше од цара: Или да Срби плаћају десетак римском свештенству од својих земаља — или да им се те земље одузму, па да се те земље даду римокатолицима” (који нису омирисали барута, када се ратовало с Турцима око те земље! Заиста су ти биокупи били, Боже прости, “чколовани”! прим. пис.).

Ради ове тужбе бискупа Раткаја, буде изаслана нарочита комисија 1713 која је имала задатак да уреди све по бискуповој вољи. Важна чињеница је да је и познати србождер Марко Месић, “арцижакан” био члан комисије, и да је “уједно” и сам бискуп с њима ишао да обиђе своју паству. Страшан је био извештај те комисије што је био поднешен цару. Из сваког ретка у извештају провирала је она најгаднија мржња на нашу “отпадничку, расколничку, од Римске цркве проклету неваљалу веру”, у оригиналном тексту: “Der abtrinnige schihimatische, von der Rom.-kathol. kirchen damnierre glauben”.

Даље каже М. Грбић: “У томе извештају оцрњен је православни народ да неможе црње бити, те се препоручује превишњијем властима, да се што више народа “од једно-спасавајуће и праве вјере” насељава по Лици и по Крбави, и да се свим средствима иде затим, да се ова вера сасвим утврди; јер и онако у Лици “врло мало има католика” (оригинал текста: “In der graffschaft Lika auch gar wenig des Rom.-kathol. glaubens seindt”). Што се земље тиче, рече комисија, да је није могла узети од “шизматика”, јер да су они земље или на сабљи отели или се иначе дозволом одомаћили на њој. А да би се римско свештенство лакше издржавало, наредила је комисија да Срби морају плаћати десетак од својих земаља римским свештеницима; због овога десетка водила се после дуга препирка”. (Карл. Вл. Књ. I 200-278).

А ево шта каже хрватски писац Сладовић: “Раткај (сењски бискуп) се је ревно заузимао за докинути раскол у наших странах и на много мјестих бијаше му труд овјенчан особито 1714 г. када је по Лици и Крбави визиту обављао; међу то је 1713 г. по винодолским крајих ходио (Сладовић: страна 118-309-311).

Ово, где је бискуп Раткај “овјенчао свој труд”, значи да је више силом него милом превео неке Србе у Римску цркву. То су од прилике ова места: Рибник, по Крмпотима, Бјелај, Нови, Св. Јурај, Јабланац, Красно, Загон, а за које је бискуп Брајковић писао још 1700 г. да ти Срби немају свога свештеника. И од тога времена фамилије: Вуковић, Петровић, Смиљанић, Рукавина, Дошен, Узелац, Будисављевић, Дујић, Вукелић, Старчевић, Павловић, Бркић, Мандић, Вуксан, Мајсторовић, Радошевић, Аџија, и многи други, на једном те истом месту живе, а једни су Православни док други римокатолици. Сем ових неколико фамилија, Римска црква је после добила већи број “синова”, који су од српских родитеља одлазили и у војску, па као способни у школи, примали римокатоличку вјеру, само да би могли добити већи чин у војсци. Приликом њихове женидбе, обично су узимали и туђу народност, а разуме се, с тим и туђу вјеру, па према оној: “Потурица гори од Турчина”, ове “господске свадбе” биле су једно велико зло по Србе и Православну цркву. А да су се Срби морали свакако бранити, па много и често пута са оружјем, имамо много и много доказа. Један римокатолички гвардијан (управитељ капуцинског манастира, а тај манастир је био створен само ради тога, да из њега римски калуђери иду по народу и преводе га у

римску веру, прим. пис.); по имену Л. Поточник опричава ту борбу овако: “На проповиједи и катикизације које су држане у канишком самостану, долазили би пригодно радо и шизматици и сваке године много њих повратило би се у крило св. матере цркве; а још и много више њих би се обратило, али се боје ради тога изгубити иметак свој, дапаче и живот; јер често догодило се је, да јесу обраћеници били смакнути од пријашњих својих другова (Боже прости, ка попут истребљења потурица у Црној Гори и Личани су чистили своје потурице, примедба писца); или пак су биле запаљене њима куће и сијено, што се тим лагље могло догодити, будућ неимадоше бивалишта својих и села, већ би свак засе по шумах или брдинах начинио кућицу за обитељ си и животиње своје, где му се за најсходније свидило” (Личанин, 1887, Број 13).

Е сада, господо, непријатељи Срба, у Америци, питам вас ја слободно и отворено: ко овај јадни народ научи да се имеђу себе пале, ко направи свађу између ових Личана, ко научи радити против друге вере, Срби или ваши хрватскоримски бискупи и попови? Без обзира, ма какав ваш одговор био, господо: Шубашићи, Крњевићи, Адамићи и адамчићи, ево што ради тог урадише Срби, јер сем невоља које су биле у Лици, Крбави, Банији, Приморју, Вараждинском Округу, Славонији, а овако се је дешавало и по свој ћесаревини. Срби, са својим новим Митрополитом сазову на основу привилегија нови, четврти, народни Сабор, у Карловцима 1715, одакле се Срби пожалише цару за све неправде и увреде, које претрпеше од “браће”. Без обзира на привилегије, ипак је било “да има неких поданика, и од црквенога и од светскога сталежа, који на грдну штету и на УБИТАК Српскога народа вређају српске привилегије и то: да сметају држати се свога старога календара, Митрополиту и њему подвлаштеним владикама и свештеницима заједно са народом, да не даду подизати потребних (нужних) цркава, да их нагоне на непристојно давање десетка и станова за војску, итд.”, како цар то говори у уводу своје нове привилегије, те у истој привилегији од 10 априла 1715 г. цар Карло VI заповеда:

“Благорасудном вољом, дакле здравим саветом и нашом пуном царском и краљевском влашћу, држећи се наше заштитне дипломе, која је из наше Краљевске Угарске дворске канцеларије, дне 16 феб. 1714 г. спремљена и издата сталежима и достојанственицима нашијех краљевина: Угарске,

Хрватске, Далмације и Славоније, овим нашим новим указом КОЈИ ИМА ПОСТОЈАТИ ЗА СВАГДА, не само што милостиво установљавамо, уређујемо и хоћемо, да пре споменуте дозволе, слободе и привилегије, које су до сада милостиво дароване реченоме племену и Српском Народу, његовим Архиепископима или Митрополитима и Владикама, свагда крепке и постојане буду и остану, да они буду у својим правима од нашијех власти и поглаварстава, што су постављена и подвлаштена у реченим краљевинама, на настојање и на молбу реченог народа крепком руком држани и штићени против пре споменутих тужаба и против ма каквих смутљиваца — него још и онај додатак, што се у споменутих конфирмацијама налази, овако разјашњавамо и милостиво тумачимо: више пута спомињате привилегије, слободе и дозволе, што су милостиво дате драгоме Илиричком или Српском Народу остаће неповређен и у мирном уживању све дотле, докле и народ остане и успребива непомичан у дужној верности, оданости и послушности нама и к нашем владичанском дому, чему се вечно надамо”. (Даље се поново навађају првашње привилегије од речи до речи, и имена коме све ово наређује у краљевинама: Мађарској, Славонији, Хрватској и Далмацији. Цар Карло VI завршује диплому овако:— “Због тога свима вама овим крепко налажемо и заповедамо, да споменутога Митрополита и Архиепископа, Владика и остале свештенике, калуђере и светске људе то јест Српски Народ, источне цркве, грчкога закона, који је (народ) испод турског јарма ослобођен и допуштењем нашег ратног савета смештен по градовима, по варошима, по крајинама и по нашим земљама, у споменутих њихових привилегијама, слободама, повластицама и правима, што су на шире изложена у споменутој нашој царској дипломи (заштитној дипломи), од свих насиља и сметања, смутљиваца и штеточина, бранити и штитити: нашу милост, коју смо им поменутих начином даровали, употребљавати, уживати, њоме се радовати, нашом краљевском и царском влашћу коју вам дајемо у тим стварима потпуно, допуштати им дужни будете свагда, кад гођ због тога од Митрополита и од њему подвлаштених замољени будете, или кад који посамо замољен буде, а то све дотле, докле гођ Српски Народ остане у верности и оданости према нама и нашем владалачком дому» другче да не поступите, а кад ово прочитате, повратите ономе ко вам је додао”.

Ради кога је цар издао ово? Ко је то: што прави смутње и сметње? Ко је то смутљивац и штеточина? — о којима говори цар? Када се узме издаја Зринских, побуна Ракоција, онда су једино цару и остали као најбољи ЈЕДИНО СРБИ. Стога их је овако и заштићавао, знајући да су Турци на граници, и претпостављајући рат између Турака и Млетака. Да није било језуита (или како их сам цар називље смутљивцима и штеточинама), који су стално Србе на двору оптуживали ради “шизматичке” вере, можда би онда био цар дозволио, заједно са Царским Ратним Саветом, да се Срби населе у Будимпешту и Загреб, и да им и та два града поклонити! Знали су то језуите и бискупи, стога су и поступали овако са Србима и православним народом нашим. И овај њихов рад провлачи се кроз целу историју Срба, као жица близнакиња при погрешном уводу, кроз цело платно. Ко се сећа последње борбе (1936 и 37) око Конкордата у старој домовини, тај ће боље и ове ствари схваћати, а кад их још упореди као сталну радњу кроз целу историју, заиста даће достојно одужење Српској Православној Цркви и Српском Народу тих крајева велико признање и благодарност. Рекох, цар је осетио рат између Аустроугарске и Млетака, и знао је да као савезник Млетачки мора и он сам понова у рат с Турцима. И знајући шта су Срби, он нареди, сем ове привилегије, Главној Војно Команди у Грацу да они мало умире бискупе на њиховом раду о преводу Срба у римокатолике, или у унију, а у случају рата да их попуно зауставе. Ево како је Грац подвикнуо бискупима: “Страшно се тужи Српски Народ на унијатског владику Рафаила Марковића, због разних незаконитих поступака. Премда се ваља најревније и свим трудом старати за хришћанско-католичку веру и за њезино распрострањање, али то треба да се чини јавно, а не с прецењивањем, пакосним дражењем и насилничком самовољом, а то не баш стога што таким недопуштеним средствима може тај народ, који је и онако одељен од наше вере, пасти сасвим у очајање, па би се тим довела и општа ствар за време овога рата у најопасније прилике. Стога наређујемо по најмилостивијој заповести Њ. Вел. да г. ђенерал српске тужбе темељито испита, па онда нека извести о томе истинито и потанко што пре овамо. Уједно је заповеђено обр капетанима и капетанима, нека не допуштају да се неком насилно намеће вера, да се изнуђавају незаконита плаћања, а најмање да бискуп (унијатски владика) чини насиља. Ако ли тако буде чинио и од сада, треба му то одмах забранити, па ако то не би ишло у лепом начину, треба употребити и војску. Иначе је наређено, како се неће допуштати да се

већ поунијаћени натраг враћају у (православље), нити да се пречи унијатити се онима који то желе од своје воље. У нужди треба такове бранити и војском”, а пошто су знали да је и сам ђенерал у великој љубави са бискупом, наредише му да се држи строго цареве заповеди и да бискупа Марковића одмах позове на одговор, и да му каже цареву заповест. (Види: Ваничек књ. I стр. 383). Овоме писму нетреба коментара. Из њега се види какове су муке трпели Срби и покрај привилегија, не од Немаца, него од Римских хрватских бискупа! Јер када се је Немачка морала војском претити једном обичном унијатском владики, онда свако знати може, колики им је безобразлук био...

Овај рат био је завршен Пожаревачким миром 1718 г. Благодарјећи вештини принца Евгенија у ратовању, ослобођени су били ови крајеви: Доњи Срем и Баната; Србија све до реке Мораве; Мала Влашка до реке Алуте; и већина Босанске Крајине. Босанска Крајина додата је Костајничком Владичанству; Србија је имала свога митрополита Мојсеја Петровића; а две године доцније и Тамишки Банат припадне Аустрији са два владичанства: Темишварско и Карансебешко, које је цар Карло VI прикључио београдској Митрополији, а свима новоослобођеним местима дао иста права и привилегије, које су већ Срби имали у Аустроугарској, за уређај аутономног националног и аутокефалног црквеног живота.

Некако после завршетка рата поново се састао српски црквено народни Сабор у Даљу, ради послова народних и црквених. На томе Сабору 1718 г. Костајнички Владика Никанор Митровић, наследник владике Дионисија Угарковића, љуто се је тужио: “како крајишки заповедници себи присвајају омртвине, што остану иза покојника православне вере, који помру без наследника, а не дају то Цркви по српским привилегијама; како се непрестано смета по Лици и Крбави да се Срби јавно Богу моле и да свој закон врше; како се још нагоне Срби да плаћају десетак римском свештенству и најпосле како државни судови не допуштају православном свештенству да своје вере осуђенике исповиде и спреме их за смрт, већ да то чине римски свештеници. Због овога последњег случаја тужио се је цео Сабор да је то тако и по другим владичанствима. Цар одговори још исте године на ове жалбе, које су му преко митрополита поднешене, да ће, што се вере тиче начинити реда по Лици и Крбави; дозволи да осуђенике исповедају православни свештеници, а ради десетка обећа, да ће се и та ствар уредити.

Али је ово питање остало нерешено све до 1730 г. Тада се поново потуже Личани због десетка, и Ратни Савет нареди да се и то већ једанпут уреди. Пошто је доказато, да римско свештенство није имало никаква права на десетак ни од свога ни од православног народа, коначно је десетак укињен”, каже проф. М. Грбић (Види М. Грбић: Карл. Влад. Књ. 1. стр. 286-287; даље: Ванићек књ. I. стр. 388-389; Швикер Пол. Деш. ДС. страна 54).

XXIII

Четврти напад

Изгледало је после Пожаревачког мира 1718 г. као да су били настали мало бољи дани за Србе поменутих крајева, јер су Срби били почели подизати своје светиње — цркве: у Гомирју, манастирска црква; Широкој Кули; Почитељу; Медку; Радучу; Плочи; Подлапачи; Крбавици и другим местима. Из Манастира Гомирја владика Данило Љуботина премести своју владичанску столицу у Плашки, где му је Општина била поклонила земљу за цркву, двор и нешто мало баште, који се у то доба направише од дрвета. Разлози који су руководили са Владичином жељом да се двор премести у Плашки свакако су били да он буде ближе његова народа, који је живео између две ватре тада, између модрушког и сењског бискупа. Овај последњи, сењски бискуп, чим је чуо да је владика Данило преместио столицу из Гомирја у Плашки, оптужи владика Данила царском двору. Генерал Рабата одреди комисију, која је имала доћи у Плашки и да провери тужбу сењског бискупа, па ако је заиста владика подигао кућу у Плашком да се одмах иста има срушити. Комисија је дошла и прегледала све, и на лицу места захтевала да се двор има срушити и владика преместити натраг на своје место у Гомирје. Но Плашчани се побуне и са оружјем истерају ту комисију из Плашког, те црква и двор владике Данила остану тамо до данашњих дана.

Године 1722 оболио је био митрополит Вићентије Поповић, па се Сабор састао да изабере њему заменика, који би обављао народне и црквене послове за време његове болести. Београдски митрополит Мојсеј Петровић буде изабрат за митрополитовог заменика. Овај Сабор одржао се је био у Варадинском Шанцу, данас Новом Саду. После три године поменути Митрополит Вићентије Поповић умре, те се састане поновни Сабор ради

избора новог митрополита (1726). Сем избора митрополита, а изабран је београдски Мојсеј Петровић, решавана су и многа друга питања, унутрашњег поредка самог црквеног живота. И на овом Сабору били су преставници-делегати на Сабору из гоњокарловачког владичанства, као и делегати костајничког владичанства. На овим Саборима више се је решавало о бригама и потребама унутрашњег живота Цркве, како да се почне напред са зидањем цркава, подизањем властитих школа, и друго, јер су и напади мало били престали, изузев оног на Плашки, па се тиме могло приступити стварном напредном и просветном животу. Али, авај, немогоше “пресвитли бискупи” мировати, они су радили неко време тајно, па онда опет јавно против Срба и Српске Цркве. Благодарeћи њима и њиховој “бризи” за “несједињене”, Ратни савет изда 31 марта 1727 г. неку декларацију, којом скупише привилегије Срба, добивене од царева, и то, да се “Власи не досете”, најпре овој новој декларацији одредише београдску митрополију, да се на њеној територији не могу уважити привилегије, на српски живаљ, јер су оне дате само оним Србима у карловачкој митрополији. Ово је учињено зато, да се постепено исто тако осакате привилегије Србима и у карловачкој митрополији. У први мах несмедоше укинути привилегије у обе митрополије због побуне народа, који је чувао привилегије као очи у глави, јер мучно су живели и са њима, а без њих знали су да им уопште живота не би ни било... У овој декларацији од 1727 г. између осталог било је наређено:

“1. Српски народ у Србији и Тамишком Банату (београдска митрополија у оно време) може држати празнике по свом старом календару, али у оним местима где живе помешани са римокталицима да несме радити пољских послова у недељне дане и у велике празнике римске вере. У оним пак селима или местима где Срби сами живе, могу држати своје празнике по свом календару.

2. Допушта се унапред слободно бирање митрополита, али да народ унапред три способне особе које живе у ћесарским земљама, предложи за митрополита, како би цар могао именовати једног од предложенијех за митрополита. Исто тако у постављању владика да митрополит увек предлаже по тројицу цару за наименовање.

3. Зидање и подизање цркава не сме се предузимати без царске дозволе.

4. Православном свештенству да за злочине имају судити државни судови, а само у црквеним и духовним стварима да свештенство има зависити од свога митрополита. У осталим грађанским парницама свештеници су дужни покоравати се позивима световних судова и код истих тражити правде за себе.

5. Срби несмију подизати себи цркава на развалинама турских џамија, него у напредак, кад се умножи број римокатолика у Србији, да падне њима таква милост у део.

6. Митрополит и владике несмеју обилазити своје цркве и парохије без знања државних власти.

7. Имање које остане после покојника, који умре без наследства и тестаментa да не припадају Српској Цркви, него држави.

8. Српски народ зависи само у црквеним пословима од свога митрополита.

9. Православно свештенство дужно је плаћати порезе и десетке од својих земаља као и остали земљорадници (поседници).”

Читаоци на основу напред изложених привилегија могу и сами увидети да су свих ових девет тачака декларације контра привилегијама, и да су Српска права овим осакаћена у свим правцима. Народ се тада диже, свеједно као 1937 године против конкордата, и заједно са својим свештенством састану се у Сремским Карловцима, и ту, на својој протестној скупштини, реше да не признају ове декларације нити и једне ове тачке, које су издате на штету привилегија, раније добивених од цара и државе. Израде молбу коју доставе цару да се ова наредба опозове. На овој скупштини и горњокарловачко владичанство имало је своје делегате: владика Данила Љуботину, протопопа Симеон Сударевић, Дошен Докмановић кнез и вицекапетан из Плашког, војвода Лазо Докмановић, Радослав Мишчевић кнез и вицекапетан оточки.

На молбу ове народне скупштине да се ова наредба опозове, изда Ратни савет 1729 год. другу декларацију, која је била само боље искривудана адвокатским речником, а која се могла тумачити: најповољнија за Србе, али истовремено најбоља и за оне, који су с њом рушили Српство. С тога,

митрополит Мојсеј који није смео примити и предати народу ни ове друге декларације, замоли цара за дозволу и сазове Сабор, који се састане на Спасов-дан у Београду 1730 год. Овај Сабор одбаци обе ове декларације-наредбе, и службено у име целог Српског народа замоли цара да српске привилегије, права и повластице остану онако како су и издате.

Овај Сабор донео је и неколико значајних решења, по којима су успостављене конзисторије (епархијске канцеларије) при сваком владичанству са успоставом Црквеног Суда за територију сваког Еладичанства, и друге важне одлуке за сретнији и бољи напредак и Српске Цркве и Српског Народа.

Митрополит Мојсеј умре убрзо после Сабора 1730 год. Срби потражише да се нови Сабор за избор новог Митрополита састане у Београду, али језуитством проткана аустријска влада то недозволи, него одреди Сремске Карловце, где се Сабор и састао 1731 год. На овом Сабору царски изасланик био је гроф Локатели, који је покушао да се Српство подели у две митрополије: Београдску и Карловачку, према томе и да се бирају два, а не један митрополит. Сабор, благодарећи свести и патриотизму тадањих делегата ово не усвоји, него изабере једног Митрополита за све Србе, арадског владику Вићентија Јовановића, са титулом Српског Митрополита: Србије, Мале Влашке, Баната, Угарске, Славоније, Срема и Хрватске. Сабор изасла своје делегате цару да потврди овакав избор. Благодарећи том што је руским престолом тада управљала царица Ана Ивановна, пријатељица Срба, и неким побунама у Молдавској и Влашкој, — влада мораде пристати на закључке Сабора, имајући у виду да ће Срби опет бити потребни за угушивање ових нових побуна, те одобри целокупни рад Сабора. Сабор је захтевао и да се оне “надопуне” привилегијама од 1727 и 29 г. укину, и да привилегије остану какове су и дате Србима.

Нешто касније, 1732 г. када су се ратне прилике мало смириле, влада изда нарочито “толкованије” — тумачење привилегија, по ком (тумачењу) делови ослобођене Србије и Баната изузимају се испод привилегија, односно цепају се од заједнице Српства. Ради овога Митрополит Мојсеј мораде сазвати поновни Сабор 1732 који се састаде у Београду, и који је и протестирао и жалио се непосредно самом цару о неправди, о непоштовању привилегија, и

о разним насиљима римске цркве и државног чиновништва према Србима. И уместо да се ове жалбе уваже и реше онако како је праведно, влада изда неко ново наређење по ком се Срби поново приморавају да светкују римске свеце и др. већ познате нам неправде и понижења. Ради тог Митрополит Вићентије мораде поћи сам у Беч код цара. Рад Митрополита Вићентија био је плодан. Цар увидевши да је то све политика језуитска да се Србима укида њихово добивено право, изда ЗАШТИТНУ ДИПЛОМУ за српске привилегије, с којом је од речи до речи потврдио ранија права. Одмах по добитку ове заштитне дипломе, Митрополит Вићентије сазове 1735 године Сабор и на Сабору извести делегате и Србе о његовом раду у Бечу код цара. Сабор, у знак поштовања према Митрополиту, одлучи да се организује једна коњичка бригада, која има да чува, прати и одаје почаст достојанству Српског Митрополита. Ова војска издржавана је пола из црквене касе, а пола трошка подносио је сам народ.

И док се овако нешто урадило са службеном царевином, јавља се опет старо зло, бискупи. Загребачки бискуп Брањуг и сењски бискуп Ива Бецоња као да су се утркивали који ће више зла Србима нанети. Обадва њих запретише владики Данилу Љуботини да се несме показати у свом српском владичанству. Владика Љуботина жалио се на све стране, али нигде повољног одговора. А кад је сењски бискуп Бецонија сазнао да је на овом последњем српском Сабору решено да се отвори ново српско православно “Северинско Владичанство”, он, јадник, већ имајућ два српска владичанства око њега, хтеде да полуди од муке и беса. Стога посла и тужбе и протесте на карловачког ђенерала грофа Стебенберга по својој двојици римских попова: Луки Девићу из Тоуња и Михајлу Јурашићу из Огулина. Шта су ова два попа све напричала ђенералу свако ће разумети, кад им је писмени протест овако завршен: “Чега ради пред Вашом Екселенцијом у име Бога, чију ствар овде износимо, и у име Прејасног Цесара, на кога се позивамо, у име Преузвишеног Арцибискупа по чијем налогу овде дођосмо, у свој норми права улажемо свечани протест, да се улазак новоме шизматичком владици (за ново северинско владичанство био је изабран владика Симеон Филиповић, прим. пис.) у границе модрушке бискупје не отвори, ако би пак међутим шизматик припуштен био, присижемо Богу и вашој екселенцији да то неће бити без крви, и нас двојица, које гледа овде Ваша Преузвишеност,

ПРВИ ЋЕМО ЗАКОПАТИ СВОЈЕ ШАКЕ У ЧЕКИЊАСТУ БРАДУ МЛАДОГА ШИЗМАТИКА (ин хирсутам новели Шисматици барбам манус инсеремус), ТЕ ОДБИЈАМО СИЛУ СИЛОМ, СЛЕДЕЋИ ХРИСТОВОЈ ОПОМЕНИ: ДОБАР ПАСТИР ДУШУ СВОЈУ ПОЛАЖЕ ЗА ОВЦЕ” (Види Сладовић, стр. 443, М. М. Грбић, Књ. I, стр. 301). Е, моји пресвитли бискупи и плебануши, а где сте нашли у Св. Писму да Христос учи чупати браде? Ја, пошто ви неверујете у Христа, него у папу, онда знамо сви зашто волите да чупате браде српским владикама и свештеницима... Тако сте радили онда, тако радите и данас. Али, заиграће и пред вашим вратима мечка. Даће Бог и то време. Још нисте поклали све српске свештенике тих крајева. Има нас још живих, који нисмо папини синови, ни “православни Хрвати”! Има нас, који нисмо још прекрестили Св. Ђорђа у Св. Јурја! Има нас још који се нисмо обријали. Ви ће те нас једног дана видети, и онда ћемо се поразговарати, не овако писмено, него усмено. И ако сте обријали ваше браде и бркове, ипак ћемо вас пронаћи, па макар се крили и у женским сукњама, а што вам неће бити први пут. (Ради вас, обријаних, много је милиона словенске браће разједињене и разбраћене. Ради вас су срушене 253 православне цркве само у Пољској. Има нас још који то памтимо. Има нас још живих, који смо гледали 1937 г. како ваш “велечасни” у српској престоници пендрецима батина српске владике у одеждама пред Саборном црквом у Београду. Има нас, потомака цара Душана и синова Св. Саве. Ви ће те нас видети једнога дана.

XXIV

Пети напад

Читаоци се сећају прошлог чланка и оног писма римско-хрватских попова из Огулина и Тоуња, како су претили да ће српском владици браду чупати... Таково црно време је настало било и за Српску Цркву и за Српски Народ после неуспелог рата Аустрије против Турске 1736 год. кога је водио главни заповедник, маршал Секендорф, који је ради неуспеха бачен после у тамницу. Срби војници, који су ишли напред против Турака, ради неумесног командовања поменутог маршала били су, заједно са целом аустријском војском, бачени натраг преко Дунава. Дакле, пораз, али пораз и за Србе у Србији, који су били подигли устанак под Патријархом Арсенијем IV, па, после пораза, да би избегли тешку Турску освету због устанка, и помагања

Србима из Аустроугарске, морадоше да спасавају голе животе. Тако је много Срба и са овим знаменитим Патријархом прешло у ћесаревину. У том времену умро је и Митрополит Вићентије, те Патријарх Арсеније IV прими управу Митрополита српског у Београдско-Карловачкој Митрополији (1737 г.). Да би зло било још веће, у међувремену умреше оба српска епископа и Карловачко-приморски Данило Љуботина, и Бановачко-костајничко-лички Стеван Љубибратић.

Њиховом смрћу настаје тешко стање ових српских крајева, јер бискупи, и онако халапљиви на Србе, ево дочекаше време да нема српског владике у овим крајевима.

Државне власти, по напути језуита, захтеваше да оне постављају и владике и свештенике од сада народу, уместо да су помагали и владицама и свештеницима у управљању и развоју народа. Овакав начин био је и по саму државу штетан, а камоли тек да није био штетан и за Српство. Да би драги читаоци што јасније и правилније ствар схватили, изнећу овде два места око којих се је кајвећа борба водила.

Као што су Лика и Крбава биле опустошене од Турака, исто тако и вараждински ђенералат, или крајина, био је опустошио, и као пуст био више него 50 година. Раније сам споменуо митрополита Василија, који је овамо превео Србе и наместио их у ову покрајину, коју су Турци били очистили од домородаца. У Иванићској капетанији, у шуми Марчи, на потоку Глоговници, митрополит Василије са Србима подигне мали манастир, дрвени, у славу Св. Арханђела, напустивши већ саграђени манастир Ораховицу у Славонији, који потпаде под Турке. Марча је била некад римска жупа, али пошто је била уништена од Турака, ево митрополит Василије одмах по доласку 1595 г. подиже овде Светосавски српски манастир. После његове смрти, Пећки Патријарх Јован посвети за српског владикау Симеона 1609 г.

Загребачки римско-хрватски бискуп Никола Степанић још 1599 г. молио је цара да Србима не би дао каквог нарочитог права, јер је он власник ове земље где су се Срби населили (Иванићка, Копривничка и Крижевачка капетанија), и тражише да му се Срби подвласте као раја. Међутим Срби су

већ били добили совје право, и бискуп Степанић није могао ништа да уради. Али иза његове смрти остала је клица мржње према Србима. Његов наследник, бискуп Петар Домитровић (за њега веле да је српски одрод, преврно вером), навали свом силом и снагом код царског двора да се српски владика у Марчи, Симеон, има поунијатити и бити његов викар (помоћник), а никако да остане као самостални владика српски. Уз то тражише од двора да му се сви Срби имају ставити под власт и да му као власнику имања Срби морају плаћати десетак и остале дажбине. Ова Домитровићева језуитска жеља би подупрta код двора, и владици Симеону не оста ништа него да се губи из Марче. Но он употреби трик. Пристане да буде викар загребачког бискупа, (да сачува Србе у групи и њихова права на земљу, јер Срби нису плаћали никаквог десетка) и Папа Павле VI признаде манастир Марчу и потврди владику Симеона за “владику католичких Србаља, грчког обреда” (episcopus Gascionorum catholicorum ritus graeci) 1611, а 1612 потврди га и цар Фердинанд. Овај владика Симеон управљао је двадесет година Марчанском епископијом и Србима. Претрпио је много зала у одбрани Православља и Српства. Већ 1612 г. по римској жељи било је одређено у име цара да народ мора бити покоран овом владици, и ако неће, да се силом и оружјем на то примора. Оно што нам сведочи да Симеон није био Унијат јесте то, што је служба и вера остала непромењена, и без икаквих новотарија, одузимања или додавања. Његов је наследник био Данило, за кога се нема што рећи, ни ружно ни добро. Данилов наследник био је Максим Предојевић који је ступањем на престо марчанских владика, одмах дошао у сукоб и са хрватским племством и римским свештенством. А ево зашта: “А чим су Србљи те земље очистили, и чим су препречили својим грудима турске провале преко тих земаља, појавише се одједном разбегла и расељена хрватска властела, тражећи исте земље засе, као своју старину. Али Србљи не дадоше земаља, јер их не добише од властеле него од царских ђенерала под условом да зато чувају међе од Турака. Због тога се изроде велике расправе. Најпосле обећа цар, да ће све земље, што су узете под Крајину скупа са народом повратити под власт Хрватског бана. И стога изађе 1622 г. повереништво, да уреди послове око предаје. Када Србљи сазнаше да ће доћи царски повереници, који ће их предати под власт бана и бискупа загребачког, састану се на збор у Ровишћу, и ту присегну да ће радије сви изгинути него ли бити под влашћу попова и племства хрватског. Уједно Србљи се завештају

да се нико не покори повереницима, па ако им цар недаде бољег права, да ће тражити другог краља...” вели професор М. Грбић (стр. 203). После осмогодишњег тешког Стања Срба, у непрекидној борби са племством и римским свештенством, пође владика Максим са изабраним делегатима (1630) код самог цара Фердинанда II, и објасни све туге и невоље. Цар уважавајући и Србе и владика Максима, изда нарочите повластице Србима у поменуте три капетаније познате под именом “Statuta Valochorum”, по којима су само Срби господари своје земље, немају ником ништа плаћати за ту земљу, али да ће зато бранити државу од Турака. Сем тог, Срби су добили право да сами себи бирају народне старешине, а старешине врховног судију. Сем врховног судије, кога сам себи бира народ, над Србима нико други није имао права него царски ђенерал као командант, и сам цар. Још нешто значајно. Овај владика Максим није чекао потврде од папе, него га је Пећки Српски Патријарх Пајсије посветио за владика. Овакав уређај и начин живота Срба као тек дошљака зачудио је римску цркву. Она се је страшно уплашила при помисли шта ће Срби још добити, ако овако на миру остану, и шта ће сами себи створити. Та помисао их је нагнала, те су и бискупи, и језуите, и попови, и племство — све скочило на владика Максима оптуже га да преводи римокатолике у Православље, па чак и да шурује с Турцима. Та “браћа у Христу” спаковаше му да оде у тамницу, и да умре без да му се зна место и дан страшне мученичке смрти... Њега је наследио владика Гаврило, који је прешао из манастира Хрмња у Босанској Крајини. Борио се и он сиромак, али није дуго ни живео. После Гаврила, загребачки бискупи некако наметну некаквог Василија, за кога историја вели да су га “калуђери отровали, бојећи се, да их не поунијати”. После Василија долази Сава (Станисављевић), вредан и борбен човек. Он је дрвену цркву срушио и саградио зидану иркву, што је знак да је радио, а зна се и да се борио против бискупа и ревно чувао свој народ. Управљао је Марчом четрнајест година. Наследник му је Гаврило (Мијакић). Но пре његове посвете за владика, римска црква и племство радили су и “рукама и ногама” да се он не постави за владика. Тадањи ђенерал Леслија познавајући добро менталитет Срба, тражио је од цара да Срби сами себи изаберу владика кога хоће, јер ако се ови “шизматичи побуне, има их одавде до Москве”, биће гадно по саму државу. Загребачки бискуп кад немогаше ништа, а он запне да барем Мијакића Патријарх не посвети за владика, него папа. Но ни то му није успело. Претрпио је Мијакић

свашта. “Још грђе неприлике имао је Мијакић са политичким властима. Тада управљаше Вараждинскијем ђенералатом, као заменик великог генерала, гроф Иван Херберштајн. Ово је онај исти што је Лику са Србима освојио од Турака и о којем сам више говорио. Ово је био врло силовит човек. Он је био верно и послушно језуитско оружје, који су у то доба већ имали и генерала од својих питомаца. Са верске стране био је већи фанатик и напасник од самих бискупа, а по набуситости био је грђи и од најбеснијег Турчина. Овај заповедник није се ни најмање обзирао на српске статуте (права) од 1630 год. него је најсамовољније газио и потирао народна права. Његова самовоља била му је закон, а глобио је народ онако по турски, што се и истрагом доказало и због чега је кажњен. Како је било кукавом Мијакићу са овакијем ђенералом, лако је појмити. Због ђенералове самовоље и због силнијех глоба и отимачина, побуни се народ 1666 и 1667 год. Устанак угуши Херберштајн оружаном руком, али где многи српски кнезови платише главом, ђенерал уplete у ову побуну и владику Мијакића, па га зато тужи самом цару и предложи да се збаци са владичанства. А да ђенералова тужба нађе јачег одзива тужи Мијакића истовремено и бискуп Петретић, где рече цару (20 јуна 1667) за владику: “Да је окорјели шизматик, и да се руга католичкој вери, коју Власи зову Римском, а католике Римљани, а себи пак кажу да су Кристијани”. Ово је било доста. Цар одговори на ове тужбе 1668 г. и допусти да се Мијакић збаци са владичанства, а на његово место да се постави Павле Зорчић, али да се то обави у тишини, како се не би побунио народ.” (Карл. Влад. стр. 210). Сем овог прогона владике Мијакића, још тужнија је његова смрт. Када оно бан хрватски, Зрињски, и рођак му Франкопан углавише уговор с Турцима против Аустроугарске за оснивање самосталног хрватског краљевства (баш као и сада што имају), уговор гласи “Прво: Могући цар турски именује и изабира бана владаром свијех, оних, хришћанскијех земаља, које ће у следећем рату освојити. Друго: Кад његов род изумре, изабраће краљевство хрватско краља од своје крви, којег има сулган потврдити. Треће: Веру, слободне школе и науке, слободе и права банове домовине, чуваће цар сада и у будуће. Четврто: Од целога краљевства и од других земаља, које у овом рату предобије, неће искати трибута више од 1200 цекина. Пето: Докле буде једнога мухамеданца, браниће против свакој сили народ хрватски. Шесто: Зрински неће помагати цару у ратовима на далеким странама. Седмо: За све то издаће султан Хатишериф”. Види: Смичиклас II.,

стр. 180-181. Приметба: док су се Срби борили против Турака, дотле су Хрвати с Турцима правили уговоре о краљевству Хрвата 1671. Зар случај од 1941 није исти био у Југославији? Док су се Срби борили против Талијана, Немаца, Мађара, Бугара и др. Хрвати су сњима, српским непријатељима, водили преговоре о хрватском краљевству (Шта вели на ово “пресветли бан Хрватске” г. Иван Шубашић?), и када их Аустрија погуби ради побуне, овај језуитађенерал, Херберштајн, у ту издају умеша недужног српског владика Мијакића и оптужи га цару. Мијакића затворе, и путовао је сиромом од тамнице до тамнице, докле није у последњој у Глацу, Шлезија, и умро 1686 год. Да Мијакић није био у савезу са Зринским, сведочи нам и сам писац аустријске историје, гроф Мајлат, који каже: “И српски владика Мијакић беше означен у списима као присталица бана Зринског, али се неда разабрати што је и како он радио за бана”. Дакле, историја га неоптужује, али језуите и њихов ђенерал оптужили су га, само да га се реше, и да Србе лакше претворе у римљане.

Римска црква ових поменутих седам владика убраја као унијате у свој тор. Међутим, њихов рад, живот и смрт сведоче да нису били унијати. Ако је који и био преварио “светог папу” да је унијат, а није био, не треба му замерити. То је био XVII век, када су Турци ратовали за славу Мухамеда, а римокатолици за славу Папе римског. И Турци и римокатолици служили су се подједнаким средствима за уништење Српства и Православља. Турци су одводили младу децу српску и од њих правили чувене јаничаре, а римљани су одводили српску децу у школе и правили од њих римљане и унијате. Једно такво дете било је и Павле Зорчић, кога су језуите у Болоњу послале и ишколовале га, да је он после био онај злогласни унијатски владика Павле Зорчић. По његовом доласку на престо марчанских владика, добио је право над свим Србима тих крајева. Одмах је био наредио да се Срби преводе у Унију. Он и ђенерал Херберштајн покушали су ово силом. Калуђери манастира Гомирја и манастира Лепавине, код Крижеваца, подигну Србе на устанак, и ови оружјем истерају Зорчића из српских крајева. Зорчић изда наредбу да се позатварају све српске цркве, а ђенерал Херберштајн ухвати 14 српских калуђера, осуди их у Карловцу као покретаче буне и протера их чак на острво Малту, да тамо “возе царске галије”. Ускоро после њих осуде и гомирског игумана, Симеона Нијемчевића, и њега пошљу за калуђерима.

Овај злогласни Павле Зорчић превазишао је био у свом гођењу Срба и самог Марка Месића. Он је у Загребу отворио школу за Унијатске попове. Више је становао у Загребу, него у Марчи. А кад би долазио у Марчу на конак, после једне кубуре, која га је промашила, пењао се на црквени торањ да преспава. Његово најкорисније дело што је икад учинио било је, што је од страха пресвиснуо пре времена 1685 г. Он је у ствари први унијатски владика Марче.

После њега су се ређали: Марко Зорчић, Исаија Поповић, Гаврило Турчиновић, Рафаило Марковић, Силвестар Јовановић. Сви су ови радили да Србе поунијате, али им то није успело. Овај последњи када је наметнут био за марчанског владику и када је силом ушао у Марчу, Срби под командом Томашевића упале манастир Марчу. Због паљевине манастира, 17 јуна 1739 г. буде владика Филиповић новог “северинског српског владичанства” оптужен и бачен у тамницу, где је и умро пре коначне пресуде. Паљењем манастира Марче тек долази црно време за Србе и Српску Цркву, о коме и желим писати под овим насловом “пети напад”.

Скоро сви да су се око двора сагласали, а поводом ове паљевине манастира Марче, да се више православне српске владике и непостављају ни у карловачком ни вараждинском ђенералату, а да би једном за свагда ликвидирали то питање око уније Срба.

Влада наредбом својом од 16 децембра 1737 постави над свима Србима од реке Драве до Јандранског Мора Теофила Пашића за унијатског владику, са седиштем у манастиру Марчи, а као наследника злогласном Павлу Зорчићу. Сењски бискуп Бенцони угледајући се на загребачке бискупе, признаде овог Пашића као свог намесника-викара, па му као таквом и изда декрет-синђелију, која гласи: “Ми, Јован Антоније од Бенцони свете и апостолске столице грчки епископ (и даље његова титула), дајемо на знање свима, којих се тиче, да смо ми, желећи како ваља постарати се за душе, божанственим промислом поверене нашој пастирској бризи, упрли наш поглед на штованог нам у Христу брата, пресветлог и пречасног господина Теофила Пашића, грчког обреда епископа, па до њега, о чијој верности, часности, знању и особито ревности око раширивања православне вере, најбоље уверење имамо, признајући га у део поменуте наше бригае за нашега

генералног викара, у духовним стварима над душама свештенима и светским грчкога обреда, што живе по свим местима у обе наше дијецезе а поименце у месту Плашком и Тржићу; гласом овога писма правимо, постављамо и именујемо те му дајемо и повлађујемо потпуну и слободну моћ, и особити наш мандат, да може архијерејска дела вршити у црквама истог грчког обреда: цркве, олтаре, молитвена места и сазидана гробља благосиљати и освештавати, па и остала места, сасуде и одежде намењене служби Божјој, да може у свима нама придржаним случајевима и сам разрешавати, и другим верницима, који су способни зато, давати таку власт разрешавања, да може потврду (берму) делити, рукополагати и све остало, што је епископски ред, чинити и дијецезанима истога обреда тајне вршити; брачне парнице и сва остала што спадају пред епископски суд расправљати и решавати, парохије надгледати и нове подизати, а подигнуте и опале понављати, или их пренашати у крило матери цркава, достојније на упражњене намештати, помоћнике давати неспособнима и изнемоглима паросима; налоге наше изводити, делити казне, од чина, звања, управе, благодејања — одлучивати и лишавати како право доноси, дохотке и друге правом дозвољене плодове побирати и све остало чинити и свршавати, што се нађе а спада к звању викарном. Ми обећавамо, да ћемо сва његова дела, пресуде и мандате одобрити, заповедајући свима, којих се тиче под казном екскомуникације коју сада за тада у ово писмо изричемо, да истог штованог нам у Христу брата пресветлог и пречасног господина Теофила Пашића грчког обреда епископа свидничког, као викара и службеника нашег имају предусрести, примити и припустити, њему у свему што на нас и на наше редовно управљање спада или спадати може, — слиједити, помагати и тачно покоравати се обвезани буду”.

Ово писмо сведочи о том, како су и колико имали права само бискупски викари-помоћници, а тек колико је онда њихово, бискупско право, било! Својима су давали све, па и лажан наслов “грчког обреда”, а употребљавали су и реч “православни” само да би народ лакше преварили и покрстили. Са овим се био сагласио: Сењ, Загреб, па чак и Ратни савет у Грацу. Али забрана и укидање Православне Српске Цркве у очима старог цара Карла изгледало је непоштено, покрај оних његових привилегија, те он ово не одобри. Ускоро он и умре, те га наследи ћерка Марија Терезија 1740, млада и неискусна у

управљању. Српски народ зна доста прича о Марији Терезији, те ми овде неће требати рећи о њој пуно, када се зна да јој је царски двор био пун духовника, језуита и попова, њезинијех “душебрижника”...

И она је била издала, у први мах, наредбу да унијатског владикау Теофила Пашића Срби морају признати као јединог свог владикау. Нареди да куда он год иде да га прате капетани и војска са оружјем. Тако је владика пошао да обиђе “свој народ” у Лику. Али у Метку, покрај све оружане силе, опали владикау покрај увета кубура, која га случајно промаши. Много је српских глава платило за ово. Пашић се поврати одмах натраг, чувајући главу ко змија,—и оде у Гомирје. Свуда куда је он пролазио Срби су имали давати коње за њега и његову пратњу. Кад стиже у Гомирје нити га калуђери пусте у Манастир нити му Гомирчани даду коња. Гомирчани су после, одговарајући на тужбу, писали: “...ми нисмо ни пређашњим својим владикама давали оседланих коња, па их недамо ни овоме...”. После Лике, куд је Пашић био пошао и где га је кубура дочекала, и после Гомирја где му недадоше у Манастир нити коња, пође он сиромом и у Банију. Али од Карловца стигао је био тек само до Сјеничака, где је тада био парох гомирски калуђер Данило Јакшић, а који га са Србима спречи и отера натраг. Тако овај неимаде нигде среће, као ни пречасник му Зорчић. После су га сами Хрвати збацили као некорисна и послали у Лавов, у затвор, одакле је стигао у Русију, а тамо је и умро, причајући да никад није био унијат из убеђења...

Срби, неимајући тада свога законитог српског владике, нашли се у неприлици. Стога Гомирски игуман, Рафаило Добријевић, сазове у Манастир Гомирје неке Србе официре, народне старешине и кнезове, па ту закључе да непримају никаквог владике ако га није послао Српски Патријарх (или Митрополит); тај захтев пошаљу и царици Марији и Патријарху Арсенију IV. Али о овом захтеву мало се тада расправљало, пошто је тада царица сазвала Дијету (Мађарски државни сабор), који је имао да прими нову уредбу: Срби у јужним деловима Мађарске, Банату, Бачкој, Барањи — да се подвласте мађарским жупанијама; а Срби из Срема, Славоније и Хрватске хрватским жупанијским властима. Ово је уједно значило и крај народној самоуправи. Још на тражњу римске цркве царица уради неколико грешака, које су је и главе могле стати, а то су: да у поменутим крајевима само римокатолици могу имати непокретних имања — земаља (Срби не), да само римокатолици

могу бити државни чиновници (Срби не), и да над народом српским у горњим крајевима, и њиховим свештенством нема власти Српски Патријарх (или Митрополит), него се подвргавају под власт хрватске властеле и унијатских владика. Залуд су биле молбе и народа и Патријарха, на овоме се остало, само не за дуго јер се над престолом и царством младе царице густе облаци скупише. Сви народи који су састављали ово труло царство, изузев самих аустријанаца, подигоше се против и царице и царевине, предвођени од оних, који су боловали од жеље за царском круном, да ухвате плена ко више, и ко пре. О том ће бити речи у наредном чланку.

XXV

Повраћај Права

У овој побуни, или револуцији, Срби су одиграли главну улогу. Пошто су они тада сачињавали пола аустроугарске војске, није никакво чудо што су се борили по свима странама аустриског царства као: Аустрији, Моравској, Чешкој, Шлезији, Баварској и Италији. Прве победе, биле су њихове победе. Царица Марија то је брзо оценила, и осетила сву тежину лажи и неоправданих напада језуита против Срба и српских права. Знаци њене благодарности према Србима, спасиоцима и ње и њеног престола је су: она потврди одмах Патријарха Арсенија IV са свима правима народног старешине. Владика Андријевић, који је скоро пет година чекао у Метку у Лици на дозволу да дође на своје место у Костајницу, сада би потврђен од Терезије за костајничког владика. Против њега се је страшно борио загребачки бискуп Брањуг. Нешто доцније 1742, царица пристане и да владика Павле Ненадовић дође за карловачког владика.

Патријарх Арсеније IV видећи да је царица вољна сада нешто учинити за Србе, потражи, преко својих изасланика, писмено, од царице да она потврди све привилегије српске и народна права. У том свом писму Патријарх осуђујући бунтовнике (Ракоција и др.), похвали Србе (Јован Текелија и др.), и рече да су заслужили да им се права обнове. Између осталог Патријарх пише: "...наше се привилегије свакојаким тумачењем скучују; Србљи се искључују из грађанства, и из свих краљевских служба; слободе и награде одузимају се, само да нас тако мало по мало претворе у невољне кметове..." Царица

Марија уважи ову Патријархову молбу па 24 априла 1743г. изда ову заштитну диплому:

“Уважујући најмилостивије, како споменутога Патријарха, Митрополита и Архиепископа Арсенија Јовановића, тако и преднаведенијех људи Српскога Народа изванредне заслуге, што су учињене светој круни Краљевине Угарске, нашем владалачком дому, па већ и нашем Величанству; као и то, што он, пре речени Архиепископ, по примеру свога препрестолника Патријарха, Митрополита и Архиепископа Арсенија Чарнојевића, у последњем турском рату — пређе из Турске у нашу државу; па што он, тај исти народ, на верну и на корисну службу за свету круну поменуте Краљевине Угарске и за наш Владичански Дом, поштри; што војници горе реченога српскога племена из краљевина: Угарске, Хрватске и Славоније, купивши себи за своје новце ратне потребе, добро снабдевени, јуначки и храбро се боре скупа са нашијем четама: по Баварској, по Чешкој и по Италији у садашњем љутом рату, а против непријатеља наших и наше царевине, и тако самим делом посведочавају верност и поданичку дужност к нама и к нашем владалачком дому (као што милостивно верујемо), да ће то и у будуће свагда чинити. Због свега тога и Ми, саслушавши царском милошћу, и примивши најпонижнију молбу реченога Патријарха, Митрополита и Архиепископа Арсенија Јовановића и свега српског народа, — споменуте грамате и привилегије господина нашега родитеља и стрица, ни стругане ни замазане, нити најмање сумњиве, него без сваке погрешке онакве какве су правилно издате, нити што domeћући нити одмећући, по целом њиховом садржају с додатцима и опредељењима: испитасмо, утврдисмо, примисмо и нашом царском влашћу за реченога Патријарха и за српски народ грчкога закона милостиво потврдисмо, шта више: примамо, утврђујемо, за угодне имамо и потврђујемо осим повреде туђијех права.” Ова грамата се завршује с наредбом свима и свакоме да се привилегије имају поштовати и држати.

Патријарх сазове Сабор, на коме (1744) буде прочитана ова заштитна грамата српских права и привилегија; а исто тако прочитана је Сабору и потврда Патријарха Арсенија IV за народног и црквеног старешину. Пошто је било, пре овог царичиног доброг расположења према Србима, много нанешених зала Србима, то овај Сабор изради жалбу од 25 тачака и исту

достави по царским саборским изаслоницима грофу Александру Патачићу и барону Енгелшофену самој царици, с молбом да се све ствари (изопахене прогањаљем Срба од стране хрватског племства и хрватско-римских бискупа, језуита и попова) доведу на своје место праведном пресудом и влашћу царском. Једна од жеља Сабора била је да се при царском двору образује нарочита дворска комисија, која би постојала само за Србе, као нека мања и ужа влада, да штити и брани привилегије српске. Рад овога Сабора, односно целог Српства, уважени професор Грбић овако оцењује: “И за цело то време (мисли на прогоне пре ове заштите, пр. писца) оста народ са својим свештенством постојан у светој вери својих прадедова, те се недаде: ни застрашити, ни замамити, ни помести, ни на стрампутице навести. Ала је ово диван пример за нас, за данашње потомке наших славних предака! Наши прадедови искупише витешки своју веру и своју Српску Цркву својом јуначком крвљу! О томе ево имамо царско сведочанство, царском руком потписано од Марије Терезије” (Карл. Влад. Књ. I, стр. 317). А Срби су такви и данас. Сетимо се само 1937, за време борбе против конкордата; па и 27-ог марта 1941. Зар има данас, покрај сних крвавих Павелићевих усташа, Шарићевих, Степинчевић и Акшамовићевих плебануша, па и Томашићевих “динамичких” патриота, да који од “браће” боље поступа према Србима? Све је то једна крв, једна вера, једна мисао, једни поступци, неки виднији, а неки скривенији. Њихова љубав према нама оличена је у љубави према краљу кога су убили (за садашега гласали су да га смену), и љубави према Дражи Михаиловићу, кога су назвали издајником! Али, као што ево историја говори, историја ће казати целом свету зашто су Хрвати пропали, заједно са преимућством папиним.

XXVI

Хофдепутација

После овакове заштите од стране царице Марије Терезије, опет није ишло све у реду. Нека ми драги читаоци опросте и незамере што стално кукам. Није ово кукњава моја, или излив непријатељског осећаја према римском-хрватском свештенству и небраћи Хрватима. Ово су муке и патње наших прадедова, који су све ово претрпели преко својих и на својим леђима. Ово су муке, страдања и паћења, таман као и данашња, што моја родбина у ужем

смислу речи, и родбина по племену, у ширем смислу, Српски Народ, данас трпи у “Независној држави хрватској”, с разликом том, што онда нису листом убијани, јер су имали оружје и бранили се и од Хрвата и од Турака и од римске курије, а данас, после разоружања, голоруки трпе више, не само незаслужена понижавања, него тотално уништење... Неки приговарају и критикују наш Србобран да “парадира” са усташким злоделима већ друга година. А ја бих рекао другче. Већ другу годину Србобран пише историју, која ће се после ДВЕСТА ГОДИНА читати српским покољењима о животу, раду, братству и љубави Хрвата према Србима, таман, као ево ова што се сада пише. Стога нека се читаоци нељуте, што увек почињем са тегобама српским у њиховом почетку живота међу “браћом” још пре 300 година.

Новоизабрани карловачки владика Павле Ненадовић, пође да обиђе свој народ, који дужи низ година би без владике. Одмах на првом кораку тог његовог пута сретне га злогласни бискуп Брањуг, који запрети Ненадовићу да ће га оружаном силом дочекати. Ненадовић је имао жељу да обиђе новододељене крајеве Баније карловачком владичанству. Брањугу помогну још заповедник Глине (Хрват) Погледих и управник бискупског добра у Топуском неки Божински (такође Хрват). Без обзира на ове протесте, Ненадовић успе обићи неке делове свога владичанства, и том приликом осведочио се о бедном стању иеле епархије. Цркве мале, дрвене, у слабом стању, школа врло мало, мали број свештенства, и друге недаће, које су остале као жалосни траг унијатских владика Зорчића и Пашића.

Пошто је још увек рат трајао, држави су требали војници. Стога одлуче да земље где су Срби ставе под војну Управу, како би се што више посветило пажње одгоју добрих војника. Тако карловачки и вараждински ђенералат уједине се под војну команду. Ову промену нису трпели Хрвати, јер будући римокатолици, они су били неке врсте мазе, а не војници, па им није било мило бити под војном командом. Међутим, Срби, војници, примили су ову управу лагано, јер су јој били вични. А утолико пре, јер су се тим одужили Хрватима, који су тражили од Дијете (Мађарског државног Сабора) да Срби потпану под њихову — властелинску управу.

Владика Павле Ненадовић био је при руци за спровођење војне управе. Ради тога тражио је да се све неправде учињене његовом владичанству

поправе и изгледе. Код царице је још била она жалба од 25 тачака, коју Патријарх и последњи Сабор послаше на уважење и повољно решење. Царичини повереници, влада и Ратни савет нису били сагласни у доношењу одлука за Србе. Стога она одреди неколико министара под претседништвом грофа Фердинанда Коловрата као Дворску комисију за српска питања. У једној наредби овој комисији, царица је захтевала: да се “заслужене српске привилегије чврсто држе и свето поштују, али да им се веће повластице не дају него што су их већ добили, и које су праведне; јер колико је овај народ храбар и добар, толико је и врло лукав те нажалост све више иште за себе.”

Ова Дворска комисија је потоња “Илирическа хофдепутација”, која је решавала сва српска црквена и просветна питања, као засебна влада, на основи датих Србима привилегија. С овим је била и испуњена жеља и молба Сабора, који је то и тражио. Сем дворске Хофдепутације српски добитак је био што су несметано биле саграђене две учитељско-богословске школе (централноје училиште) у Плашком и Залужници, које сагради владика Ненадовић.

За његов искрени и предани рад више за народ него државу царица га је одликовала златним крстом украшеним драгим камењем. Он је тад вредео за наше владичанство и имао заслуге као и први наш владика, борбени старац, Атанасије Љубојевић. Његовим одласком из овог владичанства настају поново црни дани над Српском Црквом и Народом.

XXVII

Побуна Бановаца и Личана

После смрти Патријарха Арсенија IV народни Сабор 1748 год. изабере за Српског Митрополита арадског владика Исаију Антоновића, и за арадског владика, карловачког — Павла Ненадовића. Делегати из овог владичанства, видевши да ће изгубити вредног и доброг свог владика, потраже они писменом молбом од Сабора да им се изабере за владика Данило Јакшић, тадањи вредни гомирски калуђер, познат ради борбе против унијатских владика Зорчића и Пашића. Горњокарловачки делегати (гомирски игуман Теодор Милетић, будачки прото Симеон Живковић, плашчански капетан Јово Трбојевић), поднесоше писмену молбу, у којој између осталог кажу:

“Најчаснији гомирски јеромонах, господин Данило Јакшић, не само што се држи своје калуђерске дужности, него уједно дјелом потврђујући, да је животом и владањем многима за пример, показао се он за нашу свету Цркву и за наш народ, још за покојнога господина нашега владике Данила, а исто тако и уз данашњег нашега, преосвештенога господина владика, од много година веома и знаменито заслужан, и с дана у дан све се већма показује, као што је помогао угушити буну, која се збила у Карловачком ђенералату због недавно настале реформе; па што је доброг и хришћанског владања и живљења, и што је мирнога опхађања, не само да је именован за време, док је наш садањи владика отсутан из владичанства, за намесника владичанског достојанства, него је он у том похвално и послужио. И стога сва ова својства поменутог јеромонаха, господина Данила, преосвештеноме господину Архиепископу и свештеноме Сабору пристојном чашћу престављајући, најсмиреније молимо у име свега свештенства и народа Карловачког Владичанства: да би благоизволели господина Данила за владика поменутог Карловачког Владичанства поставити, будући да је наш домородац и стање владичанства боље од другијех позна, а још 1741 год. канио га је блажено преминули Патријарх за владика поставити, да није пре тога и међу тим садањи наш господин владика изабран био.” Народ је, преко ових својих делегата, тражио Јакшића за свог владика, јер га је волео, не само што је био велики Србин и православац, него још и зато, што је био из Српских Моравица, дакле, домаћи човек.

Његово место, Српске Моравице, где се је он родио 1715 год. од родитеља Милете и Стојне, насељено је Србима још крајем 1595 кад се је и Гомирје и сва околина населила. Ђенерал Ленковић, ђенерал Вилхелм Виндишгрец, капетан Јосиф Рабата и бан Драшковић — су насељавали овуд Србе, као брану против Турака да заштите Крањску. Моравчани су остатци јуначких Ускока, који се борише код Клиса у Далмацији, где морадосе већој сили попустити. Ови крајеви око Моравица, (пређе село Вараница), иако су припадали хрватским властелинима Франкопану и Зринском, били су пусти после турског пустошења туда. Одмах по свом доласку у Моравице, Срби победивши Турке, започеше нови рат, против већих непријатеља него што је био Турчин, а то су Зрински и Франкопан, који хтедоше да ове Србе, војнике, претворе у своје бесплатне раднике-кметове. Та се борба продужила за сво

време живота Зринског и Франкопана, а после пренела се на њихове наследнике. Срби из Српских Моравица, Гомирја, Врбовског и околине, не само да су земљу добили од војне управе, него су ту земљу (да не потпадну под власт хрватске властеле) и готовим новцем у злату платили. О овом ћу написати засебну историјско правну расправу. Па опет, они нису били господари, благодарећи “слози”, “братству” и “љубави” “браће” комшија, Хрвата и Крањаца.

У овој борби родио се и Данило Јакшић, а која је била и по другим местима. Стога се на њега рачунало да ће помоћи Србима, а у чему се народ није ни преварио. — Некако друге године, 1749 умрије новоизабрани Српски Митрополит Антоновић, те Сабор изабере за Српског Митрополита Павла Ненадовића, ранијег владику Карловачког, који јеромонаха Данила Јакшића (старог свега 33 године) произведе у чин Архимандрита, и даде му на управу Карловачко владичанство, Северинско владичанство, а нешто доцније и Костајничко владичанство. Две године после молбе делегата, Јакшић буде посвећен за Владику горњокарловачког 1751 г. Као наследник свог престолонаследника Ненадовића, који је помагао спровести војну управу, и он, Јакшић радио је на том, не толико милом, колико да народ (неупућен) сачува. Па свеједно, и покрај владичине бриге, и покрај његових упустава, није се могло трпити безобразлук младих аустријских официра, који заменуше биране народне старешине. Стога се народ дигне на буну, коју професор М. Грбић овако описује:

“Највећма се раздражи народ, кад му стану официри отимати најбоље земље, а на најзгоднијима местима, па кад стану гонити народ да на тим земљама гради официрске квартире (станове). Због тих наглих промена и због наведених насиља (избацили из управе и с положаја све официре Србе, јер нису били римокатолици, примедба писца), један од збаченијех народних кнезова, Тешо Кијук, побуни 1751 г. у Комоговини, код Манастира, српски народ, те се овај лати оружја, па силом прождене банове официре, и шћера их у Глину и Костајницу, па их ту опколи (зато банове официре, јер хрватски бан био је командант тих крајева, пр. пис.). И данас се зове у Комоговини једна њива “Тешина Лука”, где је Тешо држао Народну скупштину са које одашаље народне посланике мајору Микашиновићу у Вараждин, који је замењивао команданта Кајла, — да му се за све потуже. Као посланици ишли

су: поп Гајо Арбутина, Јеврем Марковић, Тома Ковач, Никола Тапа, и Вукман Лађевић. Микашиновић саслуша посланике и упути их да све своје жалбе предаду писмено с тога се посланици врате и пошаљу писмену тужбу по другим посланицима, а ти су били: поп Пилип Трбојевић, Крста Драгојевић, Тривун Ћустбег и комоговински калуђер Отац Мојо. Наскоро изађу посебни повереници од стране Хрватског Сабора да испитају народне тегобе, али не могуше ништа упоравити, јер је народ искао између осталог да се укину нове граничарске уредбе, па да се поврати стара народна управа. Бан Баћани био је на Угарској Дијети у Пожуну, па кад дозна да повереници нису могли умирити народ, пише из Пожуна 30 јуна 1751 г. “изабраном и потврђеном владици” Данилу Јакшићу да одмах изиђе међу народ, па нека га наговори да своје офицере “опет прими и да се са свим и безусловно покори новој граничарској уредби”; па да онда владика поново закуне народ као верне поданике. Ако бунтовници послушају владику, онда нека им огласи у име царичино и у име баново “генерални пардон свима, само не коловођама”. Ако ли пак не послушају владике, онда ће се на њих дићи не само народна и немачка војска, него ће се према потреби позвати и друге регименте “да их покоре и да ИХ У КРВИ ОКУПАЈУ као издајнице, да их сасвим истребе, само да се устанак што пре угуши”. Сличну поруку добије Јакшић и из царске кабинетске канцеларије 29 јуна 1751, где се вели да је царици “врло на срцу нова уредба, и да се не би ништа догодило што би је најмање повредити могло. Жалбе пак, које имају Србљи, нека неподносе онако ћутуре, него нека сваку неправду посебно и поименице наведу”. Јакшић оде одмах међу побуњени народ и својим саветима упути народ, те се разиђе у лијепу и покори се властима. И тако мудри Јакшић препречи проливање крви, јер је војска већ била стигла и из Вараждинског и Карловачког ђенералата. Као главне коловође пронађоше: Тешу и Попа Глишу Трбојевића, који су на Јакшићеву молбу кажњени само затвором а шесторицу устаника, који су починили неке грабеже, даде генерал Шерцер погубити у Четвртковцу. Тако се сврши ова побуна без даљих последица.”

Даље, за устанак Личана пише исти професор: “Исте ове године букне устанак и у Лици, али само у Брувну међу православним Србљима, и у Ловињцу међу Буњевцима и то због нове уведене “солдачке муштре” (војне вежбе) на немачком језику. Можемо само мислити како је то морало бити

ужасно тешко кукавијем солдатима с почетка учити немачку муштру; али и осим тога нашло се бесних и крволочних официра, који одмах задај бити и мрцварити људе, чим се непогоди кренути по немачкој команди. Тако једног дана у Брувну зада мрцварити људе “лајтмант Лабицки”, па кад људима дозлогрдило, скоче па кундаком лајтмана по цику, а он мртав на ледину. А Ловињчани опет скоче на свога лајтмана Хољевца, да га убију, али им некако рањен умакне. Удари неко у звона, а народ се побуни у обе компаније, али брзо стигне генерал Петација са Оточанима и угуши устанак одмах. Страшна је казна постигла бунтовнике. Двојици главних криваца осеку главе, осморицу пошаљу на осам година робије, тројица морадоше “трчати шибе” кроз триста момака (ово трчање шиба значи: војници стану у два реда лицем лицу с корбачима (бичевима) у руци. Кривац који ће се казнити, свлачи се го, па онда има трчати између ова два реда војника, док — сваки војник мора га неколико пута опалити бичем по задњој страни тела; пр. пис.), девет “унтерофицира” (под официра) буде касирано и позатварано на више месеци. Више официра који не спречише побуне, буде осуђено, да немогу бити никад унапређени. Од Брувљана побегне њих 31 у Турску. Њихова имена буду прибијена на вешала; земље им одузете и другим дате, а исто тако и земље оне двојице што су посечени. Српски брувљански свештеник, који се некако умешао у побуну, буде прогнат из царевине. Црквена звона што су сњима звонили на побуну-устанак, буду снимљена са звоника. Месна имена Брувно и Ловињац напишу на дашчице, па те дашчице разбије крвник, као да их је обесио на вешала. Ловињац окрсте тад “Св. Петар”, а Брувно “Св. Михајло”. На земље одбеглих и протераних Брувљана насели се после 14 кућа Буњеваца и Крањаца из: Пазаришта, Перушића и Мушалука. Ето како се утврђивала и проводила нова граничарска уредба и немачка “муштра” по Крајини.” (Карл. влад. књ. II., стр. 23)

Сем ових побуна у Банији и Лици, било их је још у Војводини, одакле је преко 100,000 душа избегло у Русију, где основаше “Нову Србију”.

XXVIII

Удружени напад

После поменутих народних побуна у Банији и Лици, а против “муштре” на немачком језику, као и против мучења граничара, да би зло било горе, подигне се хрватско племство и “њихови” римско-хрватски бискупи, па удружени заједно ударе и на Србе и на Праславље. Тај њихов ударац на Србе није био овог пута оружани ударац, јер су тад Срби имали оружје у рукама и могли су их дочекати на јуначки мегдан. Него ударац је био женски, са тужбом, протестом, захтевом, или најлакше речено, оптужбом (денунцирањем) Срба. Те године 1751 требао се састати Мађарски државни Сабор (Дијета) у Пожуну. Томе сабору (мађарском) поднесу ови несретни синови, племићи и бискупи протест против Срба и тужбу, која између осталог пише:

“Јер Владике или т.зв. шизматички Епископи неће да се оставе својих навиклих мана, већ своје цркве умножавају и зиђу праве цркве од камена; па још на старим католичким црквиштима, те ванредно глобе народ под тим изговором; а шта више дају тајне и католицима и заводе их у свој раскол а свој народ одвраћају од римокатоличке вјере и покушавају већ поунијаћене повратити у своју вјеру на велику жалост вијернијех и на вјечиту пропаст више хиљада душа.” А да се све то препречи, предложише бискупи и племићи да би био најбољи начин, када би се одузела свака власт и над народом и над свештенством српским у овим крајевима “Грчко несјединијем, тако званим патријарсима и када би се прогнали одавле шизматички такозвани Епископи који су под власти Патријарховом. Стога сталежи моле клечећи да би се одмах прогнале Владике или т. зв. Епископи из: Плашког, из Костајнице, и из Пакраца, макар што имају царску потврду која им је дата без сумње у доброј вјери, али по рђавијем савјетима.”

Ето, овако захвалише хрватска господа Србљима, што им помогоше бранити од Турака и што ове пуне и подивљале земље обрадише и умиловаше. (Види: М. Грбић Кар. Влад. књ. 2, стр. 25 и 26; Проф. Швикер 296). Царица Марија је одлучно одбила овај хрватски захтев да се укине Српска Црква у ћесаревини с образложењем да је Црква законита, јер постоји

на основу привилегија издатих по краљевима пре ње, а и она сама је потврдила српска права. Професор Смичиклас за овај догађај пише овако: “Године 1752 писа краљица сабору хрватском да су до сада биле многе свађе између католика и грчкоисточњака, сада она хоће и заповеда: “да се међу обојима слога обнови с тога разлога, што је она начинила савез с царицом Руса, која такође ту вјеру исповједа”. Краљица хоће да тај савез још те боље утврди, за то заповједа да грчкоисточњаци, били они сједињени или несједињени, живу по својих вјерских привилегијах од 1690 године, које им је она још повећала. Она им да паче препоруча нека грчкоисточне у службу примају. Сталежи примају заповјед њезину, али ју одбијају, колико би од ње имала трпитеи “једна сама права и спасујућа римско-католичка вјера, којој су привилегије потврдили и записегли толики краљеви, њезини претходници” (Књ. 2, страна 331-332).

“Што је овај одговор овако повољан био по Србље а неугодан по Хрвате, ваља и то знати да је у Банату и у Бачкој увелико трајало иселјавање Српског Народа у Русију, па је царски двор у Бечу био у великој неприлици како да то препречи. С тога је издат 23 октобра 1751 онај знаменити царичин едикт, који је проглашен по свим црквама, и где се вели, да има немирних глава које трубе по народу да је наступило доба од насиља; али да царици, госпођи и мајци, није ни на уму допустити ни трпети да Српском Народу буде какве силе и да га ко на унију нагони. Па према овоме и Хрвати су добили горе наведени одговор на своју молбу: да се овде укине Православна Црква. Али и поред оваких царских уверавања потпомагата је унија најиздашније и чињена су најгрознија насиља од државника, великих и малих, а све иза царичиних леђа. Али хрватско племство не може опаметити на боље ни царичина опомена. Не марећи за користи своје земље, оста оно и надаље просто и слепо оружје у језуитским рукама (ошцима). Уместо да још онда пригрле Србље као једнокрвну и једноплемену браћу, и да их к себи привуку, Хрвати се упињаху да их што даље од себе одгурају; а то су Немци и хтели и удешавали. Па се данас још запиткује многи свесни родољуб: откуда толика неслога и неповерење, да баш некажем мржња? Има једна злокуга пословица у Србаља која вели: “у старом непријатељу — никад новог пријатеља”, објашњава професор Грбић, тужбу и захтев Хрвата и царичин оговор (иста књига стр. 28).

Међутим, ако би ко данас хтео озбиљно погледати у развитак догађаја од тада па до данас, без греха на души, може комотно закључити да мржња језуитске римско-хрватске цркве своје клице није нити уништила нити скратила, него их потајно његовала, да се коначно та мржња против Православља излије у покољима над Србима, извршена данас под њезиним вођством, о чему имамо доказе да је преко 25 њихових плебануша (попова), на челу са бискупима сарајевским Шарићем, славонским Акшамовићем и загребачким Степинцем, предводили усташке банде у братоубилачком пролевању српске крви. Један између тих 25 попова јесте и Еуген Гуић, који је био жупник у Прилишћу, у комшилуку “пресвитлог” бана Шубашића (лично га познајем). Бан га исто добро познаје. А, исто тако, ако се узме у разматрање рад Хрватског Конгреса у Чикагу ове године, и кад се узме у обзир да је бан без бановине, Шубашић, завршио клерикалну римокатоличку школу, онда је јасно свима и свакоме зашто тај конгрес није поздравио нашег Краља Петра II, а није, јер главни његов инспиратор је језуита без мантије... Свеједно, ми ћемо та наша страдања примити, претрпети, макар с које стране она долазила, јер из тог страцања рађа се ново Српско Васкресење и уједињење, чисто од иједне мешавине племена или вере, па било коме право или криво!

XXIX

Седми напад

Престанком рата престало се озбиљно мислити и на Србе, колико је о њима требало мислити за њихову корист. Али уколико је требало мислити за римљане, то је друго питање, које је било и царицу поново заинтересовало. Она 17 августа 1753 год. одреди да њен “духовник” језуита Кампмилер присуствује на свима седницама српске Хофдепутације, а ако се што решавало озбиљније, онда је он имао права да зовне себи још кога “дуохвника” у помоћ. Мало доцније царица нареди да се питање уније поново покрене. Раније сам поменуо српску Хофдепутацију и рекао њену улогу и задаћу.

По доласку овога језуите у Хоф депутацију, и по царичиној заповести одмах Хофдепутација поднесе план о унијаћењу под насловом “Das Elaborat

über den Plan einer verbesserten Einrichtung des Unionswerkes” где је између осталог као главни начин препоручен: да се српске владике и уопште свештенство непресгано држи у стези како се не би мешало са унијатима и како не би “заблуду и даље ширило”, а с друге стране да не би пречило православном народу унијатити се. Први корак да се овај нови план почне изводити учињен је тиме што је Митрополиту Ненадовићу исте године најстрожије заповеђено да свима владикама огласи царичину заповест да се ни један није усудио мешати се са унијатима или их одвраћати од уније, а још мање пречити православном народу прелаз на унију. Шта више морао је Митрополит Ненадовић поднети Хофдепутацији препис од свога писма владикама, да се збиља увере да ли је заповед извршена како се желило. Ова иста заповед поновљена је и поштрена 14 јула 1757. Најљуће су стреле наперене на православни народ амо по Троједници, па је према новоме плану требало наместити повољна ђенерала овамо, који ће по поправљеном плану подупирати унију и држати у стези владике и свештенство. Тадањи ђенерал Шерцер као да им није био доста поћудан. И збиља Шерцер се добро пазио са владиком Јакшићем. Он га је и препоручио за одликовање. Једино што је био забранио владици одлазити у Жумберак и то је учинио по жељи унијатског владике. Иначе Шерцер се старао више да утврди нову граничарску управу него да се меша у верске послове. — Шерцерово смрт у Карловцу 15-ог јуна 1754 дође језуитима као наручена, јер су већ имали за то место погодно оруђе а то је био гроф Петациј. Он је тај што је 1753 отео на силу Манастир Марчу од српских калуђера па исти предао унијатима због чега букне велики устанак по целој Вараждинској крајини, а због чега Петациј буде награђен што је добио положај ђенерала у Карловцу.”

“Према скројеном плану у Бечу удари Петациј, одмах чим је стигао у Карловац, по православном свештенству. Најпре укине ону Шверцерову наредбу од 1747 што но су по њој опроштени били наши свештеници од војне службе. Петација упише све свештеничке куће међу војничке и почне и из њиховијех кућа изгонити све војничке дужности, работе (присилни рад), патроле, разна пренашања са стоком итд. Он је православне свештенике сматрао горе него граничаре. За најмање погрешке у горе наведеним службама бацао их је у тамнице, где су свакојако злостављани па и батинати као и остали граничари. Код сваке прилике ишло се је нато да се православно

свештенство што више понизи и обружи пред својим народом. Шта је који од заповедника већу пакост учинио нашем свештенику тим се је боље препоручио код ђенерала. Тако је Огулински пуковник АНТОН ЛОСИ попу АЛЕКСИ ГАЋЕШИ из Тржића дао ударити на клупи у Огулину стотину батина, затим га даде оковати и везати у квргу, то јест: вежи човеку руке и ноге сасвим накратко, те не би могао ни сиђети ни лежати, него онако везан чучи као наказа. Текар после недељу дана преда га онако измрцварена редовном суду, где се је доказало да је поп АЛЕКСА био невин, и да је батинање и квржење поднио на правди Бога. Владика се је тужио због ове неправде на све стране, али не доби никакве правде, јер се у Бечу (пуном царичиних “духовника”-језуита, пр. пис.) веровало више ђенералу него Владици. Пуковник Лоси исте године 1756 постане ђенерал, то му је била казна.”

Оваквом раду ђенерала и осталих “доглавника” и “приглавника” пресвитлих бискупа, хрватске властеле, много је допринео онај језуита што уђе као члан у Српску Хофдепутацију. А није се само овако радило према свештенству. Овако је страдао и народ. Кад би се сваки њихов злочин описао, то би било на хиљаде књига, тужне наше историје, живећи са својом “једнокрвном браћом” у једној држави.

Још један случај: “Године 1755 замоли Владика Јакшић царицу за дозволу да допусти озидати праве цркве у местима: Смиљану, Кореници, Дебелом Брду, Комићу, Дабру, Врховинама и Будачком. И то збиља буде дозвољено, јер Митрополит Ненадовић јави за ту дозволу Владици писмом својим из Беча 14 маја 1756, где му рече: “и ја ову највишу ц. к. резолуцију Вашем Преосвештенству објавити неопозних овог часа, како је примих, да с радошћу тамошњега народа можете почети цркве зидати, без даље препоне.” Ту се састао Митрополит са ђенералом Петацијом па му препоручи “наше све официре за произведење”, а препоручио му и да у љубави са Владиком буде, “и јест обећао сваку руку помоћи вашем Преосвештенству давати”. Јест ђенерал обећао тако Митрополиту, али је код куће друкчије радио. Добио је он зато напутке у Бечу од својих господара. Својим свакојаким зановетањем препречио је он, да су дозвољене цркве саграђене тек после више година, а у Будачком није ни саграђена, јер је ђенерал сметао што није допустио да се црква сагради на истом месту на коме је општина желела. Исто тако и у

Косињу чињене су сваке пакости, а у Дабру погоди општина да озида цркву на свод и са звоником за 82 цекина. Кад зидари дошли до свода и до куле, одједном долети римски свештеник из Бриња, неки Грличих, па забрани у име ђенералово сваку даљу радњу на цркви, јер да Србљи несмеју зидати цркву на свод ни са високом кулом, него без свода и са малим звоником, где се могу обесити само каква мала звона. Владика Јакшић молио је и молио више пута ђенерала да докине ту забрану, доказујући да је то не само неправда и противно царској резолуцији, већ да и општина грдну штету трпи што јој зидине онако недовршене и непокривене роне се и пропадају. Али се ђенерал недаде умолити. Десет пуних година трајало је тужакање и објашњавање због ове ситнице преко Митрополита и Хофдепутације. А сва је ствар у томе запела што не дадоше да се цркви свод сведе и да се озиђе звонара, јер то би онда била као и римска. Текар када је Петација отишао из Карловца, дограђена је црква у Дабру. Овај исти ђенерал Петација био је забранио православном свештенику у Карловцу да нити смеде обилазити сужања по тамницама, нити војника по карловачким касарнама, а што је за време Шерцера слободно било. Он још издаде заповед да се у Карловац несме пустити ни један православни свештеник. Нашим осуђеницима на смрт не би дозволио да их за смрт припреми наш свештеник, већ би такове невољнике по више дана обилазили фратрови, где би их свакојако наговарали и снубили да се поунијате, варајући их да ће онда добити пардон (опрост). Тако најкашње посмичи таке јаднике без сваке хришћанске утехе, јер ретко који се дао обратити од карловачких фратрова. Једнога су некако обратили, па кад недобио прочке, а он зада грдити што је могао само гадније, те га брже боље задаве на вешалима.”

“Него није било боље ни у другим владичанствима тада. Свуда се удешавало и стезало према ономе “новоме плану”. Свуда се закидало од народних привилегија, где се само могло. А браће ђенерала Петација било је и по другим владичанствима, ако не по матери, а оно по пакости и мржњи. Најгоре је било нашем народу по хрватском провинцијалу, где је било племства и спахија, који сматраху “Влахе”, као и Турци, своју рају. Нагонили су наш народ да мора светковати римо-католичке празнике, а на своје празнике морали су Срби радити спахијама баш као и Турцима. Највеће су невоље биле због грађења православних цркава, и где су Србљи сами били, а

камоли где су били помешани са римокатолицима. По царичиној дозволи од 2 маја 1753 слободно је било подизати православне цркве у свим местима где је било настањено само тридесет православних породица, али су домаће власти правиле свакојакe неприлике и сметње у томе. Ко од православних не би дошао у римокатоличке “прошеције”, или ко неклекне кад пронеси римокатолички свештеник св. причешће, онога спахије и чиновници повали ПА ИЗБАТИНАЈ. И стога је било непрестаног тужакања и мољакања. Народ је тражио помоћи код својих владика, а ове опет код Митрополита, а Митрополит је све јављао у Беч, а и сам је сваки час летио тамо и тражио помоћи за учињене неправде, али понајвише без успеха. Највише повреди Српске привилегије Мађарска Хофдепутација као влада за Мађарску, регулишући спахијске данке по Славонији.”

Ради ових зала ишла је народна депутација код царице да се жали 1761 године. А сем депутације од стране народа, ишао је и сам Митрополит са владикама 1762 код царице на жалбу и протесте против зала која се чине Србима и њиховој Цркви. Царица саслушавши и једну и другу депутацију, одреди нарочиту комисију која је имала испитати све тужбе, те царици поднети извештај. Ова комисија, састављена већином од језуитских љубимаца и слугу, видевши да су права, дана у привилегијама, окрњена свуд и свакако, нехте и несме царици јавити истину, него јави да су тужбе и жалбе безразложно поднешене. Овакав лажни извештај само су језуите, пуне неизмерне пакости према Православљу, могле поднети царској власти. С тога се царица наљути на Митрополита и на Србе. “Дознала сам (вели царица) са највећим незадовољством како се усудио српски Митрополит мени злобно пребацити, као да се не држе привилегије што су подељене Српском Народу. Ја сам навикла да свето држим своју задану реч и да се она у свему извршује, па то ћу и у будуће пазити ради српских привилегија, и о томе нека народ буде потпуно уверен. А све оне који народ противно уверавају, морала бих држати за погрднике мога Величанства, и само моја милост покрива тешку увреду, због које се је овим огрешио Митрополит. — А ако пак моји млађи, неке тачке по дужности не држе, онда је то требало пристојно јавити сама дела, па ја небих пропустила заповидети, да се томе помогне по правди.” (Свикер, Серберн ин Унгарн, стр. 224.)

Овај царичин “одговор”, ако се тако може именовати, саставили су њени римски мантијаши, језуите, у докони, беспослени, и добро храњени на царском двору. Они на свај начин не само да су подвалили самој Марији Терезији, него су хтели и Митрополита Ненадовића да оваким прекором застраше, да се у будуће више никад и не жали на све неправде и безакоња што су њихова браћа спроводила овамо по Лики, далеко од царског двора. Али, познавајући карактер великог Србина Ненадовића, свеједно, ове језуите, не имадоше храбрости послати овај одговор Митрополиту, толико пре, што су они слагали царицу, и што су сами, покрај све своје мржње према Србима, ипак увидели последице које би наступиле по примитку оваквог одговора. Тек после неколико месеци, када је Ненадовић поново ишао да види шта је решено на жалбе, добио је нека решења, која у главном решавају:

“1. Да српски послови не спадају на државне Дијете (Саборе), него само на краљевски престо, одакле су и потекле народне привилегије и где је народ “безбедно сахрањен”;

2. Да српске привилегије, нити је било од пре нити је сад нужно, уврштавати их у законе мађарског краљевства, и то стога не: што су исте привилегије свагда издаване и потврђиване “особно” од краљевске угарске придворне Канцеларије, и што је заштитни патент од 16 фебруара 1715 год. поврх свега објављен у Сабору свим сталежима: Угарске, Хрватске, Далмације и Славоније “као једна на вијек трајати имушта наредба, да допуштенија слободе и религије роду милостивјејше дароване всегда крјепке и благопријатне будућ”. Стога ако би се и на даље вређале народне привилегије, то се зато ваља обраћати на привилегијалну инштанцију, а то је на Српску Хофдепутацију;

3. Да се народ ништа не плаши законског чланка 46. од 1741. г. “слободе својега закона” јер је народ по својим привилегијама “сигуран” и изузет од онога законског чланка;

4. А што је по томе чланку забрањено Србима куповати спахилуке (кад умре спахија без порода, остатак његовог имања, пр. писца) у Хрватској, то се не простире “на крајишке генералије”. Према томе варају се сви они, који мисле и говоре, да није слободно по реченоме закону, цркве, звонике и

крстове подизати, или да није слободно по градовима и по варошима православни закон вршити; а напротив да је допуштено владикама њихове приходе закидати, свештенике и њихове породице принуђавати на војничке службе и давања данка, или да их војничке власти затварају, вежу и бију, или да светске власти завете отимљу и да телеса мртвих “затварају и секвестирају”;

5. Да царица неће “никојим образом допустити, да свештенство нашега закона бојем трактирујете”, и љуто би казнила сваку светску власт, која би се усудила телеса мртвих “секвестирати и под шпер поставити”;

6. Да царица не искључује српску омладину из католичких школа и већ је “многе” примила у т. зв. “Пфланц шул”, коју је школу царица основала;

7. Што се тиче примања Срба у магистрате и у занатлијске задруге, то да има остати по наредби од године 1752;

8. Да ће царица унапређивати Србе официре по заслугама, а и остале граничаре да неће искључивати из државних служби;

9. Што се тиче исповедања и причешћивања осуђених на смрт, то је решено двојако: такве осуђенике треба свагда да исповеди наш свештеник, па да их и прати на стратиште, али то само у крајишким местима. Али у провинцијалу и где то није било од пре у обичају, тамо има такве невољнике пратити до градских врата римокатолички свештеник, “па ако их овај дотле својим благијем наговарањем не обрати”, онда нека га од градских врата замени православни свештеник. Ова је наредба саопштена 15 јуна 1736 год. Свима властима по Угарској и по Хрватској ;

10. Ради ослобођења свештеничких кућа и њихових породица од порезе и од других данака, поновљена је на све војничке власти и на бана наредба од 1758 год. што но је Петација не хтеде извршити;

11. Ради омртвина иза покојника без деце и без тестаментa, у Славонији, решено је 20 јуна 1763 да припадају Митрополиту, као што су и од пре припадале;

12. Забрањено је православне свештенике “што се их персоне и црквених дела тиче” позивати пред светске судове, и ту их “хватати и арестирати, него оне који што сагреше, треба одмах предати њиховој црквеној власти, да им она суди, а не световни судови”. Ради осталијех тужених тачака, које нису овде споменуте, вели Митрополит, да се још очекују решења”.

Интересантно је да Аустроугарска никако није приступила да озбиљно путем закона реши аутономију и живот Срба. Свакако је то ометала римскокатоличка црква, јер Срби што су заслужили и што им се морало дати, то није њој никако годило нити ишло у рачун. Стога су и ове привилегије сваки час надодате и сваки час брањене.

Поменути тужбе су Петација ставиле у пензију. Нису му много ни његови “душебрижници” помогли да га спасу. Како је још стално трајало исељење Срба у Русију, царица Марија када је предавала ово решење Митрополиту замолила га је да обустави исељење, и да што више још Срба насели у царевину! С тога и пензија Петације баш на Бадњи дан, уочи Божића, говори нам колико је он зла нанео Србима кроз његову владавину од скоро девет година. Ради његове пензије, спремали су се језуити на освету.

XXX

Осми напад

После извојеваних права и потврде привилегија Српског Народа о којима је било речи у последњем чланку, опет — нажалост чије све остало ни по жељи царице Марије ни по жељи Срба. Језуите су поново умешале своје прсте и почели плести замку Српској Цркви. А ево и како: 1764 г. требао се поновно састати Државни Сабор мађарски (Дијета) у Пожуну. У тај Сабор требала су хрватска господа послати и своје заступнике. Северозападни део наше лепе Славоније, како сам већ рекао, насељен је Србима. Језуите ради тог саставе тужбу за преставнике из Вировитице, коју су они имали предати против Срба на Сабору у Пожуну. Тужба је била написана у 13 тачака. Као и све раније захтевала је да се укине Српска Црква и Срби да се подвласте цивилној управи, уместо војној. Чак шта више, захтевали су укидање уопште српских привилегија, укидање српске Хофдепутације, и укидање војне крајине-управе. Митрополит Ненадовић на време је био извештен о овом

случају-тужби. Пре него се је још Дијета и била састала, Митрополит је стигао у Беч, изјавио Српској Хофдепутацији шта се спрема, и јавио и самој царици Марији. 28-ог маја 1764 г. царица је изјавила да она неће никада допустити “да се што закине Српском Народу од даних му привилегија”, а сем ове изјаве Митрополиту и Српској Хофдепутацији издала је била и налог да Хофдепутација са мађарским канцеларом одбије тужбу и да се “ти шткодљиви предлози сасвим забаце”. Да је Мађарска имала своју националну цркву она би можда и поступила према жељи царице и по правди. Али, у Мађарској су језуите као и у целој ћесаревини имале своје мреже и свој утицај. Њихов интерес је био увек једнак, непитајући на којој се територији налазили. Главно је да је директива долазила од “СВЕТОГ ОЦА” и у његову корист се имала увек извршити. Ради тог је мађарска Дијета и примила хрватске неоправдане тужбе и захтеве, па не само да их је примила, него су и мађарске језуите преко својих слугу поднеле исте тужбе против Срба своме — мађарском Сабору. Намере и жеље и Хрвата и Мађара биле су једне те исте, по оној народној: “Сјаши Влаше — да узјаши Турчин” — овога пута је било: “Сјаши Турчине — да узјаше језуитски дембелови”. Шездесет осам тачака заједничких тужби, протеста и захтева су и превише за описати их. Оне су већ свима драгим читаоцима позната из ових чланака. Ја ћу само примера ради изнети 16-ту тачку оптужбе-захтева:

“Најпосле сва ова зла расту отуда, што се одвише шири шизматичка заблуда. Ма да је законским чланком 46 од 1741 год. одређено, да је запријечено грчко-несједињеноме митрополиту свако вршење правне власти над свештенством и над народом те вјере у цијелом опсегу овијех краљевина, то ипак — кад расудимо, да су три моћна владичанства посред нас: у Плашком, у Костајници и у Пакрацу, и то владичанства која се по причању странаца, већ надмећу са нашијема; кад расмотримо све њихове манастире, све већи и већи безакони број њиховијех попова; онда опет грофовске и баронске називе (титуле), што су дати људима те вјере; па што је још жалосније и племићка писма која су дарована особама те врсте, по којима су оне власне држати те земље; онда име илирскога народа које су узели на се; успјех по коме су добили ону, нашијем законима убитачну владу што се зове Српска Хофдепутација, па као последицу томе чудновато напредовање свију њиховијех послова, од чега нас наше власти, наше управе, наши општински

закони само слабо заклањају; кад све ово марљиво расудимо увјерићемо се (како то свједочи чланак 14. од 1704 год.) е заиста неће дуго требати да се недавно у ова краљевства донешена шизма, изједначи са нашом вјером, која овдје господари. Стога нас обузимље оправдани страх гледајући ово грдно тијело које се протеже од Московскијех граница па до Јадранског Мора, и које је уједињено под влашћу једног Митрополита, да ће временом угушити и нашу вјеру и нашу државу; а особито кад расудимо на ону страшну слогу ових шизматика са војничкијем сталежом, гдје су своје користи узајмично укрстили, па с једне стране војнички сталеж обикао је размицати своје границе, користећи се особито шизматичкијем насилничкијем нападајима, а с друге стране опет несједињени Грци силно себе раширују под моћном заштитом војничког сталежа”.

“...Толиким и тако страшнијем залима, која раздиру нашу утробу, може помоћи само Ваше Величанство, јер ће име Вашег Величанства, које је Божијим промислом одређено да га цијело Кришћанство слави због обнове назива Апостолског краља, исто тако остати у вјечитој успомени код нашег потомства, што сте у нашим земљама опет успоставили католичку вјеру. Стога молимо да изволите најмилостивије заповијети, да се сва дјела, која се тичу неунијата грчкога закона, ријешавају код угарске придворне канцеларије, а не код Хофдепутације, и да се тој Депутацији одузме свака власт над овијем народом”.

Овакове жеље Хрвата и Мађара, кроз римокатоличку цркву није да су непознате нашем народу, кроз дуги низ година заједничког живота, или боље рећи од како смо се састали на једном земљишту. Ове жеље су увек једне те исте. Оне су се чак и за време Југославије јавно виделе, али су их често политички људи из чисто материјалних или партијских интереса не само крили, него још и подпомагали. Ако се данас Хрвати не сраме своје историје те се правдају на све могуће и немогуће начине, оно с друге стране њихова се дела и дан-данас виде над нашим народом, на кога су скочили да га истребе! Али, оно Срба што остане, макар све било кљасто и богљасто, решиће ове спорне тачке ЈЕДНОМ ЗА УВЕК. — После овако уложене и написане тужбе против Срба, ред је да читаоцима дадем и пресуду царице по овој тужби-захтевима.

Царица Марија Терезија — једном речи — познавајући Србе, одбацила је све ове тужбе и захтеве на рачун и штету Срба и Српске Цркве. Њезин одговор од 18 јан 1765 год. гласио је да законски чланак 46 остаје на снази, и да неће нико римокатоличке вере нападати, али и да они имају на миру оставити Србе! Што се тичало укидање крајине, царица је одговорила: “...да је крајина подигнута великим трошковима краљевскијем, да је веома корисна не само овоме краљевству већ целом хришћанском свету, па би је штета било раскидати...” (Види: Смичиклас Књ. 2, стр. 345-346; Грбић Књ. 2, стр. 44-52.)

Сваки читалац ових редака, био он историчар, или не; правник или не; Србин или не; писмен или полу писмен — лако ће увидети да само каквоћа српског војника или радника, ма на ком пољу делатности, јесте то: што је Србину код царице могло да заштити своја права! И ради чега царица одбија Хрвате и Мађаре, трпи “шизматике” само да јој сачувају царевину, јер они су једини зато и били способни. А то је оно што господа бискупи и плебануши нису могли својим очима гледати, те нису бирали средстава да нашкоде, било самом народу или народним организацијама и установама.

XXXI

Жумберачка Унија

Под насловом IV. изнео сам историју насељења Жумберка. Живот Срба у Жумберку трајао је као и свуда по војној граници, односно Крајини. Само ниједна страна у Крајини није страдала као Жумберак. Жумберак је временом поунијаћен потпунома. Да ли су Срби у Жумберку хтели променути своју веру драге воље, или су били нато приморани — ја сам нећу пуно рећи јер су пре мене то рекли учени и прави историчари. А да би читаоци добили јасну слику изнећу о томе мишљење и писмене доказе највећег историчара и писца ових крајева професора Манојла Грбића, проте карловачког, јер његова књига је штампана за време Аустроугарске владе и није била довољно распрострањена у нашем народу. Међутим у наше доба, данашње доба, не би ниједан Србин смео бити а да није упознан са страдањем своје браће како у самом овом времену, тако и стотинама година унатраг. Амерички Срби су већином из ових крајева о којима је реч, па се надам да ће их ово интересовати, те износим у оригиналу Унију Жумберка.

“Када су се Срби насељавали по данашњем Жумберку, долазили су са народом заједно и његови народни свештеници, као и свуда што су с народом прелазили. Ово домаће свештенство сагради са својим народом мале црквице и опслуживаше свој народ, делећи с њиме и добро и зло. У шеснаестом веку био је Жумберак као неко црквено средиште за све српске насеобине по крањскијем међама. Жумберачки свештеници су опслуживали и оне српске ројеве: око Огулина око Модруше око Рибника и око Озља, подржавајући свагда везу са својим главним црквеним средиштем Дабробосанском Митрополијом. Када је подигнут Манастир Гомирје, почетком седамнаестог вијека, прешло је црквено средиште за све српске насеобине, што не беху под Турцима, на исти Манастир. Гомирски калуђери обилазили су редовно Жумберак, те су и тамо народ крепили у православној вјери, заједно са домаћим свештеницима из жумберачких породица. Управ и Жумберак су сматрали гомирски калуђери као своју парохију; јер су отуда највише прихода носили у свој Манастир. Када је оно у Марчи 1611 установљена владичанска столица за владику Симеона Вратању, кога су домаће власти држале за унијата, потпао је и Жумберак под марчанске владике, као и сви остали крајеви овога владичанства, где небијаше Турака. Али код свих покушаја није унија нигде уватила чврста корена. Тако је то остало до пресељења Патријарха Чарнојевића. Чим је Патријарх огласио овамо да је добио од цара привилегије и да је он Патријарх свих православних Србаља, и амо по Хрватској, окренуо је и Жумберак леђа марчанском владици Поповићу и његовим насљедницима, као што је то учинио и сав остали народ по Хрватској и по Славонији, јер тек после доласка Патријарха Чарнојевића уверио се народ потпуно да су марчанске владике збиља унијате. Патријархов Егзарх Христифор, бавећи се у Гомирју дуже времена, тешко да није и у Жумберак тркнуо да и тамо објави народу за Патријарха и за српске привилегије. А што нису стигли да изврше Патријархови егзарси, то су извршили и попунили гомирски калуђери и већ добро нам познати митрополит Атанасије Љубојевић, који се живо старао да сав православни народ по овим странама око себе сјати. Има зато и писаних доказа. Тако је позната дозвола карловачког ђенерала, кнеза Порције од 18 маја 1706 г. којом дозволи на молбу игумана Василија да гомирски калуђери по “своме обичају”, по свој Крајини и по Жумберку смеју купити милостињу “као што им је то од старине свагда допуштено било”. Ову исту дозволу поновио је

изрично за Жумберак и барон Кулмер 26 септембра 1721 г. А да су гомирски калуђери били тада као и свагда, православни, а не унијати, доказао сам то кад је била реч о крушедолском сабору 1708 г. где је седио и гомирски заступник. Када су пак гомирски калуђери као православни добили дозволу да купе милостињу по Жумберку, онда је јасно да ни Жумберчани нису били 1706 године унијати нити су више покоравали се унијатским марчанскијем владикама. Па жумберчани су били заступљени и на поменутом крушедолском Сабору. На оној веровници, што но је понесе собом Митрополит Атанасије, и што но је убележи у саборски записник, спомиње се на првом месту “Крајина Горња”, а под тим именом ваља разумети тадашњи Карловачки ђенералат који је поглавито опсизао: Жумбереак, Гомирје, Плашки и Приморје. Лика и Крбава још тада нису биле припојене ђенералату. А да митрополит Атанасије није заступао и Жумберак, без сумње би се с тога потужио и Сабору и комесару, како је старац био и реван и маран за свој народ. Тако је остао Жумберак као саставни део Карловачког владичанства све до године 1734; гомирски калуђери одлазили су тамо непрестано и имали су зато дозволе од великих ђенерала.

“1734 године установљено је православно Владичанство Северинско код Бјеловара. За владикау био је постављен Симеон Филиповић, кога је и цар Карло потврдио 1735 год. Северинском владичанству подвлаштен је био и Жумберак. Ово је онај исти владика Филиповић, који је умро у затвору после када су Срби спалили Манастир Марчу да не припадне унијатима. После његове смрти није се нови владика ни постављао све до 1743 год.”

“Тада изјаве оба саборска комесара, да је царица озбиљно заповедила да се Северинско Владичанство САСВИМ УКИНЕ. Сабор не пристане нато, него се обрати молбом преко Патријарха Арсенија Четвртог на царицу ради дозволе, да се опет постави владика на речено владичанство. Али из Беча не дали дозволе, те се тако све то протегне до Сабора 1748 г. Пакрачки владика Софроније Јовановић управљао је Северинским владичанством, судим, јер те 1743 године овде није било владике, а костајничко-лички владика, Андријевић, седио је у Медку, пошто му загребачки бискуп недаде у Банију. Кад је Ненадовић инсталиран 1744 год. за владикау Карловачког владичанства, није инсталиран и за Жумберачког владикау, јер је Жумберак подпао под Северинско владичанство. И на Сабору 1748 г. кад је изабран за

Митрополита владика Антоновић, покретао је ово питање, где је комесар изјавио да Сабору не вреди више молити код “превишњег места” да се за речено владичанство постави посебни владика.”

“Кад је 1749 г. владика Ненадовић изабран за Митрополита, онда опет изјави царски комесар — ђенерал барон од Хелферих, да се Северинско владичанство мора укинути, и ако се не укине, да нови Митрополит неће бити потврђен од “превишњег места”. Комесар је предложио да се Северинско владичанство подели на Карловачко и на Костајничко владичанство, али ни Сабор ни Синод не пристану на никакву диобу, него закључе да се цело Северинско владичанство споји са Карловачким владичанством. А кад се упразни Костајничко владичанство, онда да се од њега отцепи Лика и Крбава и подвласте Карловачком владичанству, а Северинско да се подвласти Костајничком владичанству. Према овоме закључку постављен је “на прошеније обоих епархиј жителеј новоименовани архимандрит Данило Јакшић за администратора оба владичанства.”

“Тако је Жумберак опет потпао под ово (Карловачко) владичанство, као што је био све до 1743 год. јер је Синод цео Карловачки ђенералат повластио овоме, а Вараждински ђенералат — Костајничкоме владичанству, а нико није нигда ни помишљао да у Жумберку није православни народ. Кад су најпосле виделе унијатске марчанске владике и њихови помагачи у Загребу и у Бечу да су сасвим истиснути из оба ђенералата између православнога народа, стицају се они смртоглавице да отму за се бар Жумберак, тај осамљени и од осталог народа православнога на овим странама сасвим оцепљени српски крајичак, са три до четири хиљаде православних душа. Већ сам казао како је прошао унијатски владика Пашић, кад га оно силом натискоше нашем народу за владику. Наследник Пашића је био марчански калуђер Гаврило Палковић, али овај је пре морао тражити народа за своје владичанство. И за тај свој посао одабере он Жумберак.”

“Врло је тешко поуздано доказати, е да ли је до то доба било у Жумберку правих унијата, јер тада још неимаше они ни једне своје цркве ни једног свога свештеника у Жумберку; али се мора признати да је морало доста бити унијатског квасца, и то међу жумберачком господом и неким племићким породицама. Чим су се Српски Ускоци населили по Жумберку, одомаћило се

тамо и више хрватских, племићских породица, добивши за се негде већа, а негде мања имања, или целе сесије земље, заједно са народом што је на тим имањима и на тим сесијама становао, па је тај народ служио овим племићким породицама као кметови. Оваких кметова било је доста по Жумберку одмах после насељења и били су поданици жумберачког града, те су служили свагдањим жумберачким заповедницима или великим капетанима, који су те кметове и земље давали појединим племићким породицама.

“Па не само хрватске племићке породице, него и многе српске, ускочке породице, постале су племићи, па су добили такве племићке поседе и поданике. Тако су такве поседе добили породице поименице: Чолнића још 1535; Петар Марковић за себе и своје потомство 1575; Петар Делишимуновић 1597; Стеван Гушић 1596; тако се спомиње у грунтовници од 1656 и 1690 као племићке породице: Гвоздановићи у Брезовцу; Цуцулићи и Рајковићи у Будињаку; Јурашиновићи у Стојдрази; Бадовинци у Загорју; Богдановићи у Секулићима; онда: Прерадовићи, Качићи, Рајшићи, Хераковићи, Драгошевићи, Миљковићи, Лалићи, Филипковићи, Дамјанићи итд. Од ових неке су се породице преселиле у Вараждински ђенералат или у Горњу Славонију. Поседи ти су били раштркани на неких 85 места. А да су онда добро разликовали Србе или Ускоке од Хрвата има писаних доказа. Тако у даровници за Ускока Петра Дујимовића од 21 јуна 1620 вели се изрично, да ће му даровани посед и онда припасти господстину, ако га не буде уредно и поштено држао, као остали Хрвати. А исто тако код Главног суда у Жумберку морали су бити чланови: једна половина Ускока, а друга Хрвата, дакле исто онако као и у Гомирју.

“Незна се заправо, а може се као поуздано узети, да су ако не све а оно већина споменутих породица, прешле или сасвим Римској Цркви, или су се поунијатиле; јер ја држим да је то био услов под којим су оне добиле племство и имања. А кад је овакових породица доста било у шеснајстом, онда их је још више морало бити у седамнајстом веку; и чудо би било, када их не би било, кад се зна шта се све радило од нашег народа да својом вером провери.

“Та још је 1629 Љубљански бискуп Тома Хрен нарочити план предложио језуитима у Бечу како да се Ускоци (Срби) што су на међама Крањске и

Штајерске и који се поковавају цариградском Патријарху — преведу к Римској Цркви! Он предлагаше да цар заповеди вараждинском ђенералу, нека ови у лепом начину наговарају народне српске поглаваре да даду 12 и више за науку способних младића у римокатоличке школе, где би те младиће требало спремити за свештенике; јер би им њихов варварски народ више веровао него ли свештеницима од другог народа и другог језика. А дотле, док не нарасту ови младићи, треба слати побожне и учене људе из Босне или других области, који би могли успешно радити у винограду Господњем. Бискуп препоручује неког калуђера Методија Терлецког, Рутена, који је тамо послан од папе и који је међу Власима добар темељ ударио! Боже мој, ко се све није старао за душе наших шукундедова и прадедова!

“Из свега се овога даде закључити да је православље код Српског Народа по Жумберку, до половине прошлога века, прилично било прорешетано и подривено код господе и имућнијих породица, ако и није било јавних унијата са уређеном црквеном управом. То су унијати у Марчи добро знали и стога се стицају — као рекох — да бар Жумберак засе отму.”

“За време Јакшићеве администрације увуче се у Жумберак већ споменути калуђер Палковић па стане најпре наговарати Српски Народ, да се неда под Карловачко владичанство него да и надаље остане под Северинско-Марчанским као што је од “вајкада било”. Палковић је тим лакше могао нато наговорити Жумберчане што су они збиља све до 1749 бројили се у Северинском Владичанству, а да Жумберчани нису знали да унијатско владичанство у Марчи није једно и исто са Северинским владичанством, о томе нема сумње. Народ је непрестано држао да је Марча православни Манастир, а тако су га заваравали и сами марчански калуђери. Нису они ни смели ни хтели казивати народу да нису православни. То им је био задатак да се претварају док народ не заварају. Тако је радио и Палковић у Жумберку пред народом.

“Године 1750, била су у Жумберку само два домаћа православна свештеника и један ђакон и то рођена браћа: Марко и Теодор и ђакон Јанко — синовац им Прушчевићи; а писали су се и Прусац. Марка је рукоположио за свештеника владика Љуботина, Теодора владика Филиповић, а ђакона Јанка владика Ненадовић. Од ове породице поповали су свештеници од

памтивека по Жумберку, а помагали су им свагда гомирски калуђери, јер би по двојица, тројица, непрестано били у Жумберку. Али исте 1750 године умру нагло један за другим оба брата свештеника. Најпре умре поп Марко а поп Теодор остане иза њега на смртном простирачу. Ово је било по Палковића као наручено. Он брзо скроји план да Жумберак присвоји засе, чим помру домаћи свештеници, само су му још сметали гомирски калуђери, који су опслуживали народ место болеснога свештеника Теодора. А били су тада у Жумберку јеромонаси: Гаврило Мусулин, и Макарије Вишњић. Тамо их је послао администратор Архимандрит Јакшић, а имали су и ови калуђери дозволу од ђенерала Шерцера да смеју купити милостињу “код својих једновераца у Жумберачком окружју”. Дозволу ту дао је Шерцер на препоруку владике Ненадовића 16 августа 1747 позивљући се на старије дозволе.

“У Жумберку је тада заповедао мајор Пецингер, који је редовно подупирао Палковића, нешто онако од своје воље, а нешто опет по вишој заповести. Они закључе да се гомирски калуђери прождену (истерāju) из Жумберка још пре него што умре поп Теодор. С тога оде Палковић у Карловац к ђенералу и ту га увери да је Жумберак сав поунијаћен, само ако се калуђери из њега прождену.

“Знајући Шерцер да ће се тим само препоручити у Бечу и код Језуита, а може да је за то добио и какав потајни миг из Беча, опозове он своју дозволу што но је даде гомирским калуђерима 1747 па заповеди мајору Пецингеру да гомирске калуђере одмах прождене из Жумберка. Мајор Пецингер који је с Палковићем и скроио овај план, једва дочека ђенералову заповед. Он изда 24 новембра 1750 на оба компанијска заповедника, на оберлатмане Јакшу Тупца и Јанка Пауновића, да сами објаве од куће до куће, по обадве жумберачке компаније: “да ће сваки био он официр или војник или граничар, пасти под најтежи одговор, и да ће бити кажњен, ако се усуди од данас примати у своју кућу калуђере макар они од куд му драго долазили; или ако који допусти, да му калуђер коју свештену службу сврши. Шта више ако би који калуђер у Жумберак дошао, то га официри имају одмах, било по дану или по ноћи, допратити к мајору, па и онда ако би који показао дозволу или које друго писмено и од самога ђенерала.” А у чијој је школи и служби био мајор Пецингер лепо доказује свршетак ове заповеди: “Осим тога дознао сам да је

поп Теодор Прушевић тешко болестан, којему ја желим пријашње здравље (тобоже) ; али ако би баш заковрнуо умријети, онда имате одмах, иначе ће те тешко одговарати — отићи тамо оба господина ебарлајтмана па све попечатити и мени јавити. А ако би баш са свијем дотешчало попу Теодору, па ако би зажелио да се причести по хришћанском обреду, онда има овде способан и разуман свештеник вашег закона, Гаврило Палковић, па тога му имате привести, а калуђере одмах прогнати; и другчије несмијете никако учинити”.

“Ево, ово је благи начин Исусовијех правих пошљедоватеља. којим су отимали душе “заблуђелијер шизматика” из пакленијех мука! Ево ово је прави почетак озбиљног унијаћења по Жумберку! Од ово доба настале су свакојаке муке и тешка прогањања православнијех свештеника и народа по Жумберку”.

“1750 год. изабран је Јакшић за карловачког владика, али у царској конфирмацији није Жумберак споменут. Види се, да су у Бечу знали за Палковићеве и Пецингерове скокове. Стога замоли Јакшић преко митрополита Ненадовића, још пре него је завладичен, да му се изда уредан декрет и за Жумберак, пошто је и тамо народ православне вере; а ако је ко поунијатио се, изјави владика да он у те не пача. Из Беча запитају 13 октобра 1751 г. ђенерала Шерцера да извести: шта је са Жумберком? У исто доба изиђе већ споменути царичин едикт од 23 октобра којим је царица свуда огласила како она неће “никада трпети ни допустити да се њеним верним српским поданицима чини какво насиље, које би било противно датим привилегијама, а још мање да се ко силом нагони на унију”. Шерцер је знао да је насилно истерао гомирске калуђере из Жумберка, и стога му се ваљало опрати код двора. Он оде сам у Беч и тамо извести онако како су га спутили Палковић и Пецингер. Он изјави да су у Жумберку унијати већ педесет година, али да су их православни мало помало к себи повратили, и с тога да се не може дати власт православноме владици над Жумберком. Али овде је ђенерал просто преварио владу, као што је њега преварио Палковић и Пецингер. А слагати и преварити ТО ЈЕ ЈОШ НАЈМАЊИ ГРЕХ ЈЕЗУИТИМА. Колико је био Жумберак поунијаћен толико се могло рећи за цело ово владичанство за то, што се је народ морао силом покоравати унијатским владикама до Патријарха Чарнојевића. Тако се могло рећи за

Срем и Славонију, да је и тамо све поунијаћено, што је био силом наметнут за владу унијат Лонгин Рајић и његови наследници.

“Скоро подругу годину чекао је Јакшић на декрет и за Жумберак, па кад је видео да га све то дуже нема, оде и завладичи се 4 новембра 1751 год. па се онда одлучи да га својом инсталацијом чека на тај декрет. Међутим Палковић с Пецингером није дангубио. Они су израђивали свој посао онако солдачки. Сирома поп Теодор умре лицем на Св. Јована 1751, те иза њега остане ђакон Јанко, а био је десети од Прушчевића породице у свештеничкој служби. Одмах после смрти попа Теодора дозове Палковић ђакона Јанка у “квартир” к мајору и ту га стане наговарати да се поунијати, па да онда помогне унијатити остали народ. Када Јанко одлучно изјави да му у роду нико није био унијат па да неће ни он, даде га мајор оковати па га као простог зликовца пошаље под стражом ђенералу у Карловац. Мајор оптужи ђакона да СМЕТА УНИЈИ, и да је одвраћао од уније оне који су се већ били поунијатили, а то је било доста рећи — па је онда лако за тамницу. Ево како нам је сам владика Јакшић забележио грозно поступање с Јанком:

“По смрти Жумберског попа Теодора Прусца остао је у његовој кући његов рођени синовац, Јанко Прусац, ђакон, кога је зађаконио садањи наш Господин Архиепископ и Митрополит Павле Ненадовић, којег Јанка ђакона редовник г. Гаврило Палковић једном код мајора Пецингера почео опомињати и са осталим унијатским пријатељима, да би он био на помоћ при жумберском народу, нашега закона, зарад уније, и да би се он сам одазвао да је унијат, који није хотио учинити ни једно ни друго, него је рекао, да није нико од његова рода ни старе фамилије био унијат, нити да ће он бити. И када није хотио коначно отступити од својега закона и наше Источне Цркве, онда су га послали кроз стражу у провозију или ти тамницу Карловачку, у којој њега тако немилостиво на арешт поставили и великим гвожђем оковали, као највећега народњега и общчега добра зликовца. И готово пола године таквим љутим арештом и гвожђима у провозији карловачкој трактирали, где је у таквој невољи морао и умрети, и кад је био на самртном пункту просио је од нашега закона свештеника да учини последњу исповест и да се причести светим причешћем, и нису му тога допустили; равно тако просио је да би се са њега гвожђа скинули и тако како њему ствар без свакога обичаја хришћанскога у земљу забацили”.

“Све ово јави млади владика у Беч, доказујући да у Жумберку није било никада унијата него да су тамо православни свештеници поповали од како је Жумберак насељен. У својој преставци изређа владика као православне ових седамнајст свештеника: Таћило, Мишљен Вучинић, Јован Вучинић, Тома Вучинић, протопоп Новак, од породице Прушчевића: Петар, Јован, Тадија, Марко, Тодор, Јакша, Дамјан, Марко, Тодор, Јанко ђакон, онда: Ђурађ Ђурашевић и Илија Латковић. Најпосле замоли владика да се пошаље засебна комисија која би имала развиђети: ко је у Жумберку унијат, а ко не? Упитан опет и за ово ђенерал Шерцер извести 25 априла 1752 г. опет као и пре, СВЕ НАОПАКО.

Наравно да је морао остати доследан. Ђенерал извести онако како му је Палковић написао, и за то рече, да је Жумберак од самога насељења свагда припадао унијатској вери; да су жумберачки свештеници свагда били “од овога часа приврженици унијатског закона, те да је стога свагда најстрожије забрањено било и улазити у овај котар православнима калуђерима и поповима, као што је и она забрана 1750 издана по његовој заповести”: (Овим лажним извештајем ђенерал као да је заборавио на своју дозволу коју је дао гомирским калуђерима да могу ићи у Жумберак од 1747 и хотимично је заборавио на дозволу ђенерала Порције од 1706, који је исто дао био дозволу гомирским калуђерима да опслужују Жумберак! (Заиста подло и језуитски! Приметба писца).

“А за ђакона Јанка у истоме своме извештају признаје Шерцер да је злостављао “неки пакосни унијатски свештеник по имену Прушчевић”, који му је оптужен да је отступио од уније, и ма да је пред загребачком конзисторијом морао веру своју исповедати, ипак му није отров из срца исчупан, и мора се веровати да је умро као неунијат. А тужен је још да су његовом пакошћу многи Жумберчани заведени у Шизму, а нема сумње да их још много има који су одани “несједињеној науци овога злога човјека”.

“Најпосле предложи ђенерал влади да се и Митрополит и владика са свим одбију са њиховом молбом ради Жумберка, и то тим пре, што је за Жумберак Унијатски владика по имену Палковић, најмилостивије потврђен”. Дакле се Палковићу исплатила работа око уније. Он је постао унијатски владика, а сиромаш ђакон Јанко свиснуо је у тамници на грднијем мукама.

“На овакове ђенералове извештаје бадава је Јакшић чекао декрет ради Жумберка. У Бечу су више веровали ђенераловим извештајима, него ли истинитијем тужбама владинијем. Стога поручи владици 10 јуна 1752 народни агент што је био у Бечу код Српске Хофдепутације, Карло Аренг, да жумберачка ствар још није свршена, али да је он збиља толико уперио да ће царица изаслати комисију. Дотле пак нека се владика инсталира, јер, вели: “треба једно чинити а друго неиспуштати”. Кад видио Владика да “сила Бога не моли” — пристане и инсталира се у Плашком 31 августа 1752 год. Сам ђенерал Шерцер био је царски комесар код инсталације, и њему преда владика у цркви код заклетве најсвечанију ограду ради Жумберка, где изјави, да он као владика по својој заклетви, не може и несме оставити православни народ у Жумберку без пастира и без надгледања, а пошто се он некани мешати у послове оних, који су поунијаћени, то замоли нека царица изашаље комесара који ће све извидети и разлучити унијате од православних. Владика није ништа више могао учинити.

“Али је све то било узалуд. Од обећате комисије не би ништа. Научили су се памети у Вараждинском ђенералату и у бихарској жупанији. И тамо су ђенерали извештавали да је све поунијаћено, а кад изађе комисија, да подели унијате од православних — НЕ НАЂЕ СЕ НИ ЈЕДНА ДУША УНИЈАТСКА. Тога су се бојали и у Жумберку и зато нехтедоше никако ни слати комисије, а с друге стране остављаше тиме времена унијатима да се шире и утврђују.

“Унијатски владика Палковић намести своје свештенике на жумберачке парохије, који се испрва издаваху да су православни. Али, мало по мало, опази народ да су му наметнути свештеници УНИЈАТИ, и стога стане тражити утехе код суседних православних свештеника у Мариндолу, Бојанцима и Гомирју. Негде би народ одлазио својим свештеницима, а негде опет свештеници, кријући се, привлачили се своме народу те му учини коју хришћанску услугу. Међугим, умрије ђенерал Шерцер, а замени га гроф Петација. Овај ђенерал је ужасно гонио Србе, нарочито свештенике, а све по напућу што га је добивао из Беча, иза царичиних леђа! За време његове управе није се правила никаква разлика између православних свештеника и осталих граничара. Ваља имати овде на уму нови план у “поквареним пословима око уније”. Али највећма је Петација беснео по Жумберку. Главни му је задатак и био да се тамо утврди унија. Па како су пролазили јадни

гомирски калуђери, што су се кријући увлачили к своме народу у Жумберку, ево да нам каже главом министар Бартенштајн из своје књиге где рече како су: некоје “милитарске особе, а то наине гроф Петаци кад и кад православне свештенике, ма да и нису били криви, сасма немилосрдно силним батинама частили, тешке ланце на њих ударали, и у гадним тамницама затварали их; као што је међу осталим често спомињан Гроф Петаци четворицу таквих попова злостављао горе споменутим начином за то, што су дошли у жумберачки срез да крсте децу својим једноверцима, а на другом месту опет веже некакав унијатски свештеник православнога свештеника за јасле, као коња у коњушници, зато што му је матери на самрти свете тајне извршио, натера га да одатле једе и пије и још друга безчастија учини му”. (Бартенштајн по Сандићеву преводу стр. 69) Ово су само она најкрупња безакоња “племенитог” грофа и његовог унијатског владике Палковића што су допрла до — превишњег престола, а колико ли и каквих ли је морало бити за која се данас не зна?! Међутим настане рат, и цијела ова ствар остане овако под прпом све до 1758 год.

“Године 1758 опет се погреје овај предмет. Дозлогрдиле већ свакојаке муке православноме народу, па њих тридесет и један од кућних старешина предаду у име “свих становника несједињеног закона грчкога у Жумберку” владици Јакшићу ову знамениту молбу:

“Прошло је већ, блажени владико, више од двеста година, што су наши прађедови прешли амо из Турске, под највишу заштиту пресветлог цесарског дома. Не само што смо населили Жумберак или такозвано жумберачко окружје, него смо ми дали сваки добар пример и повод осталим једноверницима, те се насели многобројни народ наше народности и вере на многим местима, а поименице: у Гомирје, у Врбовско, у Моравицама, у Дрежници, у Отоку, у Плашком, у Тржићу, у Брињу, у Брлогу, у Вилићу, и још у више другијех села. Пошто су наши ђедови најраније се населили по Жумберачком окружју и пошто су поградили себи цркве и прибавили свештенике — то су свештеници из нашег окружја црквене службе служили и осталим нашим сународницима, када пређоше амо из Турске; јер они не моглоше одмах поградити себи цркве, нити имати своје свештенике. . Касније пак, кад су наши сународници стално се понамештали; цркве поградили и прибавили себи своје свештенике, онда не само што нису више требали

наших свештеника, него су свештеници из горе речених места а поименице и особито из манастира Гомирја часни калуђери к нама долазили у случајевима када ми неимасмо наших свештеника; и на тај начин држали смо ми свој закон и своју веру, неповређену у својој источној Јерусалимској цркви све до године 1750. Те године умреше нам, набрзо један за другим, два свештеника наше вере, по имену Марко и Теодор, оба Прусци, па после њихове смрти осташе код нас два Гомирска калуђера: Гаврило Мусулин и Макарије Вишњић, који замењиваху у служби покојнике, док су још ови боловали. Ови би калуђери остали код нас, док не би неки домаћи запопили се, јер тако је то било и од пре, од како су се наши ђедови овде населили, да су нам слати свештеници из горе речених места, а особито из Манастира Гомирја, када је гођ умро неки од нашијех домаћих свештеника, па су нам тако вршили све службе у миру; али су поменути калуђери одмах и без оклевања прогнати (истерани) из нашег окружја, као што се може увидети из приложеног писмена, писаног 24 новембра 1750 године.

“Напротив наметнути су нам туђи (изван земље) свештеници, који нас нагоне (приморавају) код исповести и код причести да се заклињемо: е ће мо веровати у римокатоличку цркву и е ће мо признавати папу као врховног црквеног старешину; и ми сада јавно видимо да садањи свештеници силом нападају па нашу веру јер јавно поступају с нама против наше вере и источне цркве; одвраћају нас од наше вере и од наше цркве, што се ми, сиромаси, неби никада надали, када помислимо на непрекршену верност наших прађедова и нас самијех, у којој верности желимо и у будуће и живети и умрети, али од свете источне цркве и вере нисмо накани (вољни) одступити ни живи ни мртви, нити ће мо својом вером проверити. А који хоће да буду синови римокатоличке цркве и који хоће да признаду папу за свога црквенога старешину и који хоће да се издаду за унијате, ми незнамо против тијех ни најмање што рећи, него те молимо, блажени Владико, најпокорније, да изволиш ову нашу невољу екселенцији нашем господину Архиепископу и Митрополиту, нека би се он смисловао па нека би нас, сиромашне Жумберчане, који нисмо унијати, препоручио највишој милости њезиног царског величанства, и нека би царицу најпокорније замолио, нека она недопушта да нас сиромаше силом унијате, и да нас не одвраћају од наше цркве и вере, него шта више да нас пусте на миру па да останемо у својој

вери и источној цркви, и да нам се даду свештеници од нашег закона као што смо их имали од толико година па све до 24 новембра 1750 године. Те како би на тај начин могли у својој вери и уз слободно извршивање своје вере и у својој Јерусалимској источној цркви и живети и умрети, а као верни поданици њезиног краљевског величанства. Ми немамо ништа против оних који желе бити унијати, и ми се непотписујемо у име унијата, него у име нас који нисмо унијати, па очекујемо, ми сиромаси, Божије помоћи и милости њезиног краљевског величанства.

“Сви становници Жумберачког окружја, грчкога закона несједињени, који су потписани и који нису потписани”.

“А потписаше: Гаврило Брдар, Јанко Огњеновић, Јуриша Ђаковић, Марко Рађеновић, Дамјан Кордић, Марко Лалић, Перица Вукасовић, Станко Ребић, Јован Шајатовић, Дмитар Деров, Иван Шајатовић, Ивица Радиновић, Тома Шајатовић, Јанко Благојевић, Стојан Врањешевић, Иве Данчуловић, Петар Гајски, Јовица Живковић, Петар Брњичић, Дмитар Вујичић, Мијајло Предојевић, Стојан Ђуровић, Јовица Пауновић, Гавро Пауновић, Дамјан Ерак, Јован Раниловић, Гавро Брдар, Дамјан Степановић, Тадија Ераковић, Јанко Ерак, Никола Ђуровић.”

“Ову народну жумберачку преставку пошаље владика 6-ог септ. 1758 године Митрополиту Ненадовићу са својом опширном пропратницом, а Мигрополит је пошаље 15-ог дец. исте године у Беч, оваку каква је, са још више прилога и са својом посебном пропратницом, у којој наводи, зашто је та ствар остала нерешена од 1752 до ове 1758 год. ево овако: “А како у овом реченом годишту (1752) развидјенија комисија онамо не отишла, међу тим неколико пута у ономашних хорватских пределењех немир догодио се, и он сам Епископ у умиривању тога делао и забављао се, ипак времена није било међу један и тако са свим неумирен бивши народ комисију у закону искати дође”. Наравно Митрополит није знао за Шерцерове извештаје о Жумберку, па је држао, да комисија није изаслата због познатих немира у овом владичанству. На послетку замоли Мигрополит царицу, позивајући се на привилегије, на едикт, од 1751 г. и на све остале декрете и наредбе о слободи православне вере, ево ово:

а) Да се опозове она Шерцорова забрана од 1750 г. по којој је забрањено православним свештеницима у Жумберак;

б) Да се дозволи карловачком владици “својега закона свештенике по привилегијама за попечитељство душевно о својим парохиянима у Жумберку постављати, и тако и по црквеном уставу и по привилегијама њему пристојну власт вршити. А ако би се бојали да ће одгуд бити какве штете по унијате, тако изволите ваше ц. и кр. величанство, једну безпристрасну комисију на лице места одредити да се у мојем или мога заменика присуству све развиди и да се мир у земљи за напредак слежбе Вашег Ц. Кр. Величанства поставити може.”

“На ову Митрополитову преставку не би дуго одговора, а не би га ваљда ни било да није владика Јакшић у пролеће 1759 г. сам отишао у Беч да види где је запело, а да и иначе потражи заштите против опачина и самовоље ђенерала Петација. Па и опет се ствар отегне до у јесен, јер ђенерал отезаше на сваке руке са својим штокаквим извештајима. По три пута би га опомињали, док би на неко питање одговорио. Једва једном стигне на Митрополита царски рескрипат од 8 септембра 1759 г., где царица јави, како је на поднешену молбу о жумберачкој ствари најмилостивије заповидела ђенералу Петацији да ону Шерцорову забрану опозове и укине, па да се допусти карловачком владици нека слободно поставља свештенике свога закона ПО ЖУМБЕРКУ и да му је слободно своју духовну власт вршити над народом који је његове вере; али под изричним уветом, да се тамо нико несме одвраћати од уније; јер ако би се то догодило онда ће владика изгубити дозвољени приступ и још ће се најстрожије казнити. Саопштавајући Митрополит ову царичину одлуку владици, вели му: “Толику милост и стада к пастиру обрашченије честитам Вашем Преосвештенству! Пазите да се не догоди какав поклизак, знајући, како је тешко повратити изгубљено, па да не буде последња штета гора од прве.”

“И збиља, добио је и ђенерал исту заповед, датирану 3 септембра, где се на крају вели:

“Али је другче радио самовољни гроф-ђенерал. Он просто нехтеде извршити добивене заповеди. Данас се зна, да му је поручивано из Беча иза

царичиних леђа да тако поступа. Владика му је за то писао више пута и лепо га молио. Ишао је к њему и у Карловац, те га је и лично молио, али све је било — бадава! Ђенерал се изговарао све које чиме. Кад видио владика да више не помаже мољење и салетање, тужи он ђенерала Митрополиту 8 дец. 1759 године а Митрополит опет тужи у Беч 1-ог јануара 1760 год. где рече: “Усуђујем се ваше царско величанство најпокорније замолити: имајте милости према приложеним превишњим резолуцијама под А, С и Д, преко надлежне власти поново најправедније заповедити командираном ђенералу маршалу грофу Петацији да те превишње заповести одмах изврши; јер кад би се оне извршиле било би то само на утеху верног и оданог Српског Народа и многобројних војника што се на војни храбро и успешно боре. А неизврше ли се исте заповести — потрешће то душевно расположење код мојих једновераца, што ђенерал као главни војвода не би смео допустити, ускраћујући царску милост војницима који крв и имање вољно жртвују за превишњи престо”.

Ову је преставку послао Митрополит на цара, који је преда Српској Хофдепутацији. Ову тужбу Хофдепутација преда Ратном Савету, а овај по други пут заповеди ђенералу да речену наредбу “не само истинито без најмањег изузетка и противности да изврши него да се још и оправда: зашто то већ није извршио?” Па ни на ову поновљену заповед ђенерал не изврши царичине наредбе. Та — знали су језуити, да је крај целој унијатској работи, чим се владика Јакшић пусти у Жумберак!

“Стога сада ударе у што какве грдње и потварања на православни народ. Ђенерал отворено изјави царици да ће одмах пропасти сва четири католичка свештеника у Жумберку, чим се речена наредба изврши, и да од све уније неће бити ништа. У исти мах туже и унијатски свештеници Православни народ и православне свештенике. За народ рекоше: да је ужасно безбожан, да на силу отимају и одљубљују девојке, те су Србљи тако — “вели се” — за кратко време уграбили преко двадесет девојака. За свештенике рекоше да нагоне унијаткиње да полазе за православне, да се пре венчања одрекну уније, па кашње кад им мужеви опазе да хоће опет бити унијаткиње, а они онда да их шаљу од себе у Турску. Оваке тужбе биле су страшне за царицу.

“Него уза све ово одједном се утисне нова сметња у целу ову работу. Познати нам унијатски владика Палковић умре, и за његова наследника би постављен Василије Божићковић. Завладичен је у Мункачу новембра 1759 г. Овај замоли Петација да га инсталира и за Жумберак, као што је био и Палковић. Петација му одговори да то не може учинити без нарочите дозволе од Ратног Савета. Божићковић је добро знао од куда који ветар пири па с тога се не обрати ради инсталације на Ратни Савет, него се обрати на Угарску Канцеларију, познату противницу свега, што је само било на корист Српског Народа. Речена власт заузме се најозбиљније за владика Божићковића у Бечу, и стога опет настану дуга и честа договарања и преговарања код највиших државних власти у Бечу. Угарска је влада најодлучније захтевала да се са свим опозове дата дозвола Митрополиту и карловачком владици ради црквене управе у Жумберку, па да се сав тамошњи народ повласти унијатскоме владици. А претседник Српске Хофдепутације, министар Бартенштајн, бранио је својски српске привилегије и није никако допуштао да се наредба опозове. Осудио је сав поступак ђенерала Петација и све његове тужбе. Особито ону о девојачкој отмици представио је и царици и осталим властима са свим као лажну и измишљену. Најпоследње сложе се власти и ово закључе:

- “1) Да се Божићковић инсталира као унијатски владика за Жумберак;
- 2) Да се карловачком владици не забрањује пролазити кроз Жумберак, али да му се не допусти стално пребивање тамо (фиксум Домицилиум).
- 3) Да ни један унијат несме прећи у наш закон, али нашим људима да је слободно прелазити на унију.
- 4) Ако би који православни свештеник отишао к унијату, па ако би се овај одрекао уније, онда треба љуто казнити и отпадника и свештеника, а овога још и истерати из ђенералата.
- 5) Православним становницима у Жумберку има се допустити да се слободно Богу моле по своме закону.
- 6) Треба испитати преко власти: колико има данас православних свештеника у Жумберку? (Није било ни једнога, него су се гомирски

калуђери кријући увлачили у православне куће, али су зато и батине дизали, кад би их уловили официри).

7) Да се после свршеног рата испита тачно, колико има у Жумберку унијата, а колико православних?

За све ово добије Митрополит царску резолуцију од 7-ог априла 1760 год. за коју јави владици у Плашком одмах 20-ог априла. И ђенерал је добио исту ову одлуку уз налог да све тачно изврши. Уједно је заповеђено и владици Божићковићу да се и он пристојно и мирно влада, а не да изазива. Опет чекао и чекао владика Јакшић да га ђенерал пусти у Жумберак, па кад немогао дочекати, крете се у јесен да иде у Беч, али преко Жумберка и преко Метлике. Дође владика у Карловац да се јави ђенералу, али га не нађе код куће, и стога му остави писмену поруку да пролази кроз Жумберак у смислу најновије царске одлуке.

Али је ђенерал већ од пре био издао заповести жумберачким официрима шта ће радити, ако владика тамо дође. На првом конаку дочека владику Јакшића капетан Ловак, и не пусти га даље пролазити, него га изружи пред народом и силом врати награг. И тужи га ђенералу како је био дошао да намести у Жумберку своје свештенике. Петација ово једва дочека па одмах тужи владику и за ово и за још неке тобоже неуредности. А ево зашто га је тужио:

1. Да је у Жумберку хтео наместити своја четири свештеника на четири унијатске парохије.

2. Да се врло заузимао за своја два свештеника: за Радивоја и за Максима Гаћешу, који су држали турског поданика, Илију Гаћешу, прикривена у својој кући.

3. Да свештеници код зидања косињске цркве своју корист траже и да се зато само погађају са мајсторима само да засите своје лакомство.

4. Да се неке Општине туже како свештеници овога владичанства узимљу од рођака погинулих војника по 6 форинти у име мртвине, па ко нема готових новаца, онај да даје онда у стоци; исто да и војнички капелани

узимљу мртвине на војсци, ако иза којег војника што остане. Још је тужио владику и због зидања плашчанске цркве.

Но, није ни владика ћутао. Месеца новембра оде он сам у Беч да тужи генерала и да лично каже како је прошао у Жумберку. У Бечу му опет даду оне ђенералове тужбе на одговор. “Чисту образу мало воде треба” — тако је било и нашем владици. Он одговори на све тужбе одмах оде у Беч, те са свим посрами ђенерала и уждене га у лаж. Да би смо све потанко сазнали, како је владика прошао у Жумберку и чиме га је све потворио ђенерал, ево ћу овде навести сав владичин одговор, како је он потекао из владичине душе и пера му.

ПРВО: “На прво г. обрлајтнанта Капустића писмо што је писао или ти перихтовао њ. екс. г. ђенералу грофу Петацији по датумом од 22 септ. из Жумберка у свакој понизности тај мој најпонизнији и најподанији одговор дајем, како и на остале пункте:

У више споменутом свом писму перихтује г. обрлајтнант, да сам ја, епископ карлштадски — Данил Јакшић, дошао с четири попа и с једним калуђером, с једним секретаром и с пет служитеља у жумберски диштрикт изненада, хотевши при четири унијатске цркве по једнога попа поставити, но да он са 6 унтрофицира у име цкр. и ап. величанства протестирао не мешати се мени у Жумберак. При том да је стигао г. капетан Ловак, и да су мене лепим начином саветовали из Жумберка изићи — Истина је права, да сам ја у диштрик жумберачки 21 септембра дошао, и тако мој доходак у Жумберак јесам најпонизније објавио њ. е. г. ђенералу грофу Петацији, из Карловца, како се може видети из приложене копије од мога писма; и са мном била три попа, а не четири: поп Петар Матијевић, поп Михаил Јурас и један калуђер Григорије Мишчевић, и један секретар и четири служитеља, а не шест: Максим Шкаљац, Павао Мајсторовић, Јован Јакшић, и Трифун Кларић, који сви са мном за моју епископску службу и испраћање били јесу, где никаква разговора за намештање истих попова нити за четири унијатске цркве не било међу мном и г. Капустићем; него у јутро по свршенију утреће у понедељак, тј. 22 септ. врло рано дошао је к мени често споменути г. обрлајтнант и како смо се састали одмах мене у име цкр. ап. величанства протестирао да се ја ништа мањег у Жумберак немам мешати, коју

протестацију ја за доста јесам примио и њему рекао да се ни у што мањег нећу мешати нити неприлику да би чинио, него да сам само на толико дошао колико њ. цкр. ап. величанство најмилостивије резолуција допушта, учињена 7-ог априла 1760 г. Нашто он мени одговорио да он мене никако кроз диштрикт жумберски пуштити не хоће. Ја сам му рекао да је он господар чинити што хоће и ако ће ме са стражом уставити да ми каже да знам што ћу чинити, а да ја нећу никакве најмање силе заузрочити, нити каквој неприлици пута отварати. Потљем учињене више споменуте протестације и свега нашега разговора споменути Г. О. приморао је као командант компаније три унтрофицира а не шест, да дођу к мени и да кажу да је господин унијатски бискуп у Жумберку иншталиран, на које ја јесам одговорио да ја ништа најмањег немам нити против бискупу унитском нити унитом, и они сва три су мени тако казали, да су приморати, и после свега тога, они — народ који је био дошао к мени на видјеније, мушкаго и женскога пола, све је Г. О. расћерао и није дао ником са мном се састати; унтрофицире по компанијама разаслао и заповед дао да имају од куће до куће поћи и народу нашега закона, неунитом, преповиђети, да нема нико к мени од мушкаго и женскога пола доћи нити се са мном на путу састати нити бесједити, још мање да се не би ко пустио мене у кућу на конак, под тешку каштигу свога живота и спасења своје куће. Кључ од цркве св. Јована која је била близу мога квартира, у ноћи је г. о. узео, тако и од других цркви наредио је кључе покупити да ја не би могао у коју цркву уљести, и потљем кад је свршио гореспоменуто дело г. о. Капустић на три сата кашње дошао је капетан Ловак, батаљон командант, а није био с нама, како перихтује споменути г. о. Капустић у више споменутом писму.

“ДРУГО: На писмо или ти перихт г. о. Капустића, које је писано на 23 септембра из Сошице, у којем обстојателно известује њ. е. г. генералу грофу Петацији, да је преда ме, епископа карлштадскога Данила Јакшића, изишао у 12 сати ноћи, и да је мене нашао у кући хусара Пауновића спавајући и сутрадан 22, дошао к мени на комплимент и таки протестирао како и у првome своме перихту, — Истина је права да је споменути г. о. мене споменутога епископа Данила Јакшића нашао у споменутој кући хусара Пауновића спавајући, и сутра дан 22 септ. врло рано к мени дошао и учинио протестирати на коју протестацију ја мене јесам покорна показао како и у

првом мом одговору стоји, при том споменути г. о. мени казао, да је унијатски епископ Божићковић иншталират, кому ја одговорио јесам да ја ништа ни најмањега немам противу учињене иншталације нити против господину бискупу нити унијатима, нити да сам ја у Жумберак дошао какову најмању противност или конфузију чинити — него само на толико да сам дошао колико допуштају њ. ц. к. а. величанство у својој најмилостивијој резолуцији под датумом 7-ог априла 1760, коју резолуцију заискао г. о. да би му показао и кад сам му од исте резолуције дао копију и он видео што се у њој садржава, тако је одговорио, да томе ништа није веровати што у истој копији стоји да је та резолуција учињена као један рескрипт скупа и с рескриптом или резолуцијом учињеном лета 1759 г. септембра 8-ог, под датумом 14 јуна 1760 г. касират, којему пак ја одговорио јесам да ја за таково касирање неznam, него да то знам да су њ. ц. к. а. величанство наша милостива монархиња, мати овога света, и да никога нису насилovali од свога закона одступити; равно тако да су и становницима жумберским, неунијатима, слободни свој закон за уживање допустили, које таково моје говорење крепко и силно по трети пут протстирао г. о. Капустић — да немам тога говорити. А за моју кућу или домовину у Жумберку никаква најмањега разговора међу нама није било нити смо ишта најмањега такова говорили за поповску наредбу, нити за цркве, нити да би унијати у римокатоличке цркве ишли, или да би се њима њиховим унијатским црквама какова неправда учинила и што је о том г. о. перихтовао — то је од своје мисли, а не од нашег скупног разговора. Него сам ја рекао да нити ја нити њихова екселенција мој господин Архиепископ и Митрополит никаква најмањега предлагања нисмо предлагали њ. ц. к. а. величанству за унијате, нити да је то у мојој памети да би којега унијата к неунији или к мому закону обраћао сам по себи или чрез попове како перихтује Капустић, него како на сваком месту тако и пред г. о. јесам рекао: који су унијати нека с миром седе у свом унијатском закону противу којему унијатскоме римокатоличкоме закону ја ништа најмањега не мешам се, и на то је поводом узео г. о. и мени рекао да је он видео у Прибићу папину булу, у којој се запрећује прелазити из грчаскога у римски и из римскога у грчаски закон, којему г. о. рекао јесам да ја папу као господара римске цркве поштујем и у све његове наредбе ништа најмање не мешам себи да од његове наредбе руке своје имам свезане и рекао сам му, када је такова царска и папина наредба да се нико у закону не присилује—зашто је ђакон

Јанко Прусац из Жумберка за свој сопствени закон у Карловачкој провозији у гвожђима без исповести морао умрети љета 1751 г.? а да би кога мучио за закон, како перихтује г. о. никакова слова о том међу нама није било.”

“ТРЕЋЕ: на перихт г. капетана де Ловака и Николе Пауновића под датумом 23 септ. 1760 г. у хојему перихтује да сам ја, епископ Данил Јакшић, 20 септ. с 4 попа и с 1 секретаром, и с 5 слугу у дистрикт жумберски дошао и на остало што под датумом споменутога перихта г. капетана Де Ловака садржава се — одговарам: На 21 септ. дошао сам у дистрикт жумберски у прво село Брашљевицу и онде на путу нашао две куће и једну цркву и онде сам мало одпочинио од умора, где никакове епископске визите нисам чинио нити каква разговора, него у цркви прекрстио се и видео каква је црква и оданде пошао на конак у Лијешће, кућу хусара Пауновића. И срео ме близу куће своје Никола Пауновић, покојнога обрлајтнанта Јурише Пауновића син, који мене своје драге воље кући својој позвао и није се мени ни у чем најмањем испривавао, нити је мене у Метлику нити икамо другамо на конак мимо своју кућу слао, нити је мени казао да се он шта боји, нити сам ја њему говорио да се не боји, нити сам ја њему казивао да сам што писао господину Ђенералу нити кому другому, нити да ће се људи к светој неђељи сабирати, нити да ћу ја кога под моју област примати, нити сам му говорио да би он звао свога стрица Јовицу, нити старога Ђуровића, нити никога од старијех нити од младих људи ја потребовао нисам, нити сам писао за обрлајтнанта Јуришу Шајатовића да дођу, нити сам питао колико цркава има ни ко их је правио, ни колико је попова унијатскијех, нити сам му што за моје попе говорио, нити је он мени што одговорио, будући да нисмо ништа о том ни разговарали колико да нисмо ни рођени, а исто тако ни за иншталацију господина бискупа нити за његове попове, нити да би камо ишли, нити да би унијати у католичкоримске цркве ходили, нити сам ја њега питао од куда је иншталација дошла, ни ко је био на иншталацији, а исто тако ни за села: јесу ли на близо или на далеко, нити за литургију, нити за сабрање људи нити за моју визиту ништа ни најмањега споменути Пауновићем нисам говорио колико да нас ни један рођен није био, како више поменуто; а сваки који се у своме закону добро разуме био унит или неунит, може познати на виђењу поменутог Пауновића, који има највише 16 или 17 љета да у њему нема сигурна потпорња ни за унију или неунију, а и на коју би потребу било с

њиме тако многе речи умножати с којим ја насамом нигде говорио нисам окром моје пратње и његових домаћих у његовој кући. А како је он таково говорење смислио и капетан Де Ловак њ. е. генералу перихтовао, они два за то знају, а ја ништа како више поменуто не знам што капетан Ловак у своме перихту за облајтнанта Капустића како Г. О. самном у делу поступао — за доста се може познати из моја два одговора која сам учинио на два перихта, како и на више учињено доказатељство Николе Пауновића. А сада ми смиреноје последује казати како је било међу мном и капетаном Ловаком батаљон командантом. Споменути господин капетан када је к мени у Лијешће дошао на 22 септембра мислим да је већ могло бити дванајст сати, ја сам преда њ из куће изишао срео га и поштење му и поздравље учинио, и како смо натраг у кућу преко прага ступили он је мене одмах и незадржано запитао: хоћу ли кроз диштрикт жумберски к Бечу проћи? Ја сам му казао да ми пут надлежи и да сам намеран поћи. Нато је он мени одговорио да нећу — да је он већ командирао супротив мене двеста католикоримаца с оружјем и пред њима капетана Де Волфа, и—када сам ја овако страшну реч чуо од капетана Ловака, која би могла какву велику несрећу заузрочити, ја сам му рекао: зашто сте то учини господине капетане, за љубав Божију? Супротно мене није потребно двају нити једнога човека са оружјем, будући да ја нисам дошао никакве сили нити конфузије чинити, него само да сам на толико дошао колико њ. ц. к. а. величанство милостива резолуција допута учињена 7 априла 1760. Нашто он мени одговорио да он за то ништа знати не хоће, те позва фелбабина Јанка Јанковића и заповест дао да узме капрола и фрајта и дванајст кмајнијех људи (Гемајне), и да мене има узети и одвести ван из дистрикта жумберачкога до поште где готово окончава граница генералије; и када сам ја видео с врху себе овакову неприлику и виоленцију напротив милостиве ц.к.а. Величанства резолуције — јесам против оваке неприлике протестирао господину капетану да мене узимље на арест с царском резолуцијом, да се ја волим натраг у генералију вратити него под арестом к Бечу полазити, на против које моје протестације капетан мени рекао пред народом обојега закона онде **ДА ОН МЕНЕ НЕМА ЗА ПОШТЕНА ЕПИСКОПА** и то је по три пута репетовао, и јако и тешко немечки сакраментирао, и решпектом говорећи, колико је сакраментирао, толико је и рефутирао (све побијо, све неодобравао) и мене у такој јарости не познао за Епископа нити за простога попа него за проста човека вичући: Влах је Влах!

И мени је рекао да одмах одлазим и ако нећу одмах поћи да ће ми казати што ми није нико нигда казао. Ја не знам шта је он мислио мени казати и зашто би кумпанија ишла, ако није што злога моме животу мислио; затим више споменути фелбабин Јанко Јанковић почео је говорити и често понављати да ће бити пунта (буна), али ја не знам зашто? Него што ми је капетан казао како више поменуто да је наредио двеста људи са оружјем и пред њима Волфа капетана, а фелбабин и тако каже да ће бити пунта, тако сам ја у сумњеније дошао да се не припети каква несрећа и за узбегнути од такве несреће што сам брже могао, јесам се спремио на пут да одлазим и док сам се спремио рекао ми је капетан АКО У БУДУЋЕ УВАТИ У СВОМЕ БАТАЉОНУ ЖУМБЕРСКОМЕ КОГА СВЕШТЕНИКА НАШЕГА ЗАКОНА ПОПА ИЛИ КАЛУЂЕРА ДА ЋЕ ГА ЧИНТИ КАКО ПСА ОКОВАТИ И У КАРЛОВАЧКУ ПРОВОЗИЈУ ПОСЛАТИ. Нашто сам ја њему одговорио: Ево су са мном четири свештеника (три попа и један калуђер) које сам довео са мном за своју службу и испраћење, ако ће те сва четири оковати и у провозију карловачку послати господари сте; и стога је узео повод капетан Де Ловак да сам ја њих довео да им изручим четири унијатске цркве и парохије, где о црквама или парохијама нити о намештању поповском, нити у кућама поповским нити о мојој никаква и најмањег разговора имали нисмо, а још мање да би смо какву пробу делом чинили и ако је чињена каква проба — нека капетан шпецифице докаже; него — то једно капетан говорио је да су у Жумберку унијати и ја сам му рекао који су гођ унијати нека сједе смиром у свом закону да ја немам ништа против њих, нити да сам ја дошао њих од уније одвраћати против воље њ. ц. к. а. величанства резолуције, у којој стоји наредба за унијате и неунијате, и после таковог тактирања капетана Де Ловака када сам ја на пут пошао рекао сам му: господине капетане с Богом останите! А он ми је одговорио: ХОДИ И НЕ ЗАМЕРИ ЈА МОРАМ ЗАПОВЕД ЊИХОВЕ ЕКСЕЛЕНЦИЈЕ ГЕНЕРАЛА ОБВРШАВАТИ — и стим начином растали смо се.”

“Владика се прилично лепо испричао и на све остале тужбене тачке ђенералове и на све је доказао да је ђенерал — просто лагао. Извештавајући министар Баргенштајн царицу о владичиним одговорима додаде: да се Петацин поступак “никако не слаже са правдољубивости по свим правним правилима; ја бар небих за цео свет допустио да панем у такову погрешку”.

— На овакову своју одбрану добије владика преко Митрополита декрет од 18 децембра 1760 г. у коме се вели: “Њезино је Величанство увидело, да је господин Владика због прве четири тачке у тужби — потпуно оправдао, с тога је царица најмилостивије заповедила да се ђенерал Петаџија преко своје власти по заслуги укори како због ових неумесних тужби, тако исто и због поступка са господином Владиком и његовим свештенством код скорошњег уласка у Жумберачки дистрикт; а и да му се уједно забрани такво поступање за у будуће”. Што се тиче оне тачке о мртвинама за погинуле војнике заповеди царица да свештеници несмеду у будуће за спомене што чине за душе погинулих војника, никаква дара узимати. Ради Жумберка опет је заповеђено да се изврши позната резолуција од 1759 г. да се Владици допусти слободан пролаз кроз жумберачки дистрикт, али тако да Владика тамо не поставља попова нити да успоставља нових парохија, а све дотле док се у присуству обе странке не развиди цела ствар на лицу места, а та комисија да ће изаћи онда кад се сви Крајшници поврате с војске својим кућама.

“За цело ово време бавио се Владика у Бечу, а пошто је настала велика зима и запали силни снегови, остане Владика у Бечу све до пролећа. С тога му поручи Митрополит да удари кроз Жумберак кад се поврати кући из Беча. “Зато да се укине малодушност која је обузела наш народ вашим протеривањем из Жумберка у проласку к Бечу — било би прилично да сад Ваше Просвештенство враћајући се кући пође кроз Жумберак, и да колико толико људе утешите иако се не допушта постављати им нарочите свештенике, па да им јавите за садању царску резолуцију — да ће бити попис — и да само дотле није слободно постављати свештенике а доцније да ће бити слободно, и тако мислим, да ће се народ охрабрити и од официрског страха у делу закона разабрати, кад види да вам се сад по овој заповеди оне силе не чине, које су вам учинили код првог проласка. Зато ја судим да остале крајеве Епархије ваше преко егзарха визитирате, А ПО ЖУМБЕРКУ ВАЗДА САМИ ПЕРСОНАЛНО ПРОХОДИТЕ, ДОКЛЕ ЗАРАСЛУ БАШТУ ОКРЧИТЕ”.

“Лепо су мислили и Митрополит и Владика и свакако су се довијали и упињали да сачувају Жумберак и у Српству и у Православљу, али су обојица били заборавили ону народну реч: “Мучно се је шуту са рогатим бости” и “Космату с ћелавијем чупати”. Удесио је ђенерал са језуитама опет нов план

да запречи Владици пролазак кроз Жумберак. Како је рат непрестано трајао стигне заповест да и жумберачки најстарији “трећи” батаљон измаршира на војну. И то је одмах по заповести извршено. Војници се скупе и крену из Жумберка у Карловац да ту “пасају банак”. Идући из Жумберка пролази се кроз Прибић, а то је имање унијатских владика, које је још Зорчићу дато. С војницима је пошло и више родбине да их испрате до Карловца. У Прибићу зауставе и војнике и родбину унијати на челу са викаром унијатског владике Петар Вуксановић. Ту људе нахране и напоје, па онда им поднесу на потпис ево ову изјаву: “Ми доље потписани присижемо у име своје и у име својих породица да хоћемо живети и умрети по старом грчком обреду, у правој католичкој вери под римским папом и да нећемо никада признавати ни држати других владика ни свештеника него садажњег господина бискупа Божићковића и његове праве с римском црквом сједињене насљеднике и од њега постављене нам свештенике. Али преклињемо све шизматичке свештенике да наше пријатеље и наше суседе не заводе у своју веру. За бољу тврђу дајемо овде наше својеручне потписе. У Прибићу 6 марта 1761 г. А ево и редом свих који се потписах: Никола Голубић, Јоцо Гвоздановић, Никола Дејановић, Петар Рапљеновић, Вук Чучић, Мијајло Голубић, Јуриша Гвоздановић, Јован Рајић, Јанко Чучић, Јанко Латковић, Јанко Ребић, Јанко Грубач, Раде Видовић, Иван Лукач, Илија Станишић, Јанко Видовић, Никола Вучинић, Јанко Висошевић, Мијајло Гвоздановић, Илија Грубач, Илија Братишић, Митар Штрбац, Илија Кожар, Никола Грубишић, Ђуро Хераковић, Тома Виловић, Марко Хераковић, Тадија Видовић, Станко Клисурин, Тома Вучковић, Грго Клисурин, Марко Хераковић, Дакл Кожар, Јовица Братишић, Јуре Крајић, Нико Вицковић, Марко Хераковић, Мијат Сјеверовић, Божо Хераковић, Пајо Сјеверовић, Вид Гвоздановић, Јуриша Гвоздановић, Раде Гвоздановић, Јанко Гвоздановић, Томе Вучинић, Теодор Јеленић, Теодор Буквић, Станко Хераковић, Васо Хераковић, Нико Содановац, Јовица Шинтић, Рамата Беливић, Јанко Беливић, Игњатија Рапљеновић, Тома Гвоздановић, Илија Шинтић, Илија Вучининић, Гргећ Видовић, Милета Милаковић, Нико Висошевић, Нико Павковић, Нико Гвоздановић, Лука Селаковић, Јово Гвоздановић, Станко Ребић, Јово Решковац, Томо Решковац, Стеван Решковац, Станко Деливук, Јовица Дуникварић, Вид Радић, Милош Вранчевић, Петар Чучић, Тома Шинтић, Илија Релић, Симо Огњановац, Стипан Одановић, Илија Рушнов, Лазо Ђерић, Јуре Милаковић, Иле

Ходановац, Стипан Видаковић, Петар Ковачевић, Новак Ковачевић, Јанко Сјеверовић, Ст. Видовић, Петар Вуковић, Јанко Латковић, Петар Клисуревић, Петар Хамер, Јанко Дамјанковић, Нико Љубановић, Анте Вујичић, Марко Дучић, Петар Хрњак, Нико Бадовинац, Милош Радић, Раде Херак, Јово Мали Рајаковић, Миле Вукасовић, Васо Брњичић, Новак Ходановић, Јуриша Храниловић, Марко Бадовинац, Дамјан Будаљ, Јовица Бавановић, Нико Ходановац, Јанко Ребић, Нико Рушнов, Тома Басташић, Јанко Малић, Тодор Буквић, Марко Лалић, Јаков Шајатовић, Иле Срњак, Јанко Шумоња, Ђуро Дејановић, Игњатије Станић, Томица Штибић, Тадија Шајатовић, Митар Шајатовић, Брајен Поповић, Марко Бадовинац, Нико Бадовинац, Иле Гарapiћ, Нико Поповић, Брацо Поповић, Перо Бадовинац, Милош Шумоња, Дако Голеш, Новак Кесерић, Јанко Сладојевић, Тодор Огњановић, Милак Радмановић, Грго Кекић, Миле Маријановић, Перица Вукасовић, Јово Кесерић, Микаш Рајаковић, Грго Бојић, Никола Кејић, Дако Страјињић, Раде Куљај, Никац Радић, Панте Селаковић, Станко Латковић, Иле Гајски, Ловре Перис, Тоде Кркушић, Кара-Вукчић, Иванац Селаковић, Јовица Дамјановић, Јуре Вујичић, Дане Вукшић, Нико Цар, Милош Бадовинац, Брацо Голеш, Јанко Голеш, Лазо Бечић, Перо Смиљанић, Тодор Хрњак, Нико Драгел, Иле Бојић, Миле Гарapiћ, Јанко Шобатовић, Ловре Булић, Митар Цар, Брацо Басташић, Перо Радић, Тоде Рајиновић, Ивица Радиновић, Станко Малић, Јовица Макар, Васо Перис, Иле Хрњак, Мијат Дрзовић, Станко Радоња, Перица Дамјановић, Павле Галић, Марко Поповић, Брацо Поповић, Брајен Поповић.”

“Како већ рекох ово потписивање вршено је у Прибићу 6 марта 1761 год. и то са људима војницима који су пошли на војску и који су у пуној ратној опреми стајали “у глиди” пред својим војничким старешинама, где им је ред слушати све без поговора па макар им и главе с рамена одмах полетале. А Бог ће драги знати да ли су људи и знали нашто дају своје крстове, јер само су од 190 потписа четири својеручна! А пописивали су ено и оне што бијаху на војсци и у сужањству, па онда што какве кметове тја из Крањске, па и удовице, па тја и старце од преко сто година старе, који ље нису пошли на “хузмарш” ни стајали онде у “глиди”, па чини ми се да су неки људи и по ДВА ПУТА потписани!! И са свим тиме једва су их накупили 190 на број и то

су дакле били у Жумберку у пролеће 1761 год. сви унијати; јер да их је више било, без сумње би овом приликом све били изређали и пописали.

“Али овај ђенералов корак одлучио је коначно. Батаљон је “измарширао” на војску, а код куће је било заповеђено официрима да и даље купе потписе од народа. Тако је Жумберак сав прошаран. Више није било села, где није било унијата, барем на хартији — и православнијех; али како је тада било мучно рећи “Ја сам православни” само можемо замислити! Чудан се удес десио да је владика Јакшић, враћајући се из Беча, баш истога дана када су војници потписивали на унију у Прибићу — допро био до Метлике у намери да прође Жумберак, како му је оно Митрополит саветовао. Кад чуо што официри од народа оде одмах преко Гомирја у Плашки и одатле јави све Митрополиту, а овај тужи 1 маја 1761 г. све у Беч, молећи царицу да се силом изнуђени потписи прогласе за ништавне и да се забрани надаље сличне потписе узимати по Жумберку. У исто доба замоли и владика ђенерала да му се одобри обићи свој православни народ у Жумберку, а ђенерал му после месец дана (20 јуна 1761) одговори нека се још стрпи само за кратко време, док се тобож само слуњски обрстар поврати из Лике, који ће онда ђенералову заповед сам тачно извршити. И тако, “прилиј воде да је више чорбе” — морао је ђенерал нешто одговорити владици, па нашао какав гођ разлог. Само да ствар растегне и да скине владику с врата. Ђенералов ништави изговор пошље владика 6 јула право у Беч те најозбиљније опет замоли да се једном начини ред и да се њему не пречи обилазити свој народ у Жумберку, изјављујући и ту непрестано да га се унијати не тичу и да он у њих неће дирати.

“Међутим, иије само ђенерал силом унијатио у Жумберку народ, он је то радио и на табору у војсци. Више је он пазио у табору преко својих официра—који војник у коју цркву улази него ли како се бори и како своје остале војничке дужности врши. Кад је оно жумберачки батаљон отишао на бојиште у Шлезију, заповеди ђенерал оним Гвоздановићима што но се потписахе на ону изјаву да добро пазе на тобошње унијате да не би одлазили православним војничким свештеницима на молитву, него нека их одводе у римске цркве, пошто у војсци не беше ни једнога унијатскога свештеника, што је опет доказ ДА УНИЈАТА НИЈЕ НИ БИЛО, јер да их је било послали би они с њима и свештеника им. Али је у жумберачком батаљону било и

православних војника, било их је бар који нису на ону изјаву пописати, те официри стану и ове гонити у римске цркве, а пречити им да иду на литургију попу Гаји Михаиловићу који је био као православни војнички капелан код Слуњана. Поп Гајо потужи се због тога обрстлајтнанту Херберштајну, па кад му овај изјави да се то чини — по заповести ђенерала Петације, јави поп Гајо из табора Герстесдоф у Шлезивији дана 12 августа 1761 г. у име 37 жумберачана војника све потанко владици Јакшићу: како их господа официри “насилно и без милости нагоне да иду у римске цркве”, макар што су они више пута молили обрстлајтнанта Херберштајна да остави “њих Жумберчане” у њиховој вери, како се то већ царица по три пута наредила. Љуто се туже на фенриха Јанка Гвоздановића како “шпијонира” за њима када они оду “тајно на свету службу Божју к своме свештенику”, како им вели “да су као и Турци” те да незнаду — чини ли он то тако од своје воље, или по нечијој заповести. С тога да моле владику нека он то све јави царици и то “тим поузданије што они никако не могу одступити од своје вере, па прећи к унијатима”! Ево овако чуваху своју веру стари српски војници — и у туђини — у војничком логору! Рат је буктао жестоко, а Срби гинуше немилице, с тога и у Бечу припажаваху боље на владичине тужбе.

Из Беча одмах запиташе и Херберштајна на војсци и ђенерала у Карловцу да одмах кажу: шта је на овој ствари? У заповеди од 17 септембра 1761 која је послата на ђенерала вели Ратни савет: “Тако остаје Њено Величанство при оној заповести послатој 18-ог децембра 1760 г.” — па ако владика Јакшић и несме у Жумберку до конскрипције постављати својих свештеника “али се он има по његовом достојанству са сваком пристојношћу дочекивати, а навластито онај од њега скоро објављени поступак, како су се многи од његових једновераца принуђавали на унију, — јест дело које је противно интенцији или мисли Њезиног Величанства, јер она није намерна допустити да се ма ко у држању закона силом нагони, и стога да има господин ђенерал што скорије послати своје крепко оправдање.”

“Обрстлајтнант Херберштајн исприча се да је он само “унијатима” забранио ићи у “влашку цркву” и да им је заповидео нека иду у римску цркву, јер да је свагда био такви обичај. А осим тога да је карловачки унијатски владика молио нека неби допуштао: “да и оно мало унијата у Жумберку од уније одступи, па да прими влашку вјеру” (dass die wenige noch

in Sichelburg vorlanden befindende Uniti abtrinnig [werden] un den Wallachischen Glauben annehmen).

“Не види ли се баш из овога очевидна петљанија и слепарија са целом унијом? Није ли ово најјаснији доказ и сведочанство самога унијатскога владике да је у Жумберку после толиких насиља и свакојаким мамљења и снубљења једва било “нешто мало” унијата? А у Беч је Петација јављао “да је у Жумберку и сама земља поунијаћена” (dass Erdreih wäre unirt, folglich duerfte sich kein Nicht-unirter daselbst betreten lassen.)

Генерал се још лакше оправда. Он обали сву кривицу на капелана МИХАЈЛОВИЋА, обевивши га да је он оне Жумберчане сам потписао на тужбу, и ако не баш он, онда можда његов брат “стари капетан Михајловић”, који је исто био на војсци у Шлезији. Овај је капетан морао посведочити Хербенштајну да је она тужба била лажна. А зар је смео капетан, па још православне вере, да не посведочи обрстлајтанту, како је онај хтео и желео?!

“Ето тако се је и ма самој војсци ширила и попомагала унија, а прогонила православна вера. Онда заиста се не треба чудити што су генерали и виши официри, а уз њих онда и они штокакви мали — сматрали православне војнике готово као неку разумну стоку, коју не треба жалити ни штедити него је што већма таманити код сваке прилике само да је што пре нестане. Мислим да неће бити на одмет бар за оне читаоце, који су мање што читали о овим догађајима, ако овде наведем како је о том судио поштени министар Бартенштајн. “Како је већ српски народ за данашњега рата и онако највише невоље и опасности препатио, при том пак у људима за оружје тако натраг ударио да ће можда много година требати да опет дође до оног стања у ком је био пре рата: Требала би већ по правди сама човечност да буде јаки усталац да се удвостручи брига за његов прираштај из нова. Против ових бар речи, као што су овде неће лако моћи когођ рећи шта. Али се ствари не увиђају увек у свој својој целости једна с другом у свези. Сила чешће човек има пред очима само један предмет и то не баш ретко, што је мање знаменит, не узимајући одмах ни на ум на већу штету које се је отуда бојати. На прилику: Хвале вредном ревношћу за ширење уније кад и кад се тако далеко тера да се у тај мах и не мисли на опасности која може испасти држави, верозакону и

хришћанству са оптерећавања неунијата. Такођер се кад и кад увеличају мане које се појављују код граничара, а ни на ум се не узима добро које се баш— код њих виђа, нити на штету која може изаћи општој сигурности — ако их нестане; мање се дакле устручавају, излажући радије стотину њих непријатељској опасности, него ли јединог једног Немца, Угра или Валона” (неко романско поколење из Шпаније).

“А како је Бартенштајн мислио о поступцима ђенерала Петација и о насилном унијаћењу по Жумберку, ево да само нешто наведемо: “И макар што пређашња илирска дворска депутација са саглашењем духовника њезиног царског величанства царице и краљице силно доказива нетемељитост и чудноватост реченице (да је и земља поунијађена); и макар што одмах затим изиђе заповест да се пусте она четворица попова, (што но дошла да крсте децу у Жумберак, па их због тога побацали у тамницу), не даде се ипак гроф Петација тиме задржати, да не чини жао народњацима другим путем, на коме је потпомаган највише тајнима писмима”. Правда и правица изискује сама собом да се оваком гоњењу и од чести нечовечном поступању, које се не слаже са хришћанском кротошћу, силније и издашније на пут стане; да се увређени и гоњени освете и да се најпоследње они, који овако скриве не само непотпомажу и не награђују, већ да се напротив љуто и без околишења казне. То изискује даље још и сасвим очевидна благодет или **УПРАВО СПАСЕЊЕ ДРЖАВЕ**. Неисказано много већма сада но икада до тога стоји да се не посумња ко је са претеране ревности за веру. Ваља ли се тога правца држати према лутеранима и реформатима, колико ли се мање може одустати од тога у обзиру неунијатих Грка, који се у главном чланцима вере с католицима слажу, па који су некад као и сад много хаснили и хасне католичкоме закону, и у напредак ће моћи помагати својом издашном помоћу против његових најопаснијих веробораца. Знаће довољно царица и краљица по своме властитом осећању колико сажаљења буди у меканом срцу — љуто, а да не рекнем немилосрдачно и нечовечно — поступање. Од ње, пренајвише, не да се ни осим тога сакрити, како позорно краљ од Прусије све тражи, да изнесе на овдашњи двор, како гони оне који у делима вере другче мисле. Она потом знаде како се ревносно заузима њено величанство руска царица за своје једноверце који се налазе у овдашњим земљама, и како се њих сила тамо на руском двору сасвим труде да све дознају што се гођ овде

неунијатима догоди, па после са лукавством зло употребе и раздор после међу оба двора посаде, те би по том царица и краљица заповедила — кад гођ јој је јављено ма само за које не хришћанско поступање, као што је оно горње него и за саму повреду привилегија, да се ово спречи а оно прво казни. Али су ове пренајвише заповести рђаво слушане, те до сад није никад таково злостављање ма било бог зна како очевидно, као што треба кажњено, — већ су кривци шта више удиљ до века налазили средства, пута и јаких пријатеља, како ће кривицу лажном каквом обманом уљепшати, а тужитељима на ново јада чинити, као што се нешто тако догодило у карловачком ђенералату, ево у овај пар кад ја ову радњу радим (1760), где се за годину дана није могло извршити оно, што је после честога забрањенога поткопавања не само илирска дворска депутација и дворски војни савет за право нашао, и на највишем месту одобрено било — макар што је то од оно доба на ново дваред истраживано, неби ли се само грофу Петацији помогло КОЈИ ЈЕ ПО ДОКАЗИМА ТОЛИКО И ТАКВИХ ЛАЖНИХ један другом противних гласова донео; и што је ради те истраге наименован други дворски војно-саветски референдар који је пак исто тако као и пређашњи морао припознати и кудити тешка злостављања тамошњег неунијатског владике и његових једновераца (ово се односи на владика Јакшића и на Жумберчане). Како пак ово све није нити паметно нити право, а још осим тога не може остати сакривено од рускога двора, то се даје само собом закључити да најспасоносније пренајвише наредбе, ма те како оштре гласиле, неће ништа користити док се гођ томе не буде озбиљније лека нашло; које дакле ја држим да сам савешћу обвезан да по првој својој дужности напоменем, те да скинем са себе одговорност пред Богом и пред оба царска величанства” (Бартенштајн у преводу Сандића, стр. 69—71, 113— 114).

“Ево ово су речи самога министра Бартенштајна, који је као претседник Српске Хофдепутације све најбоље знао, шта се ради по Жумберку. Из министрових речи данас нам је свима јасно како је могло бити, да један ђенерал не изврши заповести коју би потписала и сама царица, а јасно је и то: како је било муке и натезања док је закључено да се ђенералу даде онај поменути укор, а владика Јакшић да се огласи за права и за невина. Сплетке ђенерала Петације и његових пријатеља на двору биле су досадиле и самом Бартенштајну, тако да је овај у својој једној рефери од 1 септембра 1761

године отворено молио царицу, да га већ једном ослободи од прогањања овога човека, али ипак на крају додаде “да се он слабо узда у то”.

“Већ сам споменуо како су оно послате 1762 год. три српске жалбенице у Беч па и ту је мољено ради Жумберка, али у царском рескрипту од 14 феб. 1763 год. што је изишао на те жалбенице, не рекоше ништа за Жумберак. Остало је тобоже на томе, да се чека док се рат сврши. И рат је свршен исте 1763 г. Петацију отераше у пензију, и тек што се он маше, а оно ено ударише 1764 год. хрватски бискупи и племићи на нашу цркву. Текар када су ти нападаји срећно одбијени, покрене Митрополит 1765 г. и опет Жумберачку ствар. Те године оде Митрополит у Беч и преда у руке самој царици дугачку преставку, где изређа у 22 тачке разне неправде и неуредности, које тиштаху тада Српски Народ и његову Православну Цркву, молећи и опет да се сазове Народни Сабор ради уређења црквенонародних послова. Прва тачка тицала се Жумберка, где је и опет замољено да се већ једном изашаље очекивана комисија, па да се за православни народ поставе и свештеници му. Чим је Митрополит предао своју преставку, запитају из Беча ђенерала Бека, који је замену Петацију, да извести: како сада стоји у Жумберку са унијом? Бек запита жумберачке официре и унијатског владика, а ови му засведоче да су у целом Жумберку, у обе компаније, само три православне куће, а све остале да су унијатске; да је тамо потпун мир и задовољство, и да је сав народ потпуно задовољан са унијатским владиком и са осталим свештеницима. Све овако извести ђенерал Бек у Беч. Та постарали су се унијати да за себе стекну и новог ђенерала! Богме овај није ишао у Жумберак да сам све упозна и разгледа, него је веровао ономе што су му подвлаштени официри засведочили. Међутим, унијати су све то већма разапињали своја ошца по народу. Ко је још и био православне вере, они су га уписали међу унијате, и то је за њих већ доста било. Поунијаћени официри Гвоздановићи и неки фелбаба Шајатовић највише су се за то заузимали. Осим тога већ су били послали неколико младих Жумберчана на језуитске науке у Рим, да их спреме за свештенике.”

“На извештај ђенерала Бека, нареди царица нека се састану све три државне највише власти, а то су: Српска Хофдепутација, Ратни Савет и Угарска Канцеларија, па да заједнички узму у претрес Митрополитову жалбеницу. Та заједничка седница састане се 10-ог октобра, 1765 год., под

претседништвом угарског канцелара грофа Естерхазија, где закључе да се не шаље у Жумберак обећата комисија, јер би се тим “само мир пореметио”, који сада тамо влада, по извештају ђенерала Бека, и јер би даља истраживања била само “на штету правој вери, која тим добија, што ће се намештањем више унијатских свештеника то постићи, да ће се текар деца, која су узрасла уз неразумне родитеље, а онда и цело њихово даље потомство — отети од заблуде, па се стално утврдити у унији а то се и онако не противи привилегијама неунијата”. Још је решено: да се упути ђенерал Бек, нека се он споразуме са унијатским “жумберачким владиком”, па по договору с њиме да предложи која су средства тамо нужна да се унија унапреди. Међутим, да треба “једног од рођених Жумберчана, што уче или више од унијатских свештеника у Риму, само што је могуће пре позвати кући, да се тако потпомогне тамо старање о душама”.

“У поменутој седници био је и министар Бартенштајн. Он једини не пристане на горње закључке, него предложи да се захтевана и већ по толико пута обећана комисија изашаље у Жумберак, па кад не могао продрети својим предлогом, он поднесе 17-ог октобра, написмено своје одељено мишљење у тој ствари и приложи то уз записник. У томе своме писмену Бартенштајн је испричао укратко сву работу око Жумберка и баци сву кривицу на Петација, што није хтео извршити познате наредбе. Најзнатније је што ту старац рече: “По свој прилици неби се у Риму ни толико, а камо ли већма старали за унију, јер така строгост против неунијата није никад прописана од садашњег папе ни за Млетачку републику, а становницима карловачког ђенералата врло је лако прећи у област републике, па тамо уживати више слободе”. Бартенштајн остане код свога предлога да се изашаље обећана комисија, јер ако се не изашаље— рече, да ће то породити само “веће неповерење” код Србаља, па нам неће у будуће “ни у другим приликама ништа веровати”!

“Кад је поднесен седнички записник царици на потврду она припази на глас Бартенштајнов, јер нареди да се Митрополиту не одговара у смислу седничког записника, него нека остане цела ствар онако како је и била. Али ђенералу нека се одмах пише да свој извештај поднесе према закључку; нека се договори са унијатским владиком “да овај себи поверени народ како ваља поучава у вери, и пошто ће то ићи најзгодније ако се тамо наместе учитељи,

то треба наредити да ђенерал Бек поставц учитеље” а трошак зато нека се узме из граничарске касе”. А Митрополит Ненадовић добије 17-ог дец. 1765 г. овај кратки одговор: “Њезино Величанство на тужбу, што се не допушта у жумберачком дистрикту постављати посебне свештенике — да ће испитати, колико се неунијатских породица у реченом дистрикту налази, и потом ће онда даровати своју највишу резолуцију.” А за остале тужбе рекоше му да су већ неке решене, неке “још незреле”, а неке да се морају пре испитати, па с тога нека даље не чека у Бечу, већ нека се “за вољу њезина величанства”, — поврати у Карловце. А наравно да Митрополит није знао, шта су све иза његових леђа удесили и закључили.

“И тако после 5-6 година чекања опет никаква успеха. Најпре одбијали, док се сврши рат, а кад се рат свршио, они ево опет забашурују Митрополита и Владика којекаквим празним одговорима, само да даду унијатима времена, како ће се у Жумберку што већма утврдити. Бојаху се Владике Јакшића као живе ватре да им својим доласком у Жумберак не спржи силом усправљено дебло које не имадијаше корена, па га онако солдачки подупираху лесковим батинама, а преплетаху га брезовим шибамма, те га тако прихваћаху док “децу и даље потомство не отму од заблуде”.

“Одмах у пролећу 1766 године понове, Митрополит и Владика молбу ради комисије, а наравно они нису могли знати како је у Беч од стране ђенералове званично извештено — да је у Жумберку све поунијаћено осим три куће. На ове поновљене молбе заповеди царица нека се изашаље комисија. Ратни савет заповеди тек у јесен (12 нов.) 1766 г. ђенералу Беку да “нареду што је потребно за одређену комисију”, а уједно да испита: има ли у Жумберку каквог верског насиља? Ђенерал је добро разумео ону реченицу “да нареду што је потребно за комисију”, па одмах нареди да му официри најсавесније тобоже(!) попишу по Жумберку све православне становнике, свако за се поименице: и мушко и женско, па да му тај списак са својим извештајем поднесу. Не треба ни питати како је гласио одговор Жумберачких официра! Та то су они исти официри који су са Петацијем тамо жарили и палили, па зар су они могли сад друкчије говорити, него и опет лагати као и пре? Они известе ђенерала да је у Жумберку све срећно и задовољно; да нема никаква насиља, и да су тамо само две православне породице са четири душе. Све ово овако јави ђенерал 24 јануара 1767 год. у Беч Ратном савету, и тим

одговори да је у погледу комисије “спремио што је требало”. Макар што ђенералу није заповеђено да он сам пописује народ по Жумберку, него је то требала да чини мешовита комисија баш у Жумберку, како је то Владика непрестано тражио, — то ипак Ратни Савет одобри ђенералов поступак, јер је повољно гласио по унијате, па стога пошаље ђенералов извештај Српској Хофдепутацији уз примедбу—да се, ето, свршила истрага у Жумберку што је обећата Митрополиту; и стога нека се Владици одговори да се у будуће окани сличног мољакања, ако није у стању поименице навести досаде које се тобоже чине неунијатима! — Хофдепутација усвоји овај предлог и одговори 19 јуна 1767 Ратном Савету да ће збиља одбити Владика у смислу горње примедбе, ако само још дође са својим тужбама. Али ни Митрополиту ни Владици не одговорише ништа! Пустише их нека чекају. А да су они били уверени да је заиста у Жумберку све онако, како се то званично извештава, читали би они били горопадну молитву и Митрополиту и Владици. Што је Српска Хофдепутација одобрила поступак Ратног Савета ваља приписати томе, што је њен претседник, Бартенштајн, у то време борио се с душом јер је наскоро (6 августа 1767) и умро, као старац од 78 година. Заменио га барон Колер. А како су српски послови окренули са свим наопако под његовом управом, виде се из Сабора од 1769 г. И из овог најновијега поступка јасно се види како је несавесна била државна управа за време царице Терезије. Та ево она једно наређује, а њезине власти изврше нешто десето. Царица наређује обећату безпристрасну мешовиту комисију, а Ратни Савет запетљај нешто друго са својим ђенералом, па онда превари царицу, е је све поунијађено! — и убеди је да лажу: и Митрополит и Владика, кад бране своју веру, те тим је све уређено и решено по правди Бога истинитога! Слава Богу! Могло је бити и горе! Али Витковићи и слична браћа не верују, већ су им све криви митрополити и владике! Еј неправдо, да те Бог убије!!!

“Као што нам је познато 1768 умре блажени Митрополит Ненадовић, таман кад се почело било спремати за изборе саборских заступника. Те године умре и ђенерал Бек, а замени га барон Франц Прајс (1768-1771). Овај је и од пре замењивао Бека скупа с ђенералом Микашиновићем. Како је морала траљаво стајати унија у Жумберку и како су се карловачки ђенерали сви с реда бојали да им православно сунце одједном не спржи у плитко пресађене биљке — ево нека посведочи и овај чин ђенерал Прајса.

Познавајући велико Владичино заузимање за Жумберак, знао је ђенерал унапред да ће Владика жумберачку ствар изнети и пред Сабор. С тога он, онако од своје, још 11 јануара 1769, дакле на три месеца пре Сабора, писа Ратном Савету о Жумберку: “...По својој дужности и по савести тим пре што ће и Владика по освој прилици и код конгреса исте захтеве изнети”. И овај ђенерал сведочаше да се у целом Жумберку тада налажаше само једна једина православна кућа и још једна жена сама за се, а сав остали народ да је са свим одат унијатском закону и с тога да су карловачки ђенерали најодлучније пречили православном владици приступ у Жумберак, “јер се било бојати очите опасности да би народ отпао од уније, која и онако није утврђена стално, али је све већа нада да ће се бар својим временом утврдити, заузимањем свидничког Господина Епископа”. Ово не треба објашњавати. Само ми се згодно види напоменути како је о унијаћењу мислио Њемац Хицингер, тврдећи да се је унија само “братскијем поучавањем” ширила (Статистик дер Минитаргенце — страна 246).

“Добро је ђенерал гатао да ће владика изнети жумберачку ствар пред Сабор. Већ сам казао како је оно Митрополит предао саборскоме комесару ону дугачку жалбеницу 1769 год. Тужбена тачка која се тицала Жумберка, гласи од речи до речи: “У Карловачком ђенералату, а у слуњској регименти у Жумберку, има много народа који није примио уније са Римокатоличком црквом, него би се радо држао нашега закона и богослужења, као што је у последњем рату и чинио тако у војсци. Али га у томе прече његови официри тешким претњама и батинама. С тога верни клир и народ прилажу овде в. ц. кр. а. величанству прилоге под А, Б, С, да изволи ваше величанство сетити се шта сте све одлучили до сада због Жумберка; и пошто је рат ето већ неколике године свршен; и пошто су жумберачки војници сад већ код куће, нека изволи в. ц. кр. а. величанство најмилостивије наредити да се изашаље обећата комисија у речени Жумберак, ради истраге између унијата и између православних”.

“Овде морам само то нагласити да ова молба више није молба само владике, него ово је молба свих заступника из овог владичанства, међу којима је био и ђенерал Микашиновић— ово је молба целог Сабора. А да није било у Жумберку доста православнога народа, питам ја отворено: који би владика, па још који би официр смео царици рећи у молби овако отворено

праву истину?” Чело гори, ‘С царем се говори’! Размислили су дакле добро официри — заступници, шта ће потписати, али су и њима била додијала насиља на Жумберку па их и потписаше. С тога и отераше ђенерала Микашиновића у пензију одмах после Сабора.

“Самовољни комесар Хадик није хтео ни примити ове саборске жалбенице, већ извадивши из ње кратак извод, поврати је Митрополиту са примедбама. Подневши извод узму у Бечу у претрес, па тако дође и жумберачка ствар опет на ред. Али сад се после Сабора другче говорило са српским владикама. Знали су да на митрополитској столици не седи више одважни Ненадовић. Познати српски противник, барон Колер, покаже се овом приликом не само као непријатељ српских права, него још као велики језуита, попут Шерцера, Петације, Коха, и много других. Барон Колер извести царицу да су и покојни Митрополит и владика Јакшић просто лагали, и да су обмањивали пуних 19 година и царицу и власти, доказујући, да у Жумберку има православнога народа, а кад тамо, а оно да нема него само једна кућа са седам душа, па то да је био “предмет тако дугих и тако опсежних расправа”. На свршетку свога извештаја хвали барон у крв ђенерала Петацију, који као “сталан у својој мисли, хришћанском похвалном постојаношћу, поднесе многа непријатељства.

Јер да буде он по усвојеној наредби пустио карловачког несједињеног владика у жумберачки котар, то би се до данас по оним местима раширила шизма, а то би био неоцењиви губитак од толико хиљада душа. Па што се то није тако догодило заслуга је његова (Петацијина) и оних који су га у томе подупирали, а то је био по именице кабинетски секретар, покојни барон Кох.”

“Према овоме предлози Колер царици да се владика Јакшић одбије и да му се забрани за свагда свако потраживање власти над Жумберком, и ма да је заслужио “озбиљнији укор због оваког непристојног подухвата”, али, пошто је ту умешан и покојни Митрополит, то да ваља заборавити, што је било па прошло. Царица одобри предлог Колеров, али није била зато, да се владика онако опором пише; него нареди да му се само одговори како ће се ствар отегнути, док се мало не забораве пређашње одлуке, док се и оно мало православних душа у Жумберку не поунијати, те да ће онда тако нестати

свакога повода карловачком владици за тужикање. Али се Колер стицао био да буде на његову и с тога поново предложи царици да се владици баш онако пише како је већ он предложио, али уз додатак: да ни Митрополит ни владика не смеју народу казати за добивени декрет, него да га имају држати за се тајно. И царица допусти јер јој барон и то изјави “да ће он за то одговарати на страшном Божијем суду”. Док се владика Јакшић после Сабора бавио још у Синоду, добије преко комесара Хадика овај декрет од 8-ог децембра 1769 г.:

“И ако су се с једне стране у овоме делу доказале неистине из свих прилика и из многоразличних предлагања што их је он, господин владика, учинио, па и ако за такав непристојни поступак оштру казну заслужује, али с друге стране, пошто је скоро преминули Митрополит у то скупа помешан, то хоће Њ. Ц. К. А. Величанство да заборави на оно што је прошло. Према томе оштро и особито је њему, господину владици, заповедила: да се не усуди и да не покуша, под претњом тешке казне, која ће зато следити, ни он, нити његови наследници, ову ствар у горе реченом жумберачком окружју на ниједан начин покретати нити искати икада више духовну власт и одлазак тамо, нити слати тамо свештенике свога закона. У осталом пак, он, господин владика, нема никоме објављивати ову највишу заповест, него има сам по њој у свему владати се.”

“Декрет је издат од Хофдепутације и потписао га је барон Колер. Можемо само мислити а не и описати, како је овај одговор морао љуто ошинути по души ревнога и блаженога владику Јакшића. После љуте и тешке борбе од 19 година, после толиких напора и брига, после претрпљене за то поруге од жумберачких официра, после силних трошкова и сваких путних неприлика идући и у Беч ради Жумберка по три пута: од једном овако немио и страشان одговор. И све би се опростило и некако прегорело, али га највећма мораде ујести оно, где га још обедише да је лагао и он и Митрополит Ненадовић. Тешка је то обеда за поштена човека, а још је тежа пала Јакшићу, који је био Цркви и народу своје жива икона. Владика није могао ни помислити да му је онај декрет послат са царичиним знањем. С тога чим се са Синода кући поврати, чисто човек данас неби веровао, усуди се он од себе одбити бачени тешки и незаслужени прекор, па рекурира 11 марта 1770 г. на саму царицу. Штета што се ова листина није сачувала, нема је међу осталим. Митрополиту се није ни огласио, његов Митрополит био је под земљом, а од новог није се

надао заштите. Царица дода владичин рекурс барону Колеру. Колера ужасно распали владичин поступак, па у том једу ево шта одговори владици у име царичино, декретом од 16 априла 1770 год.:

“Из поднесене молбенице управ на њ. ц. к. а. величанство дознаје се немалим изненађењем, како се он, господин владика, усудио, макар што му је 7 децембра прошле године изрично казана највиша воља ради тражене духовне власти жумберачком окружју— несамо опет поновити недопуштене захтеве и искати дозволу ради духовне власти у реченом окружју баш мало пристојнима доказима, него се још усудио овим поступком, који заслужује укор, обићи мимо ред и без страха ову ц. кр. Хофдепутацију, која је од њ. ц. к. а. величанства постављена управ за послове несједињеног клира и народа. Као што њезино величанство не мисли ни најмање сдустаги од најправеднијег закључка, који је њему, господину владики, преко ове ц. к. Хофдепутације достављен под горњим даном, у толико ће мање пропустити њега последњи пут опоменути да нигде, па ни у овој ствари не прекорачује међе о дужој покорности, него да се највишим заповестима по дужности са свим покори без икаквих доказа и приговора, и с тога да се од сваких покушаја, који се односе на овај предмет: од одласка, од визитације или ма каквог кршења власти у Жумберку — уздржи, тим поузданије, што — ако би се тако нешто мимо очекивања догодило, неће се у будуће ни саслушати, него ће шта више следити оштрији укор, као што њ. ц. к. а. величанство баш од извршења и поштовања ове највише наредбе очекује најмилостивије даљи доказ владичине похваљене верности и оданости. Напротив, слободно је њему, господину владики, свакоме казати, ко би га за ово запитао, да он није добио дозволе ради духовне власти у жумберачком окружју. Уосталом он, господин владика, и сам ће бити доста паметан, да је то друга погрешка што је управ на њено величанство упутио свој рекурс, а обишао претпостављену власт, па да се то неможе опростити без праведног укора, с тога се он најуљудније опомиње да се чува у будуће таковог неуредног поступка, и уопште нека се тако влада, како би било узрока да се заборави шта је било, и да се он, господин владика, сматра као одрешен од такве заслужене, али немиле опомене. Уједно се надати од његове смерности да ће најбрижније пазити да се по свему овоме, као по сталну правилу влада и управља, и да ће овака незадовољства најбрижније избегавати.”

“И тако ево овим последњим актом барона Колера, претседника Српске Хофдепутације у Бечу, завршена је коначно борба због уније у Жумберку, која је трајала како видесмо ево пуних двадесет година. И Митрополит Ненадовић, и Владика Јакшић, и Српски Сабор радили су заиста све што се само могло радити законитим путем да спасу православље у Жумберку, али ево видесмо из целе ове расправе да је војничка сила и безсавесност, удружена са језуитском препреденошћу, јача била од голоруких српских владика. Због ових страшних прогањања православног народа, нарочито у Жумберку, остала је царица Марија Терезија у врло рђавој успомени код нашег народа амо, јер је још врло живо памћење у народу да је Жумберак за време њезине владе и по њезиној заповести насилно поунијаћен и отет од владике Јакшића. Ово се види из њезиних оригиналних заповести да су свему томе криви њезини безсавесни државници и саветници, који су је управ варали и који просто не би хтели њезиних праведних заповести, кад су се тицале православног народа, извршити.

“Жумберак је после овога сав поунијаћен. Онај народ што је још 1769 год. по сведочанству саборских заступника био у својој православној вери морао се сав уписати међу унијате и покорити се унијатском владици и његовим свештеницима. Ко није хтео добре воље, њега су приморали на све присилне начине. И данас има доста причања у народу, каквим су све мукама мучили народ док се није сав поунијатио. Али прости народ по Жумберку још ни данас право не зна у чему је та унија. Чим дође које жумберачко чељаде у Карловац и данас ће ући у српску цркву, држећи да је то његова црква. А многе и многе старе српске породице прешле су до данас сасвим у Римску цркву, и то су данас најватренији Хрвати, али Крањци и Хрвати по Жумберку и данас зову унијате Власима и Влахињама. И за чудо, и данас су сачувале жумберачке жене, сељанке, још оно прастаро српско одело, те се на први поглед разликују од Крањаца и од Мужица. Иначе су остале српске особине већ сасвим угушене.

“Ето тако је изгубљено у оно доба до четири хиљаде српских православних душа. И сад кад се знаде шта је све рађено, онда морамо рећи: Слава Богу што је и на том прошло! А поуздано можемо рећи да нам не би били отели ни Жумберка само да није сувише био оцепљен и осамљен од осталог народа...

“А шта би са српским Манастиром Марчом? Нестало га је. А ево укратко како. Чим је било установљено Северинско Владичанство, заподела се била љута борба са унијатским владикама због Манастира Марче. Србљи доказиваху да је Марча од свога постанка био православни Манастир, а унијати спет доказиваху да је био унијатски. Срби су знали да је од постанка манастира у њему се служило и појало по православном закону, у њему се служило на србуљском и касније на рускословенском језику, а из писаних и штампаних Србуља, а касније и из штампаних књига што су их калуђери из Русије довлачили у свој Манастир. Марчански калуђери за време владика: Зорчића, Поповића, Турчиновића, Југовића били су пред владикама унијати, а пред својим народом коме су служили и који су опслуживали — били су православни, јер у самој ствари нити су право знали, а још су мање смели казати народу: шта је то унија? А унијатске марчанске владике, имајући у рукама: царске, папске, бискупске и што какве исправе, доказиваху тим властима да је Марча унијатски Манастир.

“Чим је постављен владика Филиповић, православни, увидео је народ да мора бити неке разлике између овога владике и између унијатског владике Силвестра Јовановића, који је напореда с њиме постављен за владика једноме те истоме народу. Тада се почело пазити и на марчанске калуђере: коме ће се привољети царству, јер је дошло било: или, или. И калуђери су били пристали уза свој народ, јер је овај стајао пред својим манастиром КУБУРОМ И ВАТРОМ, па га је и запалио 1739 год. кад су му га унијати на силу отели. У исти мах, кад је злогласни Палковић започео насилно унијаћење по Жумберку започе он то исто у Марчи и по парохијама око Марче, што су биле манастирске, а и даље по вараждинском ђенералату. Тамо је тада заповедао познати ђенерал Петација. Палковић навали на марчанске калуђере да се потпишу на унију али га они не послушају да се потпишу на унију, него изјаве да су православни заједно са својим народом.

“У Бечу увере царицу да је Марча од постанка унијатски Манастир, и да су калуђери били унијати, па се одрекли, те царица заповеди ђенералу да све православне калуђере истера из Марче, а Манастир да узме под своју војну власт до — даље наредбе. Петација то изврши 2 августа 1753. Осам марчанских калуђера упрте тога дана што је који могао понети од манастирских ствари, па изађу из манастира под ведро небо. Петација одмах

преда Манастир двојници унијата, које је брже боље послао загребачки бискуп, и опколи манастир јаком стражом, бојећи се да ће народ ударити на Манастир, да га отме. Уједно затвори ђенерал шест православних цркава од осамнајст села око Марче, опколи их стражама, изгнавши из њих православне свештенике и калуђере.

“Истерани калуђери јаве за све ово 5 августа 1753 године Ратном савету где учтиво замолише “да за нас осам сиромашних свештеника и другом фамилијом скупа двадесет персона, који смо без сваког прибежишта, а увређени с целим народом, имате милостиво промишљење да овако, без сваког узрока, не трпимо зло, него да имамо своје прибежиште, и свој плачевни народ да не гледамо овако љуто да се вређа и угњетава. За оваква народу и нама нанешена зла нисмо разумели из заповести њ. ц. величанства, зато молимо Војни Савет да нам каже јели њ. к. ц. а. величанство заповедило да се с нама тако поступа да би смо се и ми знали управљати. Још смо ми, који смо хришћанскога закона свештеници, добили заповест од грофа Петација да свога закона људе не смемо учити по нашем хришћанском обичају нити међу њима што говорити. Зашто сада служба Божија у интересу њ. величанства од учења и труда нашега да замукне и престане? Ако ли сад престанемо учити народ познавати Бога и како ће служити користима њ. ц. величанства, од куда може прост народ познати Бога и цара свога, и каква би се онда могла чинити безакоња? По нашем и нашијех старих учењу, није се никад могло чути за какво рђаво учење и немир, него свагдашња покорност, пролевање крви и у свему показана верност краљевском дому аустријском и њ. ц. к. а. величанству. И од оног времена трудисмо се и данас се старамо да смо у свакој покорности, и никада неће последње капље крви поштедети за ваше величанство”.

“Овако су писали из Марче истерани калуђери, а да се види како Србљи у Вараждинском ђенералату нису веровали да је Марча унијатски Манастир ево да наведем шта је писао плачни клир генералије вараждинске, грчкога закона, у име свега овдашњег народа нашега 28 августа 1753 год. понављајући све оно што се догодило са Марчом, — овако веле: “Велика је жалост наша што су толике наше верне службе, велика кропролића, тешки терети наши и толика љубав дому владаочком и њ. ц. к. величанству заборављени и тако срца наша извађена, веселост изгубљена. Чему да се

веселимо кад морамо толики немир у црквама и у закону нашем да трпимо? А то нас је једино и довело испод турскога јарма под крило краљевскога дома аустријског. Кад ради потребе дође који свештеник или официр или мускатир нашега закона пред генерала, нико га испред себе весела не пушта, него отима самога Бога ауторитет и пре општега суда осуђује на паклене муке, а на интерес њ. ц. величанства нико га не потсећа, нити се за то стара, него на нас нанаша свакојакe неприлике и немир. Од толикога љута зла које трпимо од тога генерала није тежа ни сама смрт... С великом покорношћу просимо да милостиво настојите код нашијех милостивијех ц. кр. трона, да нам се смилују и опет нам допусте да живимо у нашем манастиру Марчи, који су претци наши сазидали за свештенике нашега благочестија, од куда се уносио велики интерес у краљевски дом аустријски. До сада су тамо пребивали поштених фамилија свештеници — нама на весеље, сад су пак тамо именовани а не делом унијати, непоштени пијанци, лакомше, који не слушају својих старијих, и пред народом чине велику саблазањ. Али њихово сабрање није велико, нема их више од четири или пет особа, који нису духом светим позвани тамо, него грехова ради својијех тамо су пребегли како би и ондје могли грешити и после опет бежати даље. Њихова самовоља и непокорност може ли донети какве интересе ц. кр. служби?”

“Али су ове прошње биле заман. По царској заповести од 24 септембра 1753 одређено је да свих осам марчанских калуђера преселе у Плашки и у Гомирје и за њихово издржавање дозначено је на годину по шест стотина форината из царског “купферамта”. Незнам шта је владика одговорио на ову заповест, али нема трага да су калуђери амо преселили. Као да су отишли у Манастир Лепавину, бар тамо су и данас црквени сасуди Манастира Марче и Хрмња, што су их калуђери склонили. Генерал Петација не само да није кажњен, него је чак посебно награђен и премештен је за главног ђенерала у Карловачки ђенералат. Кад су најпосле видели да унијати нису кадри били остати у Марчи, а они предаду Манастир фратрима — Пијаристима. Унијатски владика Палковић добије за Марчу Пресеку код Крижеваца и ту пренесе своју столицу. “Његова наследника Васиља Божићковића обасипа краљица многим милостима и основа дозволом папином бискупију крижевачку (1777) и даде му власт над свима грчко-сједињеним по циелом краљевству хрватском. Са сталним сиелом у краљевству, равноправан другим

римокатоличким бискупом, стоји нови бискуп носилац лепих нада Марије Терезије, да ће се око ове столице савијати једном многобројни народ” — овако пише професор Смичиклас 1879 г. па одмах уздишући додаје: “Али њезине наде сузбијаше већ сада син њезин Јосиф, опомињући ју нека се за ове ствари толико не брине. ““Нам је свеједно — рече — које су вјере подани нам народи, само нека су нам верни”””.

“Исти владика Божићковић добије од царице имања: Шид и Ткалац, те је у Ткалцу и становао, а ту је и умро 18 марта 1786 године. Наследио га је Јосиф Басташић 1790 год. Пред смрт полуди и умре у Шиду 1793 год. После њега постао је унијатски владика Силвестар Бубановић (1795—1810). Овај пренесе 1801 г. столицу у Крижевце где је остала и до данас и где после пребиваху владике Константин Станић (1814—1830), Гаврило Смичиклас (1857—1881), Илија Храниловић (1883-1889).

“Цела унијатска крижевачка бискупија броји по попису 1890 године 10,640 душа, од тога броја Жумберак има 7,139, а у осталим крајевима у Хрватској и Славонији има свега 3,511 душа. Мислим да је из ове моје радње свакоме јасно: како је ова бискупија постала и како је скрпљена. А у свези са Жумберачком унијом оволико је спадало у оквир моје радње да о овој бискупији кажем, јер ето Жумберак управ и сачињава исту бискупију. Марча је набрзо спаљена и разорена. Данас се виде само развалине. Нека ми је још слободно ово нагласити: за бискупа Палковића који је отпочео насилно унијаћење и по Жумберку и по Вараждинском ђенералату; који је батинао православне свештенике; који је православног свештеника зауларио, за јасле привезао и отале му јести давао (и друга “бешчастија учини му”); који је ђакон Јанка Прушчевића пустио да у тешким веригама пола године чами у тамници, па га пустио да тако окован у вериге у мукама испусти душу своју, а без сваке хришћанске утехе (св. причешћа), па пусти да га сахране и без свеће и без молитве и без свештеника, као немог скота; који је онако насилно истерао владика Јакшића између својега народа; који је онако војнички истерао марчанске калуђере из Марче, који је итд., итд., велим: за тога човека вели данас професор (Хрват) Таде Смичиклас, који зна све то, — вели: “О вредном бискупу Габри Палковићу који је сам главом проносио унију обилазећ пјешке народ, приповеда загребачки каноник Крчелић, да је на

часни позив краљице, пјешке и подеран отишао у Беч, где је стекао милост за себе и за унију”.

“Ја на ово не могу — не ћу, — не смем, ништа више рећи, само ми се силом намеће вера: да би г. професор Таде Смичиклас, са својом дружином, био кадар и данас заиграти исто јадно и криво коло: Петацијино, Палковићево, Божићковићево, Кохово и Колерово, које се је заиграло и одиграло у шестом и седмом десетку осамнајстог века!” (види М. Грбић, Карл. Влад. књ. 2, стр. 96—158).

Јесте, тачна је вера Манојла Грбића била да би Смичиклас могао заиграти “јадно и криво коло уније”, — јер, уколико то није стигао Смичиклас, стигли су његова потоња браћа, после слома несретне Југославије 1941, када су стварали помоћу Италијана и Немаца “Независну Хрватску Државу” и “Хрватску Православну Цркву” на поклатим, повешаним и поубијаним мртвим српским телима од преко 700,000 Срба, Српкиња и Српчића, лепих српских крајева: Лике, Крбаве, Кордуна, Баније, Славоније, Босне, Херцеговине, Далмације и равног Срема! Јесте, где нису стигли разни Смичикласи, Палковићи и други србождери, стигле су Усташе са својим “велечаснима” — и докрајчили “липу жељу” Марије Терезије, да Србе преведу у Унију. Само једна грешка: што су ти “велеучени-велечасни душебрижници” заборавили Христове речи: “Ко се лати ножа, од ножа ће и погинути”! Ове речи Христа Спаситеља обистиниће се, јер их је казао сам Бог, и тада неће бити места да се рекне или напише да су Срби “дивљаци са Балкана”, јер ће Правда Бога великога примити на себе сву одговорност, ако би ко рекао да је то “тиранија” или “освета”, ма под којом фирмом се то желело приказати...

XXXII

Динарски Срби и Конавље

Динарски Срби, о којима говори Јован Цвијић, у својој општој студији Балканског Полуострва, населили су се још од шестог века у Далмацију, поглавито од реке Цетине на југ (ма да су и северно од исте имали јаке колоније) које се доцнијим насељима јачају, као што је била у Задру итд. и скоро у све приморске крајеве, где је био утицај Византије, док су се Хрвати

у главном населили у средњем делу Северне Далмације (и Загорју) и рано пали под утицај Карла Великога и Мљетака, да најзад 1102 г. своју државу удруже са Мађарима, оставши са истом и доцније са Аустријом у вези све до 1918 год. Пуних 816 година.

Српски Народ у Приморју дошао је у тежи додир са Латинским романским елементом, одржао се, али са пуно романских примеса, па с тога Цвијић и Српску Дубровачку републику назива “Српско-Романском”. И кад се после пропасти на Косову Пољу и после пада Смедерева, Срби исељавали у Босну и Далмацију, онда сви приморски градови Далмације добијају српско обележје. Отуд скоро сво становништво Боке Которске, Дубровачке околине, Макарске, Омиша, Сплита, Шибеника, Равних Котара, и Буковице у Северној Далмацији јесте српског Босанско-Херцеговачког порекла.

Из западне Босне, вели Цвијић, од Гламоча и Унца, и из Далмације са горњег тока реке Цетине, кренула се једна од првих Сеоба према Хрватској и зауставила се у Жумберку. Друге су се групе насељавале у јужној или Белој Крањској, особито око Метлике и Винице, а очувале су се у Мариндолу и Бојанцима. Серија слабијих сеоба продрла је до Птуја, Марибора и Љубљане. Добро су познате три ускочке-српске породице: Алексић, Дојчин и Вукмир, које су 1555 г. у мариборском пољу основале село, које се данас на словеначком језику зове “Скоки”, а немачки Скоген (Ускоци).

Из овога се јасно види докле су историјска српска продирања на запад а да и не помињем војничку, српску, границу, коју је створила Аустрија насељењем Срба — против навале Турака.

Из преписа византијских царева видимо да су српске жупе и српски жупани из: Захумља, Травуније, Конавља и Дукље (Зете) имали са Византијом великих трговачких веза, а и честих ратова још из осмог века. Тада се за Хрватске кнезове скоро ништа није ни знало, него за њих се тек знало сто година касније. И то прво време хрватске историје везано је за Франке и за Карла Великога, јер скоро сви хрватски кнезови: Борна, Мојслав, Љутомисл, Домај и др. беху везани Карлом, и помогоше да се уништи покушај Људевита Посавског, коме беше престоница Сисак, за стварање

једне слободне и самосталне државе словенске на западу Балканског Полуострва.

Кад је Бугарски цар Самуило у рату против зетског краља Владислава продро био чак до Задра, то је био знак да су земље којима је Владислав управљао биле српске и до Задра. Тако је кућа, вели познат историчар Јиричек, Стевана Војислава владала у Приморју све до иза Неретве. Ту су српски краљеви: Војислав, Михајло, Бодин и други. А веза те западне српске државе са источном јесте кнез Тихомиљ, предак Немањин, који је живео у Захумљу.

Јак утицај западне, римокатоличке цркве, у Илирику, која се у то време енергично борила за доминацију Балканом, учинио је да су кад год српски жупани Приморја признавали папу за верског поглавара, а то се дешавало још у оно време док римски папа још није коначно био отпао од Православне вере и Цркве.

Врло је значајно што такозвана “књига или летопис попа Дукљанина” као прва историја из 12-ог века о Словенима на западу, која је написана на латинском језику, Хрвате идентификује са Готима и не назива их уопште Словенима. Отуда су, може бити, и Хрвати у Павлићевој усташкој Хрватској објавили да су рођаци Германа...

Никада у историји ни Конавље ни Дубровник, нити долина Неретве нису били нити хрватски нити у хрватском поседу, него су били српски посед и увек су подпадали под власт српских владара: Зете или Босне, и били чисто српски крајеви.

Конавље је сачувало српски карактер у 14-ом веку. Тако је Конавље, Требиње и жупа Дражевица (сада Херцег Нови), по распаду Силног Цара Душана царевине, потпало под власт жупана Николе Алтомановића, коме је тада припадао и Нови Пазар и Ужице. И он је 1373 г. дао ове крајеве Ђурђу Балшићу, а потом ови српски крајеви подпаше под власт босанских краљева Твртка и других све до пада под Турке.

Конавље је увек улазило у државу српских владоца. Оно је било стара Немањина жупа, са својим српским жупанима. Историја помиње Бодина, син

зетског краља Бодина. Невада Страхинић, Милман. Крајша, Познан Мирошевић, Радослав његов син, Богдан Ђорђе, Милтен Љубибратић, до 15-ог века, што показује очито чисто српски карактер ове старе српске покрајине. И римокатоличење Конавља није изведено пре него што су Дубровчани после рата са босанским краљевима, који замењиваху српске краљеве у Приморју добили Конавље 1430 године, које је годинама и вековима било задржало чист српски дух.

Римокатоличка которска бискупија, благодарећи великој српској толеранцији српских владалаца, имала је широку територију па је до рата 1430 г. могла ширити свој утицај. Потпуно римокатоличење извршено је тек после овог рата, јер су дубровачки арцибискупи увек били у непријатељским односима са Србима, против Срба и против Православља, и желели су још од отпада од Хришћанске Православне Цркве, да ове крајеве преведу у своју римску Цркву. Они су под притиском Цара Душана Силног били пристали да на Стону буде српски православни свештеник Братислав, чије синове они касније протераше. А сем тога, и обновљена српска стонска Епархија Св. Саве није се могла одржати под навалом и притиском агресивне Римске цркве, те је Срби морадоше преместити у Петров Манастир на Лиму. Ово нам тачно показује да је римокатоличење Конавља извршено у току 15-ог века, пошто је нестало српске царевине... Поменуте старе српске покрајине обнављале су се новим исељеницима из Херцеговине и Восне, који су се доцније вековима одржавали, а има их и данас, који славе Крсно име и празнују дан Св. Илије, али су, на нашу велику жалост, римокатолици (Љубушки, Имотски итд.)

Конавље као Немањића жупа подпадало је под Српску Захумску Епархију са седиштем у Стону, коју је основао још Св. Сава, и која је, како рекох, после бежањем испред римокатолика, била у Петровом Манастиру на Лиму. Историчар Јиричек и Радоњић, веле, да није јасно како су организовани остатци Српске цркве у Конављу. У 15-ом веку, тачно се зна, да је породица жупана од Конавља, Милтена Драживојевића, као и његових унука војводе Радича Станковића —била православна. А и Млетци уговором са Ђурђем Бранковићем, пристали су били да под српског православног Митрополита потпадају сви православни из Млетачке републике. Има забележака да је

војвода Сандаљ Хранић нека места и имања давао српским свештеницима у тим крајевима.

Почетком 15-ог века православни Срби у Конављу, Боки Которској и уопште у Приморју били су нерадо гледани, разуме се, благодарећи пропаганди Римске цркве и њеног свештенства. Тада се и против српског свештеника Никше из Конавља подиже тужба, 1435 год. пред дубровачким Сенатом, који му је, после Никшине одбране, дозволио условно да остане у Конављу ако има каквог имања, дочим су римокатолици захтевали да се безусловно протера одатле... Исто тако није се дозволило (од стране Дубровника —Сената) удовици војводе Сандаља Хранића, Јелени, ћерки цара Лазара, да пред Дубровником подигне православну цркву у којој би она била сахрањена... А Которска римокатоличка жупа (црквена лица) 1446 г. писала је у Млетке да у области Котора има српских свештеника “који су против наше вере и шизматици”, па тражише дозволу да которски римокатолички бискуп исте протера! И Млетци беху готови да то учине, а што спречи својом интервенцијом (на молбу самих тераних свештеника) зетски војвода Стефан Црнојевић. Млетачка Република је, на захтев римских бискупа, још који су се одликовали апетитом на српске крајеве и прости јуначки српски народ, увек ометала српским свештеницима, да се у њеним крајевима па и у Конављу онемогуће, а кад им је у првом времену и дозвољавала да ту живе, увек је гражила да се не “окрње” интереси “конављанских” фратара, гвардијана и самостана, као што је 1446 г. био случај са српским свештеником Божидаром Тараковићем.

И тако, мало по мало, поносно српско Конавље, Епархија Светог Саве, пада у мрак и таму средњовековног римокатолицизма, али при свем том, Конавље, као и други Српски крајеви у Далмацији, остаје Српско. (Само је неписмени Драгиша Цветковић могао ове крајеве дати Мачку и Хрватима!)

XXXIII

ЗАВРШЕТАК

Римокатоличењем Конавља, унијаћењем Жумберка и неких делова српских око српских манастира Драговића, Крупе и Крке у Северној Далмацији (а ови унијати су се доцније претворили у праве римокатолике), и

римокатоличењем многих породица у Истри — није престала борба Српске Православне Цркве да сачува свој српски народ у свом имену и својој вери. Та се борба и даље продужавала, и највише се осведочавала на Народним Саборима. Тако је и на Сабору 1770 године добивен, и ако доста кус, онај “Српски регуламент”; на Сабору од 1779 г. “Деклараторијум” и на темишварском Сабору 1790 год. између осталог и следећу царску диплому о српској доброту и ваљаности:

“Од њ. к. а. величанства превитње придворне комисије српскоме Народном Сабору објављује се: из својеручног писма његовог величанства најмилостивијег краља Леополда II датираног у Бечу 17 о. м. и пред целом комисијом од речи до речи прочитаног, са свим се јасно разумети могло: да је његово величанство оне, од Српског Народог Сабора предложене, а преко превишње одређене придворне комисије с препоруком представљене му, четири главне молбе Српскога Народа, не само добро примити него још уз то и право задовољство за досадашње уредно, скромно, разумно и поштено владање у обичним договорима свих чланова Народнога Конгреса, а особито за оно потпуно поверење које је тај славни народ на њ. величанство и на његову превишњу очинску промисао положио, благоизвољело изјавити уз уверавање: да ће његовом величанству целога живота и највећа брига бити да овом поверењу једнога, његовом величанству, тако цењеног и за целу царевину тако заслужног народа — потпуно одговори.

“Одмах иза повратка из Франкфурта, где ће се његово величанство за римског цара крунисати, жели његово величанство да му се поднесе саборска радња, што се наине тиче целога српскога народа укупно или појединог, његовог сталежа посебно, како би онда као прве послове наредити могло: тачно испитивање свих молби и захтева вернога и њ. величанству тако драгога Српскога Народа, који унапред поуздано може на то ослонити се: да ће њ. величанство све оно, што би за унапређење правога народнога благостања корисно бити могло — сасвим поуздано уредити и испунити; а нарочи пак к томе спада и још посебна придворна власт, која ће се успоставити и која ће цели Српски Народ стално заступати; његова права и привилегије бранити; јавно и слободно извршивање свога верозакона који је проглашен као законит, чувати и о свему се ономе по дужности старати, што

за темељ и за умножавање народнога правога бољитка одмах или мало по мало послужити узмогне.

“По превишњој заповести њ. величанства све се ово — преко превишње одређене придворне комисије — Српскоме Народном Конгресу формално и свечано с том намером и дозволом унапред изјављује: да сваки господин заступник оној Општини која га је послала на Сабор, садржај овога превишњега својеручнога писма ради утехе за тај час обзнани; па да тако цео верни Српски Народ добије уверење о превишњој заштити, милости и очинској бризи која је од срца намењена овоме цењеноме Српском Народу од његова величанства.”

Борба, брига и старање Српске Цркве за свој Народ продужавала се и даље, провукла кроз 1848 годину, трајала све до сједињења са ослобођеном Црквом у Србији, и дан-данас постоји. Она ће постојати и у будуће, не само у Србији и свим српским земљама о којима је реч, него свуда по белом свету на земаљском глобусу.

Многи њени синови, учени професори и научењаци, и многе њене кћери — дали су јој највидније признање, поштовање и благодарност. Један између њених синова, Д-р Урош Станковић, говорећи о њеној бризи и борби за свој народ, између осталог каже овако: “Српска Православна Црква више је него и једна православна црква производ народнога духа, а тај дух носи на себи карактер народности. Још је оснивач Српске Цркве Св. Сава радио на стапању српског народа и православне цркве у нераздруживу целину христинизирајући многе прастаре обичаје. Те обичаје је Црква чувала, а народ посрбио и тако направио разлику између српске православне цркве и осталих православних цркава, грчке, руске итд. Течајем времена под утицајем историјских прилика срасла је православна црква изнутра и споља са животом и историјом српскога народа и разлику у поређењу са осталим православним црквама учинила још већом и макартнијом. За турског владања црква је била једино уточиште народу. Поверење народа према цркви је проузроковало идентификацију вере и народности, тако да би се сваки Србин, који је примио ислам сматрао Турчином.

“Као што је православна црква учинила неизмерних користи српском народу, тако је народ користио цркви, јер је он био онај извор снаге, коју је црква црпела у борби за егзистенцију православља. Из те хармоније тога узајамног помагања настаје народно учествовање у свима манифестацијама црквенога живота. Све ове одлике има у себи православна црква у аустријским земљама и код ње се оне шта више још потенцирају ради особених историјских прилика у којима је црква имала да настави борбу за одржање своје православне егзистенције. Одлике народне цркве састоје се у томе што је народност темељ црквеној јерархији; на челу цркве стоји митрополит кога бира народ; свештенство се регрутује из народа; народ учествује у црквеном судству (конзисторијама и митрополитском Црквеном савету); српски краљеви и кнезови су светитељи цркве; привилегијама добивене установе носе народни карактер и стечене су народном крвљу; народни сабор је највиши законодавни орган црквене администрације; добра која служе за црквене циљеве су народне задужбине; народ управља црквеним добрима (ова уствари нису црквена него народно-црквена, а у њих спадају и православни манастири); појање црквено је задахнуто народним духом, а народност доминира у црквеним обредима, црквеној архитектури и орнаментици. Све ово чини, како лепо каже Грујић, да се српска народна црква у овим крајевима сматра као продукт логичке конзеквенце наших праотаца, која је санкционисана у овим земљама. Односи српског народа према својој цркви су толико срасли, да је ради доминантнога националног обелешја у Карловачкој митрополији Румуни зову Српском црквом, чија застава и грб су истовремено и политичка застава и грб целог српског народа.” (Види Урав. Раз. Срп. Пра. Митр. Срем. Кар. стр. 11).

А што се тиче народне и црквене аутономије добивене 1868 год. исти писац за њу каже:

“Под народно-црквеном аутономијом митрополије Сремско-карловачке разуме се право и овлаштење дато државним законом Српском народу и Цркви да могу црквеним и народним предметима, који се односе на религију и просвету, слободно управљати.

“Посредни извор нар. црквене аутономије се налази у привилегијалним правима и одредби XVII законског чланка из 1790-91, а непосредни извор је

IX. законски чланак из 1868 г. Тај законски чланак угарског Сабора продукт је модерних и либералних идеја, које су владале у Угарској у погледу религије. Угарско законодавство, одмах после креирања угарске државе и одређења њеног односа према Аустрији 1867 г., истакло је принцип равноправности и потпуне слободе свих религија, које се налазе у земљама угарске круне... угарски Сабор 1868 г. донео IX законски чланак који је садржавао у 10 чланова одредбе о верским односима православних у обе митрополије тј. Српској митрополији сремско-карловачкој и Румунској сибинској митрополији, на територији Угарске државе... По законским текстовима верни обеју митрополија имају право своје црквене, школске и закладне ствари у оквиру државних закона одељено и самостално решавати и уређивати на црквеним саборима. Сабори се имају периодично одржавати, а управљати по властитим органима у смислу правила што су их Сабори имали донети, а владар погврдити. Владар је задржавао за себе право врховног надзора (§3). Исповедници без митрополије имају право уредити односно донети правила о устројству Сабора (§4). Угарско министарство је имало да се побрине о сазиву српског народног црквеног сабора (§5) и румунског народног сабора (§6) на којима се имало донети устројство Сабора (§7). Одредбом осмог овога Закона (IX з. ч.) припадницима православне вере, који нису ни Срби, ни Румуни као Грцима и Бугарима, остављена су и надаље уживања свих оних права, која се односе на самостално отправљање црквеноопштинских и школских послова, слободну употребу свога обреднога језика и руковање својим црквеноопштинским имањем и закладама. Интенције су Угарске државе потпуно јасне. По њима су се православне цркве у Угарским земљама имале потпунома аутоминизирати” (Види: Правно развијање Српске Православне Митрополије Сремско-Карловачке, страна 12 и 13, Д-р Урош Станковић).

На овом послу Српска Православна Црква у Аустроугарској радила је са својим најугледнијим синовима, међу којима је било и радикалнијих (Д-р Милетић, Д-р Суботић, Д-р Павловић и др.), који су тражили јачу и већу народну власт у Цркви; али при свем том све је то служило истом циљу: чувању Српства, одбрани његових народних права и одбрани његове свете Светосавске Православне Цркве, и вере. И када је после Првог Светског Рата дошло до ослобођења Српске Православне Цркве, и сви се њени аутомни

делови ујединили у свој историјски пећски Српски Патријархат. Српска Православна Црква у лицу својих Патријараха, епископа и оба клира, и верног родољубивог народа, наставила је истим, историјским путем, кога је прекинуло робовање под Турцима — да духовно и национално чува и уједињује сав Српски Народ на Балканском Полуострву, и средњем подунављу.

* * *

Писац ових чланака, захвалан је Богу што се налази овде у Америци, и што је могао да среди сав овај материјал и изнесе га пред свој Српски Народ, јер и православни Срби у Америци, у ово најтеже време по Српство, треба да знају кроз коју су исполинску и титанску борбу пролазили њихови очеви ђедови и прађедови, у чувању свог српског националног и духовног обележја. У ове дане Другог Светског Рата, када широм Балкана један милион (а можда и више) невиних српских жртава натопи плодна поља своја, дубраве и шуме своје, па и огњишта своја зали својом страдалничком крвљу, и када његови непријатељи халакнуше, као некада Турци, да га униште (међу којима су срамну улогу одиграла “браћа” Хрвати-Усташе, нек се зна које су међе Српства, и нека се зна да историска права Српскога Народа нико не може уништити, а најмање Хрвати и Усташе!

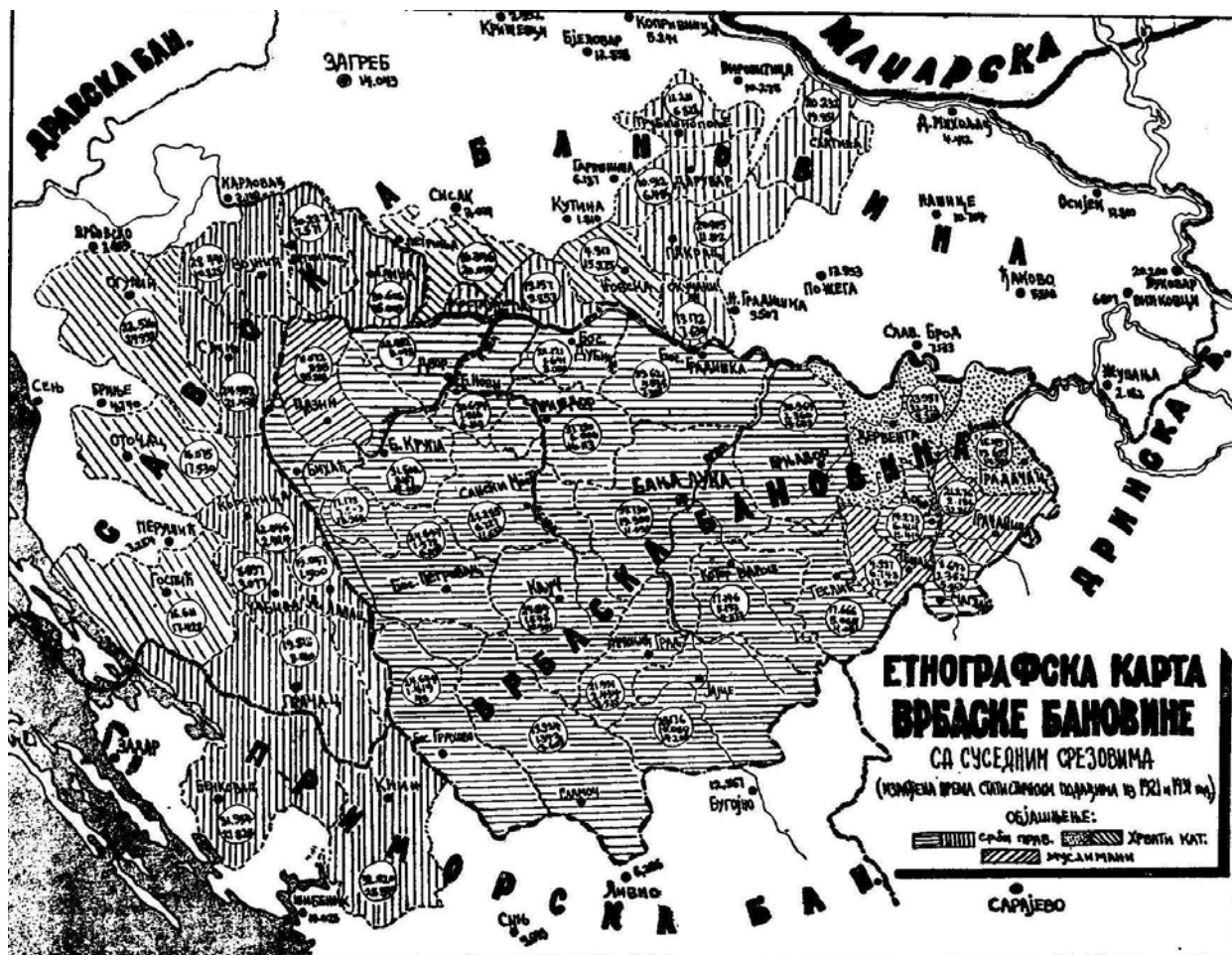
Историја, као неумитна учитељица живота, сваком народу даје своје место. Али је српски народни Геније и историју стварао, и права своја задобивао не седећи и не уживајући, него борећи се крвао кроз векове! Права српскога народа нису добијана на конгресима и за зеленим столовима, него на бојним пољима кроз stoleћа. Та му права често пута нису признавана, али је српски народ крвљу својом бранио своја права и тако стицао признање и право на место где живи. Разним Адамићима и Шубашићима ово треба да је добро познато. Зато је и крв више од 700,000 српскога народа побијеног од Дрине до Трста сведок српских права на те српске земље: Далмацију, Крбаву, Лику, Горски Котар, Истру, Жумберак, Кордун, Банију и Славонију, и она, као некада крв оних Срба који су код Сиска са Зрињским потукли Турке, бранећи запад од турске најезде и светећи Косово Поље, та крв сведочиће кроз нове векове о српској величини, историји, и о српским правима — народним правима на те Српске покрајине. Ни једна “Хрватска независна

држава” нити “Хрватска православна црква” па макар их било на туцета ово неће моћи уништити, па макар поклали и још 700,000 Срба и Српкиња у тим крајевима, чија крв вапи за осветом...

Нека се овде има у виду и на уму покушаји неких наших писаца и историчара који по кад год забораве огромну и сјајну улогу Српске Православне Цркве у одбрани историјских права Српског Народа. Али, ја сам показао и изнео историјска документа која најочигледније сведоче како је и колико је Српска Црква — Народна Црква Српска, (осим најудаљенијих српских насеља, која могу комотно да назовем и српским границама, јер: преко манастира: Савине, Крупе, Драговића, Крке и Гомирја, на западу отаџбине иде се право на српску цркву у Трсту, те реком Купом до реке Саве, на манастире Марчу, Парку, Ораховицу итд. северно спуштајући се у Српску Војводину) и њезина мисија у будућности велика је и огромна, као што је била и у прошлости. Она има историски задатак да брани, да чува, и да уједињује васколики Српски Народ у његову националну и духовну целину и државу: од Трста па до Софије, и од Будима па до Солуна, као и оне који полетеше у далеке земље “трбухом за крухом”. И, верујем, а верујте и ви, драги читаоци, Српска Православна Црква извршиће ту дужност и мисију, ако Бог да.

Крај и Богу слава.

Синђел Димитрије Балаћ

Ова карта показује оне срезове, у којима живи надполовична већина Срба у три бановине: Савској, Врбаској и Приморској, у којима су извршени страшни покољи над Србима.

Ова карта показује границе Пећске Патријаршије — Српске Цркве из 1557 године. Северозападном страном означени су српски манастири: Будим, Грабовач, Охаровица, Пакра, Марча, Лепавина, Медак, Крупа, Крка, Драговић, који су још у оно време били саставни део и Српске Цркве и Српског Народа.